



LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän



Tiina Ranta & Soili Martikainen (toim.)

OPAS RADIKALISAATION JA VÄKIVALTAISEN EKSTREMISMIN ENNALTAEHKÄISYYN SEKÄ PUUTTUMISEEN OPPILAITOKSISSA JA KORKEAKOULUISSA

Laurea Julkaisut | Laurea Publications | 88

Tiina Ranta & Soili Martikainen (toim.)

OPAS RADIKALISAATION JA
VÄKIVALTAISEN EKSTREMISMIN
ENNALTAEHKÄISYYN SEKÄ
PUUTTUMISEEN
OPPILAITOKSISSA JA
KORKEAKOULUISSA

Copyright © tekijä ja Laurea-ammattikorkeakoulu 2018

Etu- ja takakannen kuvat: Shutterstock
Sivujen 7, 12, 21, 27, 47, 57 ja 79 kuvat: Shutterstock
Sivun 89 kuva: Pixabay

ISSN-L 2242-5241
ISSN 2242-5225 (verkko)
ISBN 978-951-799-480-4 (verkko)

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	6
1. JOHDANTO	8
2. KESKEISET KÄSITTEET.....	11
3. RADIKALISAATIO JA VÄKIVALTAINEN EKSTREMISMI ILMIÖINÄ JA RIKOKSENA	16
4. OPPILAITOKSET JA TURVALLISUUS	25
4.1 Riskiperusteinen turvallisuusjohtaminen	30
4.2 Turvallisuusviestintä avoimen viestintäilmapiirin mahdollistaja	54
5. KONKREETTISET TURVALLISUUSTOIMET RADIKALISAATION JA VÄKIVALTAISEEN EKSTREMISMIIN LIITTVIIN ILMIÖIHIN PUUTTUMISEKSI	61
5.1 Ohje oppilaitosten ja korkeakoulujen turvalliseen tilojen käyttöön	62
5.2 Turvallisuus ja SORA-lainsäädännön soveltaminen koulutusorganisaatioissa	69
5.3 Turvallisuusilmoitusmenettelystä tukea turvallisuusjohtamiselle	76
5.4 Radikalisoitumiseen viittavien merkkien puheeksiotto	85
5.5 Riskinarviointityökalu väkivaltaisen radikalisoitumisen tunnistamiseen	94

ESIPUHE

Tämä opas on kirjoitettu havaitusta ja olemassa olevasta tarpeesta. Koulu yhteisössämme on paljon hyvää tahtoa mahdollistaa turvallinen ja viihtyisä opiskelu- ja työympäristö. Puutteena on nähtävä kuitenkin vielä riittämättömät resurssit. Koulut tarvitsevat ennen kaikkea osaamista, jotta kokonaisvaltaista turvallisuustyötä voitaisiin toteuttaa niiden arjessa keskeisenä osana arjen toimintaa.

Tässä oppaassa pääpaino on sen kuvaamisessa, miten koulu voi itse määritellä ne periaatteet, joilla huolta herättävään käyttäytymiseen voidaan puuttua. Keskiössä ovat tällöin koulun **arvot**. Koulun on itse ratkaistava esimerkiksi se, millaista toimintaa he sallivat tapahtuvan tiloissaan. Jos jokin ei-toivottu toiminta halutaan estää, on tärkeää tehdä tästä selkokieliset ja yhdenvertaisuutta korostavat ohjeet tasapuolisesti kaikkien saataville. Samoin henkilökunta tarvitsee **koulutusta** siitä, millaiset asiat tai vaikkapa käyttäytymisen piirteet ovat tärkeitä ilmoittaa eteenpäin. Henkilökunnan tehtävänä ei ole analysoida, vaan **havaita ja ilmoittaa**. Jotta tämä onnistuisi, koulun on pitänyt suunnitella ja toteuttaa ilmoitusmenettely, jonka kautta kaikki ilmoitukset varmuudella päätyvät asiantuntijan arvioitavaksi. Tämän menettelyn on oltava turvallinen ja vain niiden henkilöiden hallinnassa, joilla on lain mukaan oikeus arkaluonteiseen tietoon. On tärkeä ymmärtää se, ettei kenellä tahansa koulun henkilökuntaan kuuluvalla ole tätä oikeutta. Koulun on ensin tunnistettava ne roolit, joissa sillä on oikeus käsitellä arkaluonteista tietoa ja sitten tehdä tästä päätös, joka sitoo koko koulu yhteisöä. Myös tiedon **luottamuksellisuuden** on toteuduttava aina, kun henkilö haluaa jakaa huoltaan. Arkaluonteisen tiedon kirjaamiseen ja säilyttämiseen sekä säilyttämisen aikarajoihin liittyvät säädökset on huomioitava. Nämä tiedot eivät saa missään prosessin vaiheessa päästä vaarantumaan tai vaarantamaan esimerkiksi ilmoittajaa. Koulun on turvallisuusilmoitusväylää suunnitellessaan nimettävä taho, jolla on paitsi oikeus tähän tietoon niin myös riittävä asiantuntijuus sen ratkaisemiseksi, aiheutuuko ilmoituksesta jatkotoimia. Kun tieto on saavuttanut tahon, jolle se asiallisesti kuuluu, on käytössä oltava **riski-entehallinnan keinoja** sen selvittämiseksi, mitkä ovat aiheelliset jatkotoimet. Tässä



kohtaa koululla on oltava toimivat ja jo etukäteen tunnistetut **viranomaisverkot**, joille perustellun huolen voi tarpeen vaatiessa jakaa. Tässäkin on tärkeää suunnitella yhteistyön väylät, jotta ne ovat silloin saatavissa, kun niitä tarvitaan.

Koulun on myös tunnistettava puuttumisen väylät ja valmistaututtava tähänkin huolella. Jos esimerkiksi opiskelija kutsutaan kuultavaksi, on tässä huomioidava hyvän hallinnon periaatteet sekä myös kaikkien osapuolien turvallisuus. Kuulemiseen ei pidä lähteä varautumatta, jos on olemassa pienikin epäily kuultavan aggressiivisuudesta tms. Näistä tilanteista on tärkeä tehdä etukäteen riskiarvio, jotta kaikki tapahtumaan liittyvät vaarat tunnistetaan sekä niihin osataan myös varautua. Kuulemistilaisuuksissa on tärkeä varmistua siitä, että osallistujat toimivat etukäteen sovittujen rooliensa mukaisesti. Keskiössä on sen varmistaminen, että toiminta on tasapuolista ja että jokaisen oikeus turvalliseen asian käsittelyyn toteutuu. Tämä vaatimus koskee sekä kuultavaa että kuulemisesta vastuussa olevaa koulun edustajaa. Kuultavalla on myös oikeus tukihenkilöön, jonka tehtävänä on olla läsnä tuettavansa varten. Tukihenkilö ei ole kuitenkaan hallintolain mukainen asiamies. Nämä roolit on selvitettävä etukäteen. Parasta olisi, että kuulemistilaisuuksia varten olisi olemassa ohjeet, jotka toimitettaisiin kuultavalle hyvissä ajoin ennen tilaisuutta.

Kommenteja ja palautetta julkaisusta voit lähettää oppaan tekijöille Tiina Rannalle (tiina.ranta@laurea.fi) ja Soili Martikaiselle (soili.martikainen@laurea.fi).

Soili Martikainen

1. JOHDANTO

Radikalisaatiota ja väkivaltaista ekstremismia esiintyy jo Suomessa. Ensimmäinen kansallinen väkivaltaisen ekstremismin toimenpideohjelma julkaistiin vuonna 2012 (Sisäasiainministeriö 2012). Vuodesta 2013 lähtien sisäministeriö (2017, 10) on myös valmistellut väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsauksia, joiden lähteinä käytetään tutkimustietoa, Suojelupoliisin, Keskusrikospoliisin ja paikallispoliisin tilannekuvaa sekä kansainvälisiä kokemuksia.

Väkivaltaisen radikalisoituminen, ekstremismi ja ääriliikkeiden toiminta ovat entistä näkyvämpiä Suomessa ja poliisin tietoon tulee noin sata väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvää rikosta vuosittain. Sisäministeriön mukaan todennäköisin terrorismin uhka on lievä väkivaltaisen ekstremismin muoto, kuten katuväkivalta. (Sisäministeriö 2017, 9, 10.) Keskusrikospoliisin mukaan koulusurmien valmistelu on Suomessa poikkeuksellista (Yle Uutiset 11.11.2016). Vakavia lopputulemia on kuitenkin tapahtunut: vuonna 2007 Jokelassa ja vuonna 2008 Kauhajoella tehtiin joukkosurmia koulumaailmassa. Lisäksi poliisi on onnistunut estämään iskut Helsingin yliopistoon vuosina 2012 ja 2014. Arvioiden mukaan suomalaiset viranomaiset estävät neljästä kuuteen joukkosurmauhkaa vuosittain. (Yle Uutiset 7.5.2014; Yle Uutiset 23.7.2016.) Elokuussa 2017 Turussa tapahtunut puukotus (Yle Uutiset 24.8.2017) on tuore esimerkki radikalisaatioon liittyvästä teosta. Ilmiön haastavuutta kuvaa hyvin se tosiasia, että yksilön radikalisoitumisen johtava prosessi voi olla hyvinkin nopea tai vaihtoehtoisesti se voi kestää vuosia (Sisäasiainministeriö 2012, 9).

Väkivaltaiselle ekstremismille on lukuisia syitä ja siihen tukeutuvat henkilöt ovat moniongelmaisia. Ennaltaehkäisy edellyttää suunnitelmallista, monipuolista ja samalla joustavaa yhteistyötä muun muassa politikkojen, päättäjien, viranomaisten, perheiden ja ystävien kesken. (Kauppila 2016, 64). Ekstremisminen väkivalta kiihdyttää itseään ja synnyttää väkivallan laajenevan kierteen rohkaisemalla saman mielisiä sekä provosoi muita vastaiskuihin. Sisäministeriö (2016, 12) korostaa, että ennaltaehkäisy on tärkeää sekä yksilöiden ja yhteisöjen turvallisuuden että yhteiskuntarauhan vuoksi. Tämä opas on tarkoitettu oppilaitos- ja korkeakouluympäristöön ja siellä tehtäviin toimiin. Oppaassa ei käsitellä radikalisaatiota ja väkivaltaisen ekstremismin vaikuttavia yhteiskunnan ennaltaehkäiseviä toimia.

Oppilaitosten ja korkeakoulujen toimet radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi koskettavat suurta henkilömäärää. Ennaltaehkäisevät toimet ovat siten merkittäviä tekoja sekä turvallisen että terveellisen opiskelu- ja työympäristön varmistamiseksi. Vuonna 2015 peruskoulun esi-, perus- ja lisäopetuksessa oli 546 065 oppilasta, jonka lisäksi aikuisten perus- ja lisäopetuksessa opiskeli 220 opiskelijaa. Opiskelijoiden määrä lukiokoulutuksessa oli 104 060, ammatillisessa koulutuksessa 325 085, ammattikorkeakoulussa 139 727 ja yliopistoissa 157 436. (Tilastokeskus 2016.) Korkeakoulujen ja oppilaitosten henkilöstön kokonaismäärästä on vaikea löytää tarkkoja tietoja. Tilastotiedoista selviää, että ammattikorkeakouluissa henkilöstöä on 9 401, joka muodostuu opetushenkilöstöstä, TKI-toiminnan henkilöstöstä sekä muusta henkilöstöstä (Opetushallinnon tilastopalvelu 2017a). Yliopistoissa opetus- ja tutkimushenkilöstö teki vuonna 2016 yhteensä 17 378 vuosityötuntia. Tähän lukuun kuuluvat mukaan professorit, yliopistolehtorit, tutkijatohtorit, tuntiopettajat sekä tutkijakoulutettavat. (Opetushallinnon tilastopalvelu 2017b.) Tilastokeskus on tehnyt vuoteen 2004 saakka tilastoa opettajien määrästä ja tämän tiedon mukaan opettajien lukumäärä oli peruskouluissa 44 623, lukioissa 7 266 ja ammatillisissa oppilaitoksissa 13 985 henkilöä (Tilastokeskus 2006). On merkillepantavaa, että radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyssä on kyse myös maineriskin hallinnasta: ei ole oppilaitosten ja korkeakoulujen etu, että niiden tiloja käytettäisiin radikalisaation tai väkivaltaisen ekstremismin edistämiseen.

Tämän oppaan toisessa luvussa tarkastellaan radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin keskeisiä käsitteitä tunnistaen myös haasteen, että käsitteistö ei ole vielä vakiintunutta. Kolmannessa luvussa tarkastellaan ilmiön syntymekanismia ja sen esiintymistä Suomessa. Neljännessä luvussa käydään läpi riskiperusteisen turvallisuusjohtamisen periaatteita sekä lainsäädäntöä, joka muodostaa turvallisuusjohtamisen kivijalan. Viidennessä luvussa tuodaan esiin konkreettisia turvallisuusuustoimia radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin ehkäisemiseksi oppilaitos- ja korkeakoulu yhteisössä. Ohjeet käsittelevät tilojen turvallista käyttöä, SORA-lainsäädännön soveltamista, huolta herättävän käyttäytymisen käsittelyä, radikalisoitumiseen viittaavien merkkien puheeksiottoa ja lopuksi riskienarviointityökalua, jonka avulla radikalisoituminen voidaan tunnistaa. Oppaasta löytyvien pikaohjeiden avulla on tiivistetty artikkelien keskeiset viestit nopeasti kerrattavaan muotoon.

LÄHTEET

Kauppila, M. 2016. Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäiseminen Suomessa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 15.8.2017. <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99058/GRADU-1464179418.pdf?sequence=1>

Opetushallinnon tilastopalvelu. 2017a. Ammattikorkeakoulujen henkilöstö. Viitattu 15.9.2017. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=fi-fi/Raportit/Amk%20henkil%3%B6s-t%3%B6%20-%20amk.xlsb

Opetushallinnon tilastopalvelu. 2017b. Yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilökunta. Viitattu 9.10.2017. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=fi-fi/Raportit/Yliopistojen%20opetus-%20aja%20tutkimushenkil%3%B6skunta%20-%20oyliopisto.xlsb

Sisäasiainministeriö. 2012. Tavoitteena eheä yhteiskunta – Kansallinen toimenpideohjelma väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 26/2012. Viitattu 8.10.2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79430/sm_282012.pdf?sequence=1

Sisäministeriö. 2016. Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelma. Sisäministeriön julkaisu 15/2016. Sisäinen turvallisuus. Viitattu 9.12.2016. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74921/Toimenpideohjelma_final.pdf?sequence=1

Sisäasiainministeriö. 2017. Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 2017. Sisäministeriön julkaisu 3/2017. Sisäinen turvallisuus. Viitattu 7.4.2017. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79235/03%202017_Vakivaltaisen%20ekstre-mismin%20tk%201_2017.pdf

Tilastokeskus. 2006. Opettajien määrä lähes ennallaan 2004. Viitattu 23.10.2017. http://tilastokeskus.fi/til/ope/2004/ope_2004_2006-06-30_tie_001.html

Tilastokeskus. 2016. Oppilaitosten opiskelijat ja tutkinnon 2015. Viitattu 15.9.2017. http://www.stat.fi/til/opiskt/2015/opiskt_2015_2016-11-29_fi.pdf

Yle Uutiset. 7.5.2014. Kahden epäilään valmistelleen surmia Helsingin yliopistossa. Viitattu 9.12.2016. <http://yle.fi/uutiset/3-7226188>

Yle Uutiset. 23.7.2016. Poliisitarkastaja: Suomessa estetään vuosittain noin neljästä kuuteen joukkoampumisuhkaa. Viitattu 9.12.2016. <http://yle.fi/uutiset/3-9047188>

Yle Uutiset 11.11.2016. Tutkija: Poliisin keinot koulusurmien estämiseksi toimineet – epäilty koulusurman valmistelu tänään käräjillä. Viitattu 29.8.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9281788>

Yle Uutiset 24.8.2017. Poliisitutkinta: Turun epäilty puukottaja radikalisoitui tässä kuussa. Viitattu 29.8.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9795732>

2. KESKEISET KÄSITTEET

Ekstremismin, radikalisoitumisen ja terrorismin käsitteistä ei ole vakiintunutta ja käytössä on useita erilaisia määritelmiä. Tässä oppaassa käytetään käsitteitä alla kuvatuin määritelmin.

Ekstremismi tarkoittaa ideologiaa tai ismiä, jonka tavoitteena on muuttaa huomattavasti yhteiskuntaa laittomilla toimilla ja politiikalla (Sisäministeriö 2017, 10—11).

Ekstremisminen rikos on väkivaltarikos, väkivaltaan yllyttävä rikos tai väkivallalla uhkaus, jonka motivaatio liittyy tekijän aatemaailmaan (Sisäministeriö 2017, 10—11).

Kohdennettu väkivalta on tarkoituksellista, tahallista ja suunniteltua väkivaltaa, jossa kohde valitaan etukäteen. Siihen ei yleensä liity tunnekihtymystä ja sen kohteena on tyypillisesti henkilö tai henkilöt, rakennus tai jonkin institutionaalinen kohde. (Hynninen & Stenberg 2013.)

Radikalismien avulla pyritään yhteiskunnassa perinpohjaisiin muutoksiin poliittisissa ja sosiaalisissa suhteissa, uskonnollisissa käsityksissä, moraalisisissa ja esteettisissä arvostuksissa vallitsevia oloja ja katsomuksia jyrkällä ja ainakin joltakin kannalta perinpohjaisella tavalla haastamalla. Radikalismi pyrkii vahvistamaan taloudellisilla ja sosiaalisilla epävarmuusalueilla tai ryhmissä, jotka on syrjäytetty normaalista poliittisesta yhteistyöstä. (Laitinen & Lumio 2009, 21; Nygård 1982, 1—2.)

Radikalisoituminen on kontekstisidonnainen ilmiö ja siihen vaikuttavat globaalit, poliittiset, ideologiset, sosiologiset ja psykologiset tekijät (Schmid 2013, 5). Se on prosessi, jossa yksilö omaksuu radikaaleja tai äärimmäisiä periaatteita ja näkemyksiä. Hän alkaa hyväksyä toimintatapoja, jotka eivät ennen radikalisoitumista

olisi olleet mahdollisia valintoja. Radikalisoitumisprosessin voi käynnistää yksittäinen tapahtuma tai se voi käynnistyä esimerkiksi pitkäaikaisesta tyytymättömyydestä. (Laitinen & Lumio 2009, 22–39.) Radikalisoituminen ei välttämättä tarkoita väkivallan käyttöä ja siksi on erotettava toisistaan radikalisoituminen ja väkivallan käytön hyväksyvä radikalisoituminen. Radikalisoituminen tähtää kauaskantoisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Se voi jopa olla yhteiskuntaa eteenpäin vievä voima, jonka raja kulkee siinä pisteessä, jossa väkivalta hyväksytään vaikuttamiskeinoksi. (Laitinen & Lumio 2009, 21; Nygård 1982, 1–2.)

Riski on epävarmuuden vaikutus tavoitteisiin ja se ilmaistaan yhdistelmänä, jossa otetaan huomioon tapahtuman seuraukset tai olosuhteiden muutokset sekä riskin toteutumisen todennäköisyys (SFS-opas 73:2011,8).

Riskienhallinta on koordinoitua, tilannekohtaista, ajantasaista toimintaa, joka perustuu parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon. Se tukee myös organisaation jatkuvaa kehittymistä. Kaikilla organisaatiolla on sisäisiä ominaisuuksia, haavoittuvuuksia, jotka altistavat organisaation riskeille ja sitä kautta myös ei-toivotuille tapahtumille. Riskienhallinta on kokonaisprosessi, joka muodostuu kolmesta vaiheesta: toimintaympäristön määrittämisestä, riskien arvioinnista sekä riskien käsittelystä. (SFS-opas 73:2011, 8–9, 11, 14–15; SFS-ISO 31000:2011, 10–20.) Riskienhallintaprosessiin kuuluu olennaisena osana viestintä, tiedonvaihto, seuranta ja katselmointi. (SFS-ISO 31000:2011, 22.)

Terrorismi on väkivaltaista ekstremismia, väkivaltaa tai sillä uhkaamista, jotta saadaan aikaan levottomuutta tai pelkoa väestön keskuudessa tai saavutetaan asetetut tavoitteet. Väkivaltainen ekstremismi ei kuitenkaan aina ole terrorismia. Terrorismi sisältää kansallisen lain tai kansainvälisen oikeuden vastaisia tekoja. Se on kumouksellista toimintaa kohdistuen valtioihin ja kansainvälisiin järjestöihin. Sen tavoitteena voi olla esimerkiksi hallituksen tai kansainvälisen järjestön pakottaminen tiettyyn toimenpiteeseen tai siitä pidättäytymiseen. (Sisäministeriö 2012, 9; 2016, 11.) Haluttu päämäärä pyritään savuttamaan tekojen aiheuttamien reaktioiden kautta, ei niinkään itse tekojen kautta (Laitinen & Lumio 2009, 21).

Turvallisuus sisältää sekä safety- että security-käsitteet. Safety tarkoittaa turvallista tilaa ilman vaaroja sekä kykyä suojata jokin henkilö tai asia siten, että henkilö tai asia pysyy turvallisena. Safety-käsitteeseen liittyvät turvallisuutta vaarantavat teot ovat tahattomia. (Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English 1995, 1035–1036; Reniers, Cremer & Buytaert 2011, 1240). Security on vapautta tai suojausta hyökkäystä vastaan. Se sisältää toimet, jota tehdään henkilön, rakennuksen tai valtion turvallisuuden suojaamiseksi. Hyökkäys on vakivallanteko, jonka tarkoituksena on vahingoittaa tai surmata henkilö tai aiheuttaa jollekin vahinkoa. Security-käsitteeseen liittyvät turvallisuutta vaarantavat teot ovat tarkoituksellisia, luvattomia tekoja, joilla halutaan aiheuttaa haittaa tai vahinkoa. (SFS-ISO 28000:2012, 11).

Uhka on mahdollisesti toteutuva haitallinen tapahtuma, joka aiheuttaisi toteutessaan kohteelle ei-toivottuja seurauksia (Valtiovarainministeriö 2008, 122). Uhkaa voidaan tarkastella seuraavan kaavan avulla: uhka = tahto x kyky (Seppälä 2011).

Vaara on mahdollisuus sille, että vamma, haitta tai vahinko tapahtuu. (Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English 2000, 65–66, 316, 1155.) Vaara on vahingon lähde tai vahingon mahdollistava olosuhde (SFS-opas 73:2011).

Väkivaltainen ekstremismi on tilanne, jossa aatemaailmalla tai ideologialla perustellen oikeutetaan väkivallan käyttö, sillä uhataan tai siihen kannustetaan (Sisäministeriö 2016, 11). Väkivaltainen ekstremismi ja terrorismi ovat lähekkäisiä käsitteitä. Väkivaltainen ekstremismi ei terrorismin tavoin ole rikosoikeudellinen käsite, vaan tekoa arvioidaan esimerkiksi rikoslain (39/1889) 34a luvun avulla harmiten, täyttääkö se terrorismin tunnusmerkistön. (Sisäasianministeriö 2012, 9–10.) Väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvän ääriajattelun kirjo on suuri (Kauppila 2016, 9).

Väkivaltainen radikalisoituminen on yksilöllinen prosessi. Se lisää halukkuutta väkivallan tukemiseen, edistämiseen ja käyttöön. Se voi myös johtaa terrorismiin. Väkivaltaisen radikalisoitumisen avulla pyritään sosiaalisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. (Laitinen & Lumio 2009, 22–23; Sisäministeriö. 2016,11.)



LÄHTEET

Hynninen, J. & Stenberg, J.-H. 2013. Kohdennettu väkivalta. Haaste 1/2013. Viitattu 19.9.2017. <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12013/kohdennettuvakivalta.html>

Kauppila, M. 2016. Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäiseminen Suomessa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 15.8.2017. <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99058/GRADU-1464179418.pdf?sequence=1>

Laitinen, K. & Lumio, M. 2009. Terroristin synty ja terrorismin torjunta – Näkökulmia väkivaltaiseen radikalisoitumiseen. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 78/2009. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Mankinen, T. 2015. Väkivaltaista ekstremismia ehkäisemässä. Haaste 2/2015. Viitattu 15.9.2017. <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22015/vakivaltaistaekstremismiaehkaisemassa.html>

Nygård, T. 1982. Suomalainen ääri-oikeisto maailmansotien välillä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 1995. 5th Edition. Oxford: Oxford University Press.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 2000. 6th Edition. Oxford: Oxford University Press.

Reniers, Cremer & Buytaert. 2011. Continuously and Simultaneously Optimizing an Organization's Safety and Security Culture and Climate: the Improvement Diamond for Excellence Achievement and Leadership in Safety & Security (IDEAL S&S) Model. Journal of Cleaner Production 19 (2011).

Rikoslaki (39/1889). Viitattu 29.9.2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Schmid, A. P. 2013. Radicalisation, De-Radicalisation and Conterradicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. ICCT Research paper. Viitattu 21.9.2017. <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>

Seppälä, P. 2011. Uhka käsitteenä. Strategian asiatietoa 16/2011. Maanpuolustuskorkeakoulu. Viitattu 7.4.2017. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74127/StratL3_16w.pdf?sequence=1

SFS-ISO 28000:2012. Toimitusketjun turvallisuuden hallintajärjestelmät. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-ISO 31000:2011. Riskienhallinta. Periaatteet ja ohjeet. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-opas 73:2011. Riskienhallinta. Sanasto. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Sisäasiainministeriö. 2012. Tavoitteena eheä yhteiskunta – Kansallinen toimenpideohjelma väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 26/2012. Viitattu 8.10.2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79430/sm_282012.pdf?sequence=1

Sisäministeriö. 2016. Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelma. Sisäministeriön julkaisu 15/2016. Sisäinen turvallisuus. Viitattu 9.12.2016. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74921/Toimenpideohjelma_final.pdf?sequence=1

Sisäasiainministeriö. 2017. Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 2017. Sisäministeriön julkaisu 3/2017. Sisäinen turvallisuus. Viitattu 7.4.2017. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79235/03%202017_Vakivaltaisen%20ekstremismin%20tk%201_2017.pdf

Valtiovarainministeriö 2008. Valtionhallinnon tietoturvasanasto. Vahti 8/2008. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Viitattu 29.9.2017. <https://www.vahtiohje.fi/web/guest/8/2008-valtionhallinnon-tietoturvasanasto>

Soili Martikainen

3. RADIKALISAATIO JA VÄKIVALTAINEN EKSTREMISMI ILMIÖNÄ JA RIKOKSENA

Turvallisuus ja koskemattomuus ovat Suomen perustuslain (731/1999) takamia oikeuksia. Radikalisaatioon ja väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvien rikosten paljastamisesta, torjunnasta ja selvittämisestä sekä niiden haitallisten seurausten ennaltaehkäisystä on tullut entistä tärkeämpiä toimia. Tässä luvussa tarkastellaan radikalisoitumisen ja ekstremismin syntymekanismeja sekä niiden esiintymistä Suomessa ilmiönä ja rikoksena. Oman haasteensa tarkasteluun tuo se, että ekstremismin, radikalisoitumisen ja terrorismin käsitteistö ei ole vakiintunutta ja käytössä on useita erilaisia määritelmiä.

Radikalisoitumisen ja ekstremismin syntymekanismit

Radikalismien avulla pyritään saavuttamaan perinpohjaisia yhteiskunnallisia muutoksia poliittisissa ja sosiaalisissa suhteissa, uskonnollisissa käsityksissä sekä moraalisisissa ja esteettisissä arvostuksissa. Radikalisoitumiseen vaikuttavat globaalit, poliittiset, ideologiset, sosiologiset ja psykologiset seikat (Schmid 2013, 5). Se haastaa jyrkällä tai perinpohjaisella tavalla vallitsevia oloja ja katsomuksia. (Laitinen & Lumio 2009, 11, 21; Nygård 1982, 1-2.)

Radikalisoitumiseen on löydetty useita eri syitä. Laitinen ja Lumio (2009) viittaavat Prechtin (1997) ja Sagemanin (2008) tutkimuksiin selittäessään radikalisaation syitä.

Prechtin (1997, 38, 44–45; 53–54) mukaan radikalisaation motivoivat tekijät kytkeytyvät kolmeen ryhmään: taustatekijöihin, laukaiseviin tekijöihin sekä mahdollista viin tekijöihin. Kehitys on yksilöllinen ja vaiheet limittyvät. Radikalisoituminen voi tapahtua henkilöllä nopeasti tai se voi viedä vuosia (Sisäasiainministeriö 2012,10). Radikalisaation kulku ei myöskään ole lineaarinen. Sen selityksenä käytetään usein köyhyyttä. Terroristitekojen tekijät eivät kuitenkaan perustele tekojaan omalla köyhyydellään, vaan pikemminkin taistelevat vähempiosaisten oikeuksien puolesta. Taustatekijänä ovat usein ilmapiiri, joka saa muutkin radikalisoitumaan. Sageman (2008, 66–67) toteaa, että terroristijärjestöön liitytään ystävän tai sukulaisen kautta. Precht (2007, 53–54) täydentää, että karismaattisen henkilön tai hengellisen johtajan vaikutus on myös toiminut laukaisevana tekijänä Euroopassa. Papponen (2017) tuo opinnäytetyössään esiin Ruotsin turvallisuuspoliisin tunnistamat neljä reittiä, joiden kautta radikalisoituminen tapahtuu: rikollisen reitin, vetäytyjän/”hautojan” reitin, perheen reitin tai seuranhakuisen reitin kuvion 1 mukaisesti (Säkerhetspolisens 2010, 37–39).



RIKOLLISEN REITTI



VETÄYTYJÄN/ ”HAUTOJAN” REITTI



PERHEEN REITTI



SEURANHAKUISEN REITTI

Kuvio 1. Radikalisoitumisen neljä polkua (Säkerhetspolisens 2010, 37–39) (Kuvat: Pixabay)

Rikollisen reitissä henkilöllä on usein ollut turvaton lapsuus ja hän on voinut kohdata väkivaltaa kotona. Henkilö on voinut kokea sodan jossain toisessa maassa tai hän on voinut käyttää päihteitä. Sosiaaliset ja toisinaan myös psykologiset ongelmat ajavat henkilön aggressiivisuuteen ja yhteiskunnan sääntöjen rikkomiseen, jotta hän saisi huomiota ja jännitystä sekä luodakseen oman identiteettinsä. Henkilö ratkaisee ongelmia väkivallalla ja tämä käytös lyhentää siirtymää, jolla väkivaltaa käytetään

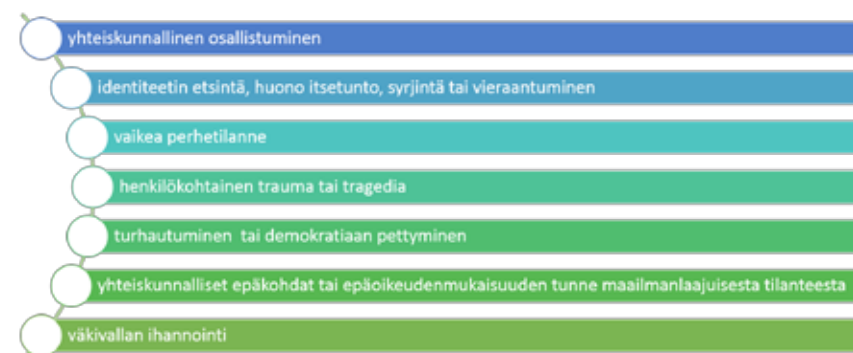
oman ideologian edistämiseksi. Henkilö voi myös olla syrjäytymisvaarassa ja hän omaksuu helposti uuden ideologian, jossa viehättää helppo, mustavalkoisen ajatusmaailma. (Säkerhetspolisens 2010, 37–38.)

Vetäytyjän/”hautojan” reitissä henkilöllä on vaikeuksia löytää omaa paikkaansa yhteiskunnassa. Hän on voinut olla lapsuudessaan yksinäinen tai koulukiusattu, jonka seurauksena hän kääntyy sisäänpäin. Hän ei ole väkivaltaan tukeutuva henkilö. Hän lukee, on pohdiskeleva ja hautoo asioita omissa oloissaan. Hän haluaa koulutusta ja perhe-elämää sopeutuakseen yhteiskuntaan. Hänen lapsuudenkotinsa on tyypillisesti ollut turvallinen ja kannustava, jonka vuoksi hän kiinnostuu jo nuorena politiikasta, uskonnosta tai ideologiasta haluten keskustella näistä asioista. Radikalisoituminen voi tapahtua omatoimisesti internetin tai kirjallisuuteen tutustumisen kautta. Ekstremistiset ajatukset saavat voimaa epäoikeudenmukaisuuden tunteesta ja turhautumisesta yhteiskuntaa kohtaan. (Säkerhetspolisens 2010, 38.)

Perheen reittiä kulkeva henkilö kasvoi radikaalien ajatusten joukossa ja hän pitää ajatuksia normaaleina. Radikaalit ajatukset omaksutaan siten sukulaisten, perheuttavien tai koulutoverien kautta. Ideologia on normi. Henkilö viettää vapaa-aikansa samalla tavoin ajattelevien kanssa, eikä kohtaa lapsuudessaan kilpailevia ajatuksia. Vaikka perhe ei olisi radikalisoitumisen lähde, se hyväksyy hiljaisesti nämä ajatukset. (Säkerhetspolisens 2010, 38.)

Seuranhakuisen reitissä henkilö radikalisoituu, kun hän hakeutuu joko suoraan joukkoon tai joukkoon kuuluvan henkilön luokse. Henkilö ei ole jännityksen-hakuinen, eikä hänellä ole aikaisempia radikaaleja ajatuksia ennakoita. Hän valitsee joukon sen tarjoaman sosiaalisen vuorovaikutuksen tai solidaarisuuden vuoksi. Jos henkilö hakeutuu joukkoon kuuluvan henkilön luokse, hän valitsee kyseisen henkilön joko läheisyyden tai yhteenkuuluvuuden tunteen vuoksi ideologiasta riippumatta. (Säkerhetspolisens 2010, 39.)

Radicalisation Awareness Network (2016) ja Säkerhetspolisens (2010, 29) esittävät, että väkivaltaista radikalisaatiota selittävät osaltaan myös Push-pull -tekijät. Push-tekijät on esitetty kuviossa 2.



Kuvio 2. Väkivaltaista radikalisoitumista selittävät Push-tekijät (Radicalisation Awareness Network 2016; Säkerhetspolisens 2010, 29)

Push-tekijöitä on useita ja ne voivat liittyä henkilökohtaiseen tai yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Ne vieraannuttavat yksilön vallitsevasta kulttuurista ekstremismiin. (Radicalisation Awareness Network 2016; Säkerhetspolisens 2010, 29.)

Kuviossa 3 on esitetty väkivaltaiseen radikalisaation houkuttelevat Pull-tekijät.



Kuvio 3. Väkivaltaiseen radikalisaatioon houkuttelevat Pull-tekijät (Radicalisation Awareness Network 2016; Säkerhetspolisens 2010, 29)

Pull-tekijät tekevät terroristijärjestön ja ekstremistiset ajattelut houkutteleviksi. (Radicalisation Awareness Network 2016; Säkerhetspolisens 2010, 29.)

Global Terrorism Database (2017) on tietokanta, johon kootaan radikalisaatioksi luokiteltavia tekoja ympäri maailmaa. Suomesta on kirjattu 18 radikalisaatioon liittyvää tekoa, joista merkittävä osa liittyy vastaanottokeskuksiin ja niissä sytytettyihin tulipaloihin. Tietokantaan on myös kirjattu Suomen osalta kirkon tuhopolito ja eläinaktivistien teko turkisteollisuutta vastaan. Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna koulutusorganisaatioihin kohdistuneita radikalisaatioon liittyviä tekoja on kirjattu runsaasti; esimerkiksi vuodelta 2016 tietokannasta löytyy yli 200 tekoa. Näitä tekoja on ollut runsaasti muun muassa Intiassa, Pakistanissa ja Thaimaassa. Meitä lähellä sijaitsevista maista voidaan mainita Turkki, jossa on tapahtunut radikalisaatioksi luettavia tekoja koulutusorganisaatioita kohtaan vuoden 2016 aikana.

Ekstremistinen rikos

Ekstremismillä tarkoitetaan usein ideologiaa tai ismiä, jonka tavoitteena on muuttaa huomattavasti yhteiskuntaa laittomilla toimilla ja politiikalla (Sisäministeriö 2017, 10–11). Väkivaltainen ekstremismi on tilanne, jossa oikeutetaan väkivallan käyttö, sillä uhkaaminen tai siihen kannustaminen aatemaailmalla tai ideologialla perustellen (Sisäministeriö 2016, 8). Väkivaltainen ekstremismi ei terrorismin tavoin ole rikosoikeudellinen käsite, joten viime kädessä tekoa on arvioitava rikoslain (39/1889) 34a luvun avulla, täyttääkö teko terrorismin tunnusmerkit. (Sisäasiainministeriö 2012, 9–10).

Sisäministeriön (2017,10) mukaan ekstremistisiksi rikoksiksi luetaan ne väkivalta-rikokset, väkivaltaan yllyttämiseen liittyvät rikokset sekä väkivallalla uhkaukset, joissa tekijän motiivi kytkeytyy hänen aatemaailmaansa. Poliisi saa tietoonsa vuosittain noin sata väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvää rikosta. Väkivaltainen äärioikeistolainen aatemaailma kytkeytyy isoon osaan näistä tapauksista. Haasteena on uskonnolliseen motiiviin perustuvien rikosten tunnistaminen, joista esimerkeinä voidaan mainita pahoinpitelyt tai kunnianloukkaukset. Ekstremistisiä rikoksia koulu- ja joukkosurmauhkauksista ovat ne teot, joissa uhkaukseen tai tekijään liittyy merkkejä joukko- ja koulusurmien tekijöille tyypillisistä aatemaailmoista. Esimerkkejä ovat muun muassa aiempien koulu- ja joukkosurmien ihannoiti, manifestit, todennettu ihmisviha sekä toiminta internetissä. (Sisäministeriön (2017,11.)

Sisäministeriö (2017, 9) toteaa, että väkivaltainen radikalisoituminen, ekstremismi ja ääriliikkeiden toiminta ovat entistä näkyvämpiä Suomessa. Katuväkivalta muodostaa todennäköisemmän turvallisuusuhan. Myös terrorismin uhka on kohonnut vuodesta 2014. Viha- ja väkivaltapuhe sekä valeuutiset ovat lisääntyneet erityisesti sosiaalisessa mediassa. Tämä aiheuttaa turvattomuuden tunnetta, yhteiskunnan polarisaatiota sekä vastakkainasettelua. Aatteellinen väkivalta hakee oikeutusta viha- ja väkivaltapuheesta. Sisäministeriön (2017, 9) mukaan ääriliikkeiden toiminta voi lisääntyä, jos turvapaikanhakijoiden määrä lisääntyy Suomessa kansainvälisen tilanteen kehittymisen vuoksi.

Väkivaltainen ekstremismi Suomessa

Sisäasiainministeriön (2015, 3-5, 9) mukaan ammattiopistoissa ja lukioissa on havaittavissa väkivaltaista ääriajattelua, vaikkakin varsinaisia väkivaltapauksia esiintyy vähän. Suvaitsemattomuus ja viha, joka pohjautuu poliittiseen tai uskonnolliseen aatemaailmaan, ovat merkkejä väkivaltaisesta ääriajattelusta. Ilmiön tunnistaminen on haasteellista ja siksi asiaan puuttuminen voi viivästyä tai jäädä jopa kokonaan tekemättä. Suomessa kolme suurinta väkivaltaisen ekstremismin uhkaa muodostavat äärioikeisto, jihadismi ja yksinäiset toimijat. Äärioikeisto perustelee väkivallantekoa poliittisilla syillä, kun taas jihadismi toimii uskonnollisista syistä. Kauppila (2016, 9) muistuttaa, että väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvän ääriajattelun kirjo on suuri.

Hyttinen ja Hyvönen (2015, 37, 85) selvittivät joulukuussa 2014 väkivaltaisen ekstremismin esiintymistä nuorten piirissä Vantaalla. He lähettivät tästä aiheesta kyselyn Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen Vantaan poliisiaseman työntekijöille sekä Vantaan kaupungin lastensuojelun työntekijöille. Tutkimuksen tulosten mukaan poliisi ja lastensuojelutyöntekijät ovat tunnistaneet sekä kantaväestöön kuuluvien nuorten että maahanmuuttajanuorten osalta väkivaltaista ekstremismia kaupungilla, sosiaalisessa mediassa ja Internetissä. Teot tapahtuvat pääosin vapaa-aikana. Hyttinen ja Hyvönen (2015, 59) korostavat viranomaisille annettavan koulutuksen tärkeyttä, jotta väkivaltainen ekstremismi tunnistetaan. Lisäksi viranomaiset tarvitsevat

toimintamalleja ennaltaehkäisevään ja korjaavaan työhön. Viranomaisyhteistyön kehittäminen Suojelupoliisin ja paikallisten viranomaisten välillä on tärkeää keskinäisen luottamuksen syntymiseksi, yhteystietojen välittämiseksi ja tiedon jakamiseksi.

Suojala (2017) selvitti Keski-Uudenmaan yläkouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa esiintyvää väkivaltaista ekstremismia. Opettajat olivat havainneet väkivaltaiseen ekstremismiin viittaavaa käytöstä ja puhetta. Eniten sitä havaittiin yläkouluissa ja se kohdistui pääosin maahanmuuttoon ja seksuaalivähemmistöihin. (Suojala 2017, 37, 40.) Enqvist ja Tarvainen (2016,46, 53) selvittivät ammattikorkeakoulujen turvallisuusverkostolle tehdyssä kyselytutkimuksessa radikalisoitumisen esiintymistä ammattikorkeakouluissa. Lisäksi he selvittivät, millaisia ilmoitusmenettelyjä korkeakouluilla on käytössä opiskelijoiden havaitessa ekstremismin merkkejä. Tulosten mukaan joitain harvoja viitteitä väkivaltaisen radikalisoitumisen esiintymiselle on ollut. Tulosten mukaan tietoutta ilmiöstä tarvitaan sekä ammattikorkeakoulujen henkilöstölle että opiskelijoille.

Ennaltaehkäisy ja varautuminen tärkeää

Sisäministeriö (2016, 11–12) korostaa rikosten, häiriöiden ja onnettomuuksien ennaltaehkäisyn sekä varautumisen merkitystä. Myös taustalla oleviin syihin vaikuttaminen on erityisen tärkeää. Haasteen muodostaa se, että on vaikea tunnistaa väkivaltaiseen ekstremismiin liittyviä rikoksia. Rikosten motiivit voivat olla epäselviä siinä vaiheessa, kun rikosilmoitus tehdään. Joskus on myös vaikea tunnistaa, missä menee raja väkivaltaisen ekstremismin ja viharikoksen välillä. Rikos ei ole välttämättä ekstremistinen, vaikka rikoksen tekijä kuuluisi johonkin ääriryhmään tai liikkeeseen. Viharikoksista vain pieni osa on väkivaltaista ekstremismia, vaikkakin suuri osa ekstremistisistä väkivaltarikoksista on viharikoksia.



Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelma (Sisäasianministeriö 2016, 8-10) pyrkii vaikuttamaan siihen, että Suomi säilyisi turvallisena ja viihtyisänä maana, jossa yhteiskunnan jäsenet tuntisivat osallisuutta sekä vaikuttaisivat väkivallattomin keinoin yhteiskunnan kehittämiseen. Ohjelman tavoitteena on opettaa lapsia ja nuoria tunnistamaan ja suojautumaan sekä yksin että yhdessä muiden kanssa väkivaltaan yllyttävältä vaikuttamiselta. Lisäksi koordinoidaan ennaltaehkäisevää työtä, lisätään osaamista sekä jaetaan hyviä käytäntöjä väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi. Radikalisoituneille henkilöille tarjotaan apua irrottautumiseksi väkivallasta sekä väkivaltaisten ryhmien vaikutuksesta. Radikalisoituneiden henkilöiden omaisille ja lähipiirille tarjotaan tukea, jotta perhe ei syrjäydy eikä radikalisoituminen leviä laajemmalle. Viharikoksia koskevan tutkimuksen sekä hyvän, tasapainoisen viestinnän avulla pyritään myös vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi näihin vakaviin ilmiöihin. (Sisäasianministeriö 2016, 8-10.)

Väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin uhka on globaali, jonka vuoksi ennaltaehkäisyyn ja torjuntaan tarvitaan sekä kansallisia että paikallisia toimijoita. Näitä toimijoita ovat muun muassa poliisi, opettajat, sosiaalityöntekijät, terveysalan ammattilaiset, nuorisotyöntekijät, perheet, nuoret, järjestöt ja yhteisöt. Jos tässä tärkeässä tehtävässä epäonnistutaan, ihmiset eivät pahimmillaan enää uskalla käyttää perustuslaillisia oikeuksiaan, kuten liikkumisen, sanan- ja ilmaisunvapautta. (Sisäasianministeriö 2016, 8-10.)

Yhteenveto

Jokaisella henkilöllä on Suomen perustuslain takaama oikeus turvallisuuteen ja koskemattomuuteen. Jotta Suomi säilyisi turvallisena ja viihtyisänä maana, tarvitaan radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi sekä torjumiseksi laajan toimijajoukon tuki. Viranomaiset, järjestöt, yhteisöt, koulutusorganisaatiot, perheet ja nuoret kutsutaan mukaan tähän tärkeään työhön. Suomalaisissa kouluissa ja oppilaitoksissa tarvitaan tietoa radikalisaatiosta ja väkivaltaisesta ekstremismistä sekä niistä keinoista, joilla näitä ilmiöitä voidaan tunnistaa ja torjua.

LÄHTEET

Enqvist, A. & Tarvainen, A. 2016. Kanssaopiskelijan väkivaltaisen radikalisoitumisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen suomalaisessa ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 6.10.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201605036001>

Global Terrorism Database. Incidents. University of Maryland. Viitattu 21.9.2017. <https://www.start.umd.edu/gtd/>

Hyttinen, S. & Hyvönen, M. 2015. Mikä on tavallista pikku kiusaa tänä päivänä ja milloin täytyy puhua suuremman mittakaavan ekstremismistä? – Poliisin ja sosiaalialan yhteistyön kehittäminen nuorten väkivaltaisen ekstremismin tunnistamisessa ja ennaltaehkäisyssä Vantaalla. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 6.10.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201505087023>

Kauppila, M. 2016. Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäiseminen Suomessa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 15.8.2017. <http://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99058/GRADU-1464179418.pdf?sequence=1>

Laitinen, K. & Lumio, M. 2009. Terrorismin synty ja terrorismin torkunta – Näkökulmia väkivaltaiseen radikalisoitumiseen. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 78/2009. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Nygård, T. 1982. Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Papponen, J. 2017. Väkivaltaisen radikalisoitumisen tunnistaminen ja arviointi korkeakouluissa riskiperusteisella arviotyökalulla. Opinnäytetyö. Turvallisuuskohtaminen YAMK.

Precht, T. 2007. Home grown terrorism and Islamist radicalisation in Europe. Danish Ministry of Justice.

Radicalisation Awareness Network. 2016. RAN Issue Paper. The Root Causes of Violent Extremism. Viitattu 21.9.2017. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf

Schmid, A. P. 2013. Radicalisation, De-Radicalisation and Conterradicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. ICCT Research paper. Viitattu 21.9.2017. <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>

Sageman, M. 2008. Leaderless jihad: Terror networks in the twenty-first century. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Sisäasiainministeriö. 2012. Tavoitteena eheä yhteiskunta - kansallinen toimenpideohjelma väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi. Viitattu 29.9.2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79430/sm_282012.pdf?sequence=1

Sisäministeriö. 2015. Väkivaltaisen ekstremismin Suomessa - tilannekatsaus 1/2015. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Viitattu 21.9.2017. <http://intermin.fi/documents/1410869/3723676/Vakivaltainen-ekstremismi-Suomessa-tilannekatsaus-1-2015.pdf/f4fce342-d2d4-4560-9bb3-37cfa2848d45>

Sisäministeriö. 2016. Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelma. Sisäministeriön julkaisu 15/2016. Sisäinen turvallisuus. Viitattu 9.12.2016. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74921/Toimenpideohjelma_final.pdf?sequence=1

Sisäministeriö. 2017. Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 1/2017. Sisäministeriön julkaisu 3/2017. Viitattu 15.8.2017. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79235/03%202017-Vakivaltaisen%20ekstremismin%20tk%201_2017.pdf?sequence=1

Suojala, E. 2017. Väkivaltaisen ekstremismin yleisyys ja esiintymisen muodot Keski-Uudenmaan yläkouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Viitattu 22.9.2017. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/126664/ON_Suojala_Eliisa.pdf?sequence=1

Suomen perustuslaki (731/1999). Viitattu 21.9.2017. <http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P12>

Säkerhetspolisens. 2010. Violence-promoting Islamist extremism in Sweden. Viitattu 17.9.2017. <http://www.sakerhetspolisens.se/download/18.4f0385ee143058a61a89f3/1392294843261/Reportonviolence-promotingIslamistextremisminSweden.pdf>

Tiina Ranta

4. OPPILAITOKSET JA TURVALLISUUS

Johdanto

Tässä luvussa kuvataan oppilaitosten ja korkeakoulujen toimintaa niiden toteuttaman turvallisuustyön kautta. Jotta nämä koulutusorganisaatiot voisivat varautua radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin kaltaisten ilmiöiden tunnistamiseen, ennaltaehkäisevien toimien suunnitteluun, toteuttamiseen ja myös tulosten sauttamiseen, edellyttää tämä onnistuakseen systemaattista turvallisuusjohtamista. Sirkaleisesti toteutettu turvallisuustyö ei voi tuottaa edellä mainittuja tuloksia. Tällöin pelkona on, ettei tiedollisia sekä taidollisia resursseja ole ja ilmiöiden laajenemisen ja jalansijan saamisen mahdollisuus oppilaitos- ja korkeakoulu yhteisöissä voi kasvaa.

Oikeus turvalliseen ja viihtyisään opiskelu- ja työympäristöön

Koululaitostamme on arvoitu maailmalla ja mikä parasta, saatujen tulosten perusteella se näyttää olevan lähes arvointialueesta riippumatta kärjessä viimeaikojen hienoisesta tulospuoduksesta huolimatta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016). Me suomalaiset olemme etuoikeutettuja saadessamme ammentaa osaamista korkeatasoisesta opetuksesta kaikilla kouluasteilla. Jotta menestystä tulisi myös jatkossa, on opetuksen järjestäjän pystyttävä takamaan korkealaatuisen opetuksen lisäksi yhteisönsä jäsenille myös turvallinen sekä viihtyisä oppimis- ja työympäristö (Ammattikorkeakoululaki 2014; Lakiammatillisesta koulutuksesta 531/2017; Perusopetuslaki (628/1998; Yliopistolaki (558/2009).) Tämä syystä tunne turvassa

olemisen voidaan nähdä yhtenä edellytyksenä muilla alueilla onnistumiseen. Turvallisuuden merkitys on kasvamassa, kun turvattomuus näyttää ottavan meistä aina vain vahvemman otteen. Ihmisillä on kasvanut huoli omasta turvallisuudestaan työtehtäviä suorittaessaan. Tähän huoleen vastaaminen kuuluu osaltaan myös työnantajalle, jonka vastuulla on turvallisen työpaikan varmistaminen (Työturvallisuuslaki 738/2002).

Mitä koulutuksen järjestäjä voisi oppia turvallisuuskriittisiltä organisaatioilta

Maassamme on turvallisuuskriittisiä organisaatioita, joita Reiman ja Oedewald (2008) luonnehtivat seuraavasti: ”*Turvallisuuskriittisiksi organisaatioiksi voidaan laskea kaikki sellaiset organisaatiot, joiden toimintaan sisältyy tai jotka toiminnassaan käsittelevät sellaisia vaaroja tai uhkia, jotka voivat huonosti hallittuina aiheuttaa vahinkoa ihmisille tai ympäristölle. Turvallisuuden huomioiminen on kriittistä näiden organisaatioiden menestymiselle.*” (Reiman & Oedewald 2008, 435.)

Oppilaitosten ja korkeakoulujen sekä turvallisuuskriittisten organisaatioiden ottaminen yhteiseen tarkasteluun saattaa tuntua kaukaiselta ja jopa keinotekoiselta valinnalta. Moni saattaa kysyä, mitä yhteistä näillä kahdella kovin erilaisella toimialalla on. Oppilaitoksia ja korkeakouluja kuvaa polku aina esiopetuksesta korkea-asteelle saakka ja turvallisuuskriittisiä organisaatioita sellaiset määreet kuin ilmailu, merenkulku, terveydenhuolto tai ydinvoima-ala. Nämä kaksi eri toimialaa eroavat toistaan myös sen suhteen, miten merkittävän roolin turvallisuuden varmistaminen on niissä saanut.

Turvallisuuskriittisissä organisaatioissa turvallisuuden varmistamiseen ja kehittämiseen kiinnitetään runsaasti huomiota. Niissä turvallisuusjohtaminen näyttäytyy systemaattisena. Niiden turvallisuuspuutteet saivat mediassa heti näkyvyyttä. (Reiman & Oedewald 2008, 18.) Myös oppilaitosten ja korkeakoulujen toiminnassa on samankaltainen mahdollisuus aiheuttaa vaaroja omien yhteisöjensä jäsenille tai ympäristölleen. Näistä tekijöistä huolimatta turvallisuuspainotus ei ole ollut niin merkittävää kuin perinteisillä turvallisuuskriittisillä toimialoilla. Oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuustyö on edelleen sirpaleista. Tuoreessa väitöstutkimuksessa todetaan seuraavasti: ”*Tutkimustulosten mukaan turvallisuusjohtaminen auditoiduissa ammattikorkeakouluissa oli tilastollisesti merkittävästi kehittyneempää kuin auditoiduissa peruskouluissa. Sekä perus- että ammattikorkeakouluilla on kuitenkin vielä parannettavaa, sillä turvallisuusjohtaminen oli sirpaleista. Voidaan olettaa, että enemmistö suomalaisista ammattikorkeakouluista ja peruskouluista ei todennäköisesti täytä kokonaisvaltaisen, riskiperusteisen turvallisuusjohtamisen perustasoa.*” (Martikainen 2016, 6.)

On selvää, että oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuustyöhön on tulevaisuudessa panostettava samalla intensiteetillä kuin mitä on tehty turvallisuuskriittisissä organisaatioissa jo vuosia. Samoin johdon tietoisuutta siitä, miten paljon vahingot ja onnettomuudet maksavat aiheuttaessaan tuotannon menetyksiä, pitäisi lisätä



(Simola 2005). Erilaisten korvausvaateiden mahdollisuus olisi myös viimein nähtävä myös oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Tulevaisuudessa korostuu myös se, että turvallinen ja luotettava toiminta tulee tärkeäksi osaksi yhä useamman organisaation brändiä. (Reiman & Oedewald 2008, 18.) Tämä mahdollisuus koskee myös oppilaitoksia ja korkeakouluja.

Yhteistyön korostaminen turvallisuuden kehittämisessä

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017 on juuri julkaistu. Siinä painotus on kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallissa, joka muodostaa kehyksen yhdessä tekemiselle. Tätä voidaan hyödyntää kaikilla toimintatasoilla kansalaisesta aina valtionjohtoon saakka. Kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallin mukainen varautuminen tulee olemaan laaja-alaista ja osallistavaa. Tulevaisuuden turvallisuushaasteisiin varautumista ja niiden ennaltaehkäisyä tuetaan ennakkoinnilla, joka on olennainen osa varautumisprosessia. (Turvallisuusneuvosto 2017.)

Koulutuksen järjestäjällä on myös vastuu tämän strategian toimeenpanosta yhteistyössä eri toimijoiden kanssa, kun painoituksena on nimenomaisesti kaikkien yhteiskuntamme eri toimijoiden yhteistyössä toteutettava, riskilähtöinen varautuminen. Strategian valmistelussa esille nousee vahvasti myös käsitepari henkinen kriisinkestävyys, joka määritellään seuraavasti: ”*Yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan sekä kansakunnan kykyä kestää kriisitilanteiden aiheuttamat henkiset paineet ja selviytyä niiden vaikutuksilta. Hyvä henkinen kriisinkestävyys edistää kriiseistä toipumista. Henkinen kriisinkestävyys ilmenee tahtona toimia valtiollisen itsenäisyyden, väestön*

elinmahdollisuuksien ja turvallisuuden ylläpitämiseksi kaikissa tilanteissa. Henkisen kriisinkestävyuden luominen ja ylläpitäminen on eri hallinnonalat läpileikkaavaa ja pitkäjänteistä työtä.” (YTS 2017.)

Tämän oppaan teeman - oppilaitoksissa ja korkeakouluissa ilmenevän radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin tunnistamisen, puuttumisen ja ennaltaehkäisyn mallit - keskiössä on myös Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017 -linjausten mukaiset toimet niin yhdessä tekemisen vahvistamiseksi kuin myös henkisen kriisinkestävyuden lujittamiseksi. Oppilaitoksissa ja korkeakouluissa toteutettavalla suunnitelmallisella turvallisuusjohtamisen kehittämistyöllä mahdollisista keinoista vahvistaa omaa henkistä kriisinkestävyytään. Tavoitteena pitäisikin olla, että systemaattisesta turvallisuusjohtamisesta syntyisi oppilaitoksille ja korkeakouluille osaamista, jonka näkyisi todellisena ja koeteltuna kykyinä sekä valmiutena pystyä jatkamaan toimintaa kaikissa tilanteissa ja olosuhteissa. Samoin Yhteiskunnan turvallisuusstrategian 2017 toteuttamiseksi tarvitaan yli rajojen tapahtuvaa yhteistyötä – tässä kontekstissa jo olemassa olevat turvallisuusjohtamisen verkostot ovat avainasemassa. Radikalisaatioon ja väkivaltaiseen ekstremismiin ei voida puuttua kuin yhteistyöllä. Tätä työtä voidaan vahvistaa vain systemaattisella turvallisuusjohtamisella.

Lopuksi

Monessa oppilaitoksessa ja korkeakoulussa halutaan uskoa, että turvallisuus on näissä kouluissa hyvällä tasolla. Tuoreen tutkimuksen mukaan peruskoulujen ja ammattikorkeakoulujen turvallisuustyö ei kuitenkaan täytä vielä turvallisuusjohtamisen perusvaatimuksia, vaan se on sirpaleista (Martikainen 2016, 160). Totta sen sijaan on, että hyvää tahtoa turvallisuustyön toteuttamiselle löytyy kouluasteesta riippumatta (Ranta ja Martikainen 2015, 9). Se ei vain enää tänä päivänä riitä takamaan näiden yhteisöjen jäsenten oikeutta turvalliseen opiskelu- ja työympäristöön. Valitettavan usein turvallisuus näyttäytyy lisäksi itsestään selvyytenä – tehtävänä, jota ajatellaan voitavan toteuttaa ilman tosiasiallisia resursseja muiden tehtävien ohella ja puuttuvalla osaamisella. Toivoa kuitenkin on – kuten yllä jo todettiin, tahtoa turvallisemman koulun aikaansaamiseksi on olemassa kouluasteesta riippumatta. Tähän tarvitaan kuitenkin ylimmän johdon turvallisuustietoisuuden lisäämistä ja tätä kautta syntyvää tukea turvallisuusjohtamisen kehittämiseksi. Lisäksi tarvitaan riittävät resurssit, jotta oppilaitoksissa ja korkeakouluissa olisi paitsi turvallisuusosaajia niin myös tietoa ja taitoa keskittyä olennaiseen – hyvin johdettuun turvallisuuteen, jolle on asetettu yhteiset periaatteet sekä tavoitteet. Turvallisuutta ei voi ulkoistaa, mutta sitä voi ja pitää toteuttaa johdetusti, tehokkaasti ja kokonaisvaltaisesti (Martikainen & Ranta 2016).

LÄHTEET

Ammattikorkeakoululaki (932/2014). Viitattu 07.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140932>

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017). Viitattu 29.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>

Martikainen, S. 2016. Development and Effect Analysis of the Asteri Consultative Auditing Process – Safety and Security Management in Educational Institutions. Acta Universitatis Lappeenrantaensis. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Martikainen, S. & Ranta, T. 2016. Kokeilukulttuurilla uutta osaamista koulutusorganisaatioiden turvallisuusjohtamiseen. UAS Journal, Journal of Finnish Universities of Applied Sciences, nro 3.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. Suomalaisnuoret edelleen huipulla: Viitattu 30.10.2017. http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/pisa-2015-suomalaisnuoret-edelleen-huipulla-pudotuksesta-huolimatta

Perusopetuslaki (628/1998). Viitattu 19.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Ranta, T. & Huovila, E. 2015. Myönteinen ilmapiiri ja yhteinen tahtotila Laurea-ammattikorkeakoulun ja –kirjaston turvallisuuden kehittämisen lähtökohdina. UAS Journal, Journal of Finnish Universities of Applied Sciences, nro 1.

Ranta, T. & Martikainen, S. 2015. Uutta puhtia oppilaitosten turvallisuusjohtamiseen. Teoksessa Martikainen, S. (toim.). Arjen ennakoiva turvallisuusjohtamisen oppilaitoksissa. 2015. Laurea Julkaisut 53. s. 9-12. Viitattu 29.10.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-413-2>

Reiman, T. & Oedewald, P. 2008. Turvallisuuskriittiset organisaatiot: onnettomuudet, kulttuuri ja johtaminen. Helsinki: Edita.

Simola, A. 2005. Turvallisuuden johtaminen esimiestyönä. Tapaustutkimus pitkäkestoisen kehittämishankkeen läpiviennistä teräksen jatkojalostustehtaassa. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto

Turvallisuusneuvosto. 2017. Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017 hyväksyttiin hallituksen strategiaistunnossa. Viitattu 26.10.2017. <https://www.turvallisuuskomitea.fi/index.php/fi/ajankohtaista/152-yhteiskunnan-turvallisuusstrategia-2017-hyvaeksyttiin-hallituksen-strategiaistunnossa>

Työturvallisuuslaki (738/2002). Viitattu 04.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Yliopistolaki (558/2009). Viitattu 19.10.2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558>

Soili Martikainen

4.1 RISKIPERUSTEINEN TURVALLISUUSJOHTAMINEN

Turvallisuusjohtamisella pyritään tilaan, jossa ihmisiin, ympäristöön, omaisuuteen, tietoon ja maineeseen kohdistuvat riskit ovat hallinnassa ja jossa vahingot on ehkäisty ennalta. Nykyaikainen turvallisuusjohtaminen pohjautuu riskienhallintaan. Haaste turvallisuusjohtamiselle syntyy siitä, että organisaatiossa turvallisuus ei ole vakaa eikä pysyvä, vaan se on organisaation dynaaminen tila. Organisaation tavoitteiden saavuttamiseksi ja toiminnan jatkuvuuden varmistamiseksi on tunnistettava ja käsiteltävä riskejä sekä käytettävä erilaisia hallintakeinoja.

Turvallisuuden eri näkökulmat

Turvallisuus on arvo, jolla tarkoitetaan olosuhdetta, jossa ei esiinny vaaraa. Se on suojautumista vaaraa vastaan, turvassa olemisen tila sekä myös kyky pitää tai tehdä jokin turvalliseksi. (Mäkinen 2007, 62; Kielitoimiston sanakirja 2006.) Turvallisuus suomen kielellä pitää sisällään sekä safety- että security-näkökulmat. Safety-käsite liittyy vahinkoon ja tahattomuuteen: turvallisuutta vaarantavat teot ovat tahattomia. (Reniers, Cremer & Buytaert 2011.) Safety on turvallinen tila ilman vaaroja, sekä myös kykyä suojata jokin henkilö tai asia niin, että henkilö tai asia pysyy turvallisena (Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English 1995.) Security-käsite kytkeytyy tahallisuuteen: turvallisuutta vaarantavat teot ovat tarkoituksellisia ja luvattomia. Niillä halutaan aiheuttaa haittaa tai vahinkoa. Security

on vapautta tai suojausta hyökkäystä vastaan. Se muodostuu toimista henkilön, rakennuksen tai valtion turvallisuuden suojaamiseksi. (SFS-ISO 28000:2012, 10.) Turvallisuusjohtamisella pyritään vaikuttamaan näihin molempiin turvallisuuden näkökulmiin.

Kokonaisvaltaisella turvallisuusjohtamisella tarkoitetaan kaikkien turvallisuuden eri osa-alueiden johtamista. Turvallisuutta voidaan hahmottaa Elinkeinoelämän keskusliiton (2016) organisaatioturvallisuuden mallin avulla, jonka mukaan johdettavia osa-alueita on yhdeksän. Niihin kuluvat toiminnan turvallisuus, pelastusturvallisuus, tietoturvallisuus, työturvallisuus, henkilöturvallisuus ja ympäristöturvallisuus. Lisäksi johdetaan toimitila- ja kiinteistöturvallisuutta, väärinkäytösten ja poikkeaminen hallintaa sekä varautumista ja kriisinhallintaa. Riskiperusteista johtamista tarvitaan kaikille näille osa-alueille.

Turvallisuusjohtaminen kytkeytyy organisaation jokapäiväiseen toimintaan

Turvallisuusjohtamisjärjestelmällä tarkoitetaan jäsenettyä ja dokumentoitua järjestelmää ja sen avulla henkilöstö kykenee tehokkaalla tavalla toteuttamaan organisaation turvallisuus- ja ympäristönsuojeluohjelmaa. (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 336). Turvallisuusjohtaminen on ihmisten, ympäristön ja omaisuuden suojelemista sekä turvallisuuden päämäärätietoista kehittämistä (Työturvallisuuslakitoimikunnan mietintö 2001). Lanne (2007, 12) toteaa, että turvallisuusjohtaminen on järjestelmällinen, jatkuva ja organisoitu tapa johtaa ihmisiä, ympäristöä, omaisuutta, tietoa ja mainetta. Sen avulla pyritään ehkäisemään ennalta ei-toivottuja tapahtumia. Kerko (2001 20–21, 23, 26–27) lisää, että turvallisuusjohtaminen kytkeytyy organisaation jokapäiväiseen toimintaan ja on koko organisaation asia. Sen tehtävä on taata organisaation lailliset toimintaedellytykset sekä suojata onnettomuuksilta, vahingoilta ja vaaratilanteilta. Siihen kuuluvat tiedottaminen ja osallistuva työtapo, jonka kautta henkilöstö saadaan aidosti sitoutumaan turvalliseen työntekoon. Levä (2003, 119) mainitsee, että johdon toiminnalla on suuri merkitys turvallisuusjohtamisjärjestelmän toimivuuteen. Johdon tehtävänä on muun muassa asettaa turvallisuuspäämäärät ja tavoitteet sekä ottaa vastuu vaarojen järjestelmällisestä tunnistamisesta. Turvallisuuskulttuuri heijastaa turvallisuuden asemaa organisaatiossa. Kun turvallisuuskulttuuri on hyvä, turvallisuus on tärkeää koko kouluyhteisölle. (Martikainen 2016a, 15.)

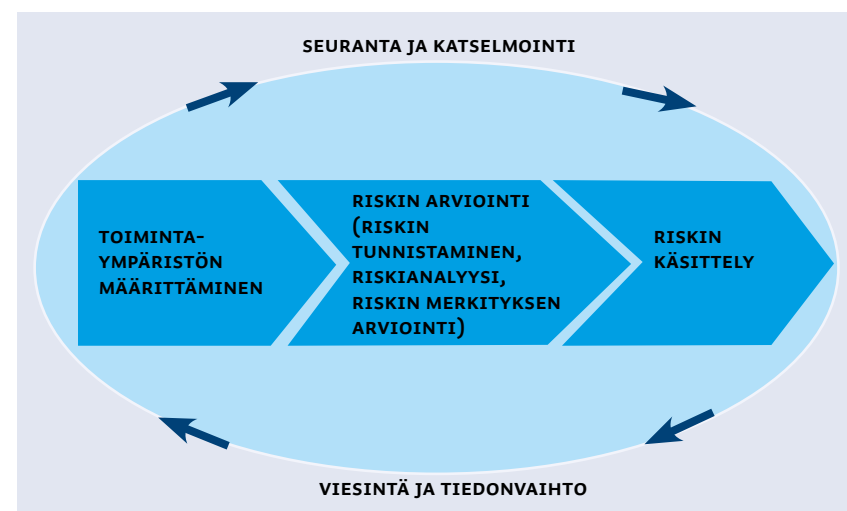
Turvallisuutta riskiperusteisesti

Turvallisuusjohtamisen tulee olla riskiperusteista. Turvallisuusjohtamisen tarve tulee esiin useiden kansainvälisten, eurooppalaisten ja suomalaisten standardien kautta. Turvallisuusjohtamisjärjestelmä integroidaan käytännössä muihin organisaatiossa käytössä oleviin johtamisjärjestelmiin, kuten laatujohtamisjärjestelmään, työturvallisuus- ja terveysjärjestelmään sekä ympäristö- ja tietojohdantisjärjestelmään (Hitt, Ireland & Hoskisson 2005, 21–22; Mol 2003, 329–330; SFS-EN ISO

9000:2015, 22; SFS-ISO 31000:2011, 22; SFS-ISO/IEC 27001: 2013, 10; OHSAS 18001:fi 2007, 8, 12; SFS-EN ISO 22301:2014, 9-10; Dunlap (2013, 409, 411). Riskienhallinnalla tarkoitetaan koordinoitua toimintaa, jonka avulla hallitaan organisaation riskejä. Riskienhallinnan tehtävä on tukea organisaation menestystä. Yksi tärkeä osa on turvallisuuden hallinta sekä negatiivisten riskien vaikutusten pienentäminen. (Hopkin 2010, 226; SFS-opas 73:2009, 2; ISO/TR 31004:fi 2014, 20, 36; SFS-EN 31010:2013, 16, 18.) Riskienhallinta on siksi tärkeä osa turvallisuusjohtamista. Se edellyttää suunnitelmien tekoa, prosesseja, käytäntöjä, resursseja ja kommunikaatiota. Johdon sitoutuminen riskiperusteiseen turvallisuusjohtamiseen on olennainen tekijä hyvien tulosten varmistamiseksi, Riskienhallintaa sovelletaan kaikessa päätöksenteossa strategian luomisesta lähtien organisaation tasosta ja toiminnosta riippumatta. Parhaimmillaan riskienhallinta on kokonaisvaltainen prosessi, jolloin riskejä johdetaan osana normaalia johtamista. (Hopkin 2010, 226, ISO/TR 31004:fi 2014, 26, 28; SFS-ISO 31000:2011,10; Suominen 2009, 163–164.)

Jokaisella organisaatiolla on haavoittuvuuksia, toisin sanoen sisäisiä ominaisuuksia, jotka altistavat organisaation riskeille ja ei-toivotuille tapahtumille (SFS-opas 73:2011, 13). Riskienhallinnan avulla organisaatiota johdetaan ja ohjataan riskien osalta. Riskienhallinta on koordinoitua, tilannekohtaista, ajantasaista toimintaa, ja se perustuu parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon. Lisäksi riskienhallinta tukee organisaation jatkuvaa kehittymistä. (SFS-ISO 31000:2011, 22.) Riskienhallintaprosessi (kuvio 1) muodostuu toimintaympäristön tunnistamisesta, riskin arvioinnista, riskin käsittelystä, kuten myös tiedottamisesta (SFS ISO 31000:2011, 10).

Riskienhallintaprosessiin sisältyy toimintaympäristön määrittäminen, riskien arviointi sekä riskien käsittely. Riskien arviointi muodostuu riskin tunnistamisesta, riskianalyysistä ja riskien merkityksen arvioinnista. Riskianalyysi on prosessi ja



Kuvio 1: Riskienhallintaprosessi (SFS-ISO 31000:2011, 10)

siinä pyritään ymmärtämään riskin luonne ja määrittämään riskitaso. Riskin merkityksen arvioinnissa harkitaan, voidaanko riski hyväksyä. Tähän tarvitaan johdon antamat riskikriteerit. Riskin käsittelyssä muokataan riskiä. Riski voidaan ottaa, torjua, jakaa, lieventää, poistaa tai estää. Riskienhallintaprosessiin kuuluu olennaisena osana viestintä, tiedonvaihto, seuranta ja katselointi. (SFS-Opas 73:2011, 14–15; SFS-ISO 31000: 2011, 10–20.)

Riskienhallinta tarjoaa organisaatiolle lukuisia etuja. Se auttaa saavuttamaan tavoitteet, tekemään päätöksiä sekä tunnistamaan ja käsittelemään riskejä koko organisaatiossa. Sen auttaa varmistamaan, että lakisäätöiset vaatimukset täytetään. Riskienhallinta kehittää hyvää hallintotapaa, ohjausta, raportointia ja sidosryhmien luottamusta. Se myös parantaa organisaation oppimista, vahingontorjuntaa sekä organisaation tehokkuutta ja suorituskykyä. Riskienhallinta antaa mahdollisuuden siirtyä kohti ennakoivaa johtamista. Se pienentää pääoman ja rahoituksen tarvetta, lisää kannattavuutta ja kasvua sekä auttaa varmistamaan toiminnan jatkuvuuden. Riskienhallinta on myös maineenhallintaa auttaen muodostamaan positiivista julkisuuskuvaa sekä parantaa organisaation tietoisuuden tasoa toimintaa uhkaavista tekijöistä. (SFS-ISO 31000:2011, 6, 8; Hopkin 2010, 4–5, 228–229.)

Tutkimuksen mukaan oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuusjohtaminen on vielä sirpaleista. Kokonaisvaltaiseen turvallisuusjohtamiseen pääsemiseksi tarvitaan vielä erityisesti monipuolista turvallisuuskoulutusta, turvallisuustoiminnan mitaamista sekä kattavaa riskienhallintaa. Tutkituilla koulutusorganisaatioilla havaittiin myös vahvuuksia turvallisuusjohtamisen suhteen. Turvallisuusjohtamisen tärkeys oli tunnistettu ja rektorit tiesivät, että he ovat vastuussa korkeakoulunsa tai oppilaitoksensa turvallisuudesta. Poistumisharjoituksia ja turvallisuuskoulutuksia pidettiin säännöllisesti ja turvallisuusdokumentaatiota oli saatavissa runsaasti. Riskien tunnistamista oli tehty erityisesti työturvallisuuden osalta. (Martikainen 2016b, 126, 128, 146–147, 150.) Ranta ja Martikainen (2015, 9) toteavat, että koulutusorganisaatioissa on vahva halu ja innostus kehittää oppimis- ja työskentely-ympäristöä entistä turvallisemmaksi.

Yhteenveto

Turvallisuusjohtaminen on ihmisten, ympäristön ja omaisuuden suojelemista onnettomuuksilta, vahingoilta ja vaaratilanteilta sekä myös turvallisuuden päämäärätietoista kehittämistä. Sen tehtävä on lisäksi taata organisaation lailliset toimintaedellytykset. Sen tulee olla kokonaisvaltaista, ennakoivaa ja riskiperusteista. Turvallisuus on organisaation dynaaminen tila ja siksi turvallisuutta johdetaan tunnistettujen riskien pohjalta. Riskienhallinta antaa mahdollisuuden siirtyä kohti ennakoivaa johtamista. Oppilaitosten ja korkeakoulujen tavoitteiden saavuttamiseksi sekä toiminnan jatkuvuuden varmistamiseksi tarvitaan ylimmän johdon sitoutuminen turvallisuuteen sekä koko kouluyhteisön mukaan ottaminen turvallisuuden kehittämiseen. Turvallisuus saadaan näin kytkettyä kiinteäksi osaksi arjen toimintaa. Hyvä turvallisuuskulttuuri heijastaa turvallisuuden tärkeää asemaa koko kouluyhteisössä.

LÄHTEET

Dunlap, E. S. (Editor) 2013. The Comprehensive Handbook of School Safety. Boca Raton, FL: CRC Press.

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2016. Yritysturvallisuuden malli. Viitattu 21.9.2017. <https://ek.fi/mita-teenme/tyoelama/yritysturvallisuus/>

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 336/2006 kansainvälisen turvallisuusjohtamissääntöjen täytäntöönpanosta yhteisössä. Viitattu 21.9.2017. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R0336&from=FI>

EY N:o 336/2006. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus Viitattu 21.9.2017. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R0336&from=FI>

Hitt, M.A., Ireland, R.D. & Hoskisson, R.E. 2005. Strategic Management: Competitiveness and Globalization (Concepts). Sixth Edition. Mason, OH: Thomson Corporation.

Hopkin, P. 2010. Fundamentals of Risk Management. Understanding, Evaluating and Implementing Effective Risk Management. London: Kogan Page.

ISO/TR 31004:fi. 2014. Riskienhallinta. Ohjeita standardin ISO 31000 soveltamisesta. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Kerko, P. 2001. Turvallisuusjohtaminen. Porvoo: PS-Kustannus.

Kielitoimiston sanakirja. S-Ö. 2006. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Lanne, M. 2007. Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa – Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuus-toiminnassa. VTT Publications 632. Viitattu 29.9.2017. <http://www.vtt.fi/inf/pdf/publications/2007/P632.pdf>

Levä, K. 2003. Turvallisuusjohtamisjärjestelmän toimivuus: vahvuudet ja kehityshaasteet suuronnettomuusvaarallisissa laitoksissa, Tukes-julkaisu 1/2003. http://www.tukes.fi/Tiedostot/julkaisut/1_2003.pdf

Martikainen, S. 2016a. Riskienhallinta turvallisuusjohtamisen keskiössä. Teoksessa Martikainen, S. (toim.) Varautuva, turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 70. s. 12–16. Viitattu 29.9.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-446-0>

Martikainen, S. 2016b. Development and effect analysis of the Asteri consultative auditing process – safety and security management in educational institutions. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 691. Väitöskirja.

Mol, T. 2003. Productive safety management. Burlington, MA: Heinemann. pp. 286, 329–330.

Mäkinen, K. 2007. Organisaation strateginen kokonaisturvallisuus. Helsinki: Edita Prima.

OHSAS 18001:fi. 2007. Työterveys- ja työturvallisuusjohtamisjärjestelmät. Vaatimukset. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 1995. 5th Edition. Oxford: Oxford University Press.

Ranta, T. & Martikainen, S. 2015. Uutta puhtia oppilaitosten turvallisuusjohtamiseen. Teoksessa Martikainen, S. (toim.) Arjen ennakoiva turvallisuusjohtaminen oppilaitoksissa. 2015. Laurea Julkaisut 53. s. 9–12. Viitattu 29.9.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-413-2>

SFS-EN 31010:2013. Riskien hallinta. Riskien arviointimenetelmät. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Reniers, G.L.L., Cremer, K. & Buytaert, J. 2011. Continuously and Simultaneously Optimizing an Organization's Safety and Security Culture and Climate: the Improvement Diamond for Excellence Achievement and Leadership in Safety & Security (IDEAL S&S) Model. Journal of Cleaner Production 19 (2011).

SFS-EN ISO 9000:2015. Laadunhallintajärjestelmät. Perusteet ja sanasto. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-EN ISO 22301:2014. Yhteiskunnan turvallisuus. Liiketoiminnan jatkuvuuden hallintajärjestelmät. Vaatimukset. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-ISO/IEC 27001: 2013. Informaatioteknologia. Turvallisuustekniikat. Tietoturvallisuuden hallintajärjestelmät. Vaatimukset. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-ISO 28000:2012. Toimitusketjun turvallisuuden hallintajärjestelmät. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-ISO 31000:2011. Riskienhallinta. Periaatteet ja ohjeet. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto. SFS Opas 73: 2011. Riskienhallinta. Sanasto. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-opas 73: 2001. Riskienhallinta. Periaatteet ja ohjeet. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Suominen, A. 2009. Kokonaisvaltainen riskienhallinta yrityksen suojajärjestelmänä. Teoksessa Kuusela, H. & Ollikainen, R. (toim.) Riskit ja riskienhallinta. 2. painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino. s. 148-169.

Työturvallisuuslakitoimikunnan mietintö. 2001:13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu. 21.9.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504224479>

Pikaohjeet turvallisuusjohtamiseen

Lähtökohtana kokonaisvaltaiseen, riskiperusteiseen turvallisuusjohtamiseen on ylimmän johdon sitoutuminen

Johda turvallisuutta tunnistettujen riskien pohjalta

Kytke turvallisuusjohtaminen osaksi arjen toimintaa

Ota koko kouluyhteisö mukaan turvallisuuden kehittämiseen; turvallisuus on kaikkien yhteinen asia

Tiina Ranta

TURVALLISUUSLAINSÄÄDÄNNÖN VELVOITTEISTA TYÖNANTAJALLE

Systemaattinen turvallisuusjohtaminen vaatii onnistuakseen tiedon ja taidon lisäksi myös erityisesti halua mahdollistaa turvallinen sekä viihtyisä oppimis- ja työympäristö (Huovila & Ranta, 2015). Sen lisäksi se edellyttää ajantasaisen lainsäädännön haltuun ottoa ja sen ymmärtämistä, että vasta aito, koeteltu kyky ja valmius toimia kaikissa mahdollisissa tilanteissa ovat koko korkeakoulun ja oppilaitoksen toiminnan jatkuvuuden edellytys (Martikainen & Ranta 2014, 34).

Turvallisuusjohtamisen lähtökohtina ovat organisaation arvot, toiminta-ajatus, visio ja strategiaa (Kerko 2001, 44-48). Turvallisuustyön suunnittelua ei vielä kuitenkaan koeta korkeakoulujen ja oppilaitosten perustehtävästä lähtevänä strategisena tehtävänä ja siksi turvallisuustyötä on vielä harvoin kuvattu johdon määrittelemien turvallisuutta ohjaavien periaatteiden kautta. Kokonaisvaltaisessa turvallisuuden kehittämistyössä on tärkeää tunnistaa johdon tahtotila ja sita kautta työn tavoitteet ja suunta. Monissa korkeakouluissa ja oppilaitoksissa turvallisuustyön sisältö ja suunta pohjautuvat vielä osittain erilaisiin turvallisuustyötä ohjaaviin oppaisiin, joissa ohjeistetaan toimimaan turvallisuuskäytäntöjen tuottamisprosessien kautta. Turvallisuustoiminnan keskiössä saattaa siten olla vielä yksittäisten turvallisuusohjeiden tuottaminen. Monessa korkeakoulussa ja oppilaitoksessa onkin todettu, ettei siellä vielä pystytä hahmottamaan, mistä ja miten kokonaisvaltaisen turvallisuusjohtamisen pitäisi muodostua.

Turvallisuusjohtaminen on kiinteä osa organisaation järjestelmällistä johtamista, jonka tavoitteena on ihmisten, ympäristön, omaisuuden, tiedon ja maineen suojaaminen (EK 2014). Se on jatkuva prosessi, joka etenee turvallisuuspolitiikasta ja tavoitteista suunnitelmien kautta toteutukseen, seurantaan, arviointiin ja jatkuvaan parantamiseen. Ennakoiva turvallisuusjohtaminen näkyy suunnitteluna, päätöksentekona ja valvontana. (Pelastusviranomaisen valvontasuunnitelman mukainen turvallisuustoiminnan riskienarviointimalli 2011, 3.) Onnistunutta turvallisuusjohtamista toteutetaan joustavasti tilanteita ennakoiden pelkän reagoinnin sijaan.

Kaikkessa turvallisuustoiminnassa taustalla on viime kädessä voimassa oleva lainsäädäntö. Tässä artikkelissa keskitytään esittelemään niitä keskeisiä lakeja, jotka määrittelevät myös oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuustoimintaa. Osaa esitellyiksi tulevista laeista ei ole suoraan liitettävissä tämän oppaan aihealueisiin. Nämä lait on valittu mukaan, jotta lukijalle välittyisi kuva siitä, miten lainsäädäntö säätelee myös oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuustoimintaa. Näiden kohdalla periaatteena on, että ne kaikki tukevat systemaattista turvallisuusjohtamista ja ikään kuin antavat oikeutuksen tälle työlle. Ne myös velvoittavat erityisesti työnantaja ja tästä lähtökohdasta katsottuna liittyvät siis oppaan aihepiiriin.

Se, miten tässä luvussa esitellyt lait linkittyvät oppaan teemaan, liittyy muun muassa työnantajan velvoitteeseen perehdyttää henkilöstön uudet jäsenet myös turvallisuusasioihin. Työnantajan on vastattava siitä, että perehdyttäminen tehdään paitsi kattavasti niin myös dokumentoidusti. Yksi perehdyttämisen teema voisi olla esimerkiksi sen prosessin avaaminen, miten kouluyhteisön jäsenet ilmoittavat havaitsemistaan turvallisuuspoikkeamista ja kuinka velvoittavaa ilmoittaminen on. Myös työhön liittyvien vaarojen kuvaaminen osana turvallisuusperehdytystä ja -koulutusta on tärkeä ja mukaanoettava sisältöalue.

Miten turvallisuuskoulutusta kehitetään lainsäädännöllisistä lähtökohdista?

Turvallisuuskoulutus on pääsääntöisesti lakisäateistä toimintaa. Lain kautta syntyy ensisijaisesti velvollisuus työnantajalle järjestää riittävää turvallisuuskoulutusta. Myös työntekijälle syntyy lain mukaan velvollisuuksia toimia turvallisesti työtävässään. Turvallisuutta monipuolisesti käsittelevä lainsäädäntö toimii vahvasti turvallisuustoiminnan edistäjänä kattaen useita eri turvallisuuden osa-alueita. Se määrittelee sekä oikeuksia että myös velvollisuuksia niin opiskelijoille, työntekijöille kuin työnantajallekin. Vaatimus turvallisesta oppimisympäristöstä on kirjattu lakiin – se velvoittaa koulutuksen järjestäjää toimimaan niin, että tämä vaatimus tulee täytetyksi ja varmistetuksi. Esimerkiksi ammattikorkeakoulujen toimintaan kohdistuu useita eri lakeja muun muassa ammattikorkeakoululaki (932/2014), työturvallisuuslaki (738/2002), pelastuslaki (379/2011) ja kemikaalilaki (599/201).

Ammattikorkeakoululain (932/2014) mukaan opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Sama velvoite oppilaitoksille todetaan laissa toisen asteen

ammattillista koulutuksesta. Ammattikorkeakoulu voi hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut järjestysmääräykset, joilla edistetään sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä ammattikorkeakouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Hankaluuksien ja epäselvyyksien ennaltaehkäisemiseksi on jokaisen korkeakouluyhteisön jäsenen edun mukaista saada mahdollisuus perehtyä ja sisäistää nämä säännöt.

Velvoite järjestää turvallinen ja viihtyisä opiskeluympäristö on asia, jonka pitäisi olla näkyvästi esillä jokaisen oppilaitoksen ja korkeakoulun tavoitteissa ja sitä kautta osana kaikkea arjen toimintaa. Turvallisuus toteutuu parhaiten silloin, kun sitä toteutetaan ylimmän johdon tahdonilmauksena. Opiskelijoiden oikeutena on saada myös turvallisuusperehdytystä – hyvä tapa toteuttaa tämä on järjestää kaikille turvallisuuskävely, johon sisällytetään sekä lyhyt teoriaosuus että itse kävely. Kävelyllä voidaan keskittyä valitun teeman mukaisesti sellaisiin asioihin, jotka ovat kohteessa turvallisuustoiminnan kannalta keskiössä. Jos esimerkiksi koulussa on turvallisuusilmoituksen tekoon varauduttu sähköisen järjestelmän lisäksi myös paperisen version täyttömahdollisuudella, otetaan kävelyn yhdeksi tavoitteeksi tutustua paitsi turvallisuusilmoitusmenettelyyn niin myös sen jättämiseen.

Työnantajan velvollisuuksista

Työturvallisuuslaki (738/2002) määrittelee työnantajalle velvollisuuksia, joissa korostuu työnantajan huolehtimisvelvollisuus työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä. Työnantajan on selvitettävä ja tunnistettava työstä, työaajoista, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät sekä arvioitava niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle. Työnantajan on myös taattava työntekijälle riittävät tiedot työpaikan haitta- ja vaaratekijöistä. Työntekijä on myös perehdytettävä työhön, työpaikan työolosuhteisiin, turvallisiin työtapoihin, työmenetelmiin, työvälineisiin ja niiden oikeaan käyttöön. Työnantajan on edellisten lisäksi mahdollistettava työntekijälle opetusta ja ohjausta työn haittojen ja vaarojen estämiseksi sekä työstä aiheutuvan turvallisuutta tai terveyttä uhkaavan haitan tai vaaran välttämiseksi. Työntekijän oikeuksiin kuulu näin saada tietää omaan työtehtäväänsä liittyvät riskit. Näissä kaikissa velvoitteissa keskiössä on työnantajan mahdollistaman turvallisuuskoulutuksen suunnittelu, toteuttaminen ja oppimisen varmistaminen. (Martikainen & Ranta 2016, 17).

Työturvallisuuslain 8 §:n mukaan työnantajalla on yleinen huolehtimisvelvoite, joka määrittää työnantajan huolehtimaan työntekijän turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Lisäksi saman lain 9 §:n mukaan työnantajalla on oltava työsuojelun toimintaohje, josta on johdettava tavoitteet turvallisuuden ja terveyden edistämiseksi sekä työkyvyn ylläpitämiseksi. (Työturvallisuuslaki 738/2002). Sama laki edellyttää ehkäisemään myös väkivallan uhkaa sekä myös tilanteita, jotka voivat päättyä väkivaltaan. Tällöin toiminnan keskiössä on ennakointi ja varautuminen. Lain mukaan työnantaja on velvollinen tekemään tarvittavat turvallisuusjärjestelyt sekä tarjoamaan tarpeen vaatiessa turvallisuuslaitteet työntekijälle.

Työturvallisuuslain 14 § määrittelee työnantajalle velvollisuuksia työntekijälle annettavasta ohjauksesta ja opetuksesta. Lain mukaan työnantajan on annettava työntekijälle riittävät tiedot työpaikan haitta- ja vaaratekijöistä. Työntekijä on perehdytettävä työhön ja työpaikan työolosuhteisiin sekä turvallisiin työtapoihin. Työntekijälle on lisäksi annettava opetusta sekä ohjausta työn haittojen ja vaarojen estämiseksi kuin myös työstä aiheutuvan turvallisuutta tai terveyttä uhkaavan haitan tai vaaran välttämiseksi. (Työturvallisuuslaki 738/2002.) Tämä velvoite koskee oppilaitoksissa ja korkeakouluissa paitsi kotimaassa niin myös ulkomailla tehtävää työtä.

Työntekijän velvollisuuksista

Laki määrittää velvollisuuksia myös työntekijällä. Yksi keskeisimmistä velvoitteista on se, että työntekijän on huolehdittava käytettävissään olevin keinoin niin omasta kuin muiden työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä. Lisäksi työntekijän on noudatettava työnantajan toimivaltansa rajoissa antamia määräyksiä ja ohjeita. Työntekijän on myös ylläpidettävä turvallisuuden kannalta huolellisuutta, varovaisuutta, siisteyttä ja järjestystä. Samoin hänellä on velvollisuus viipymättä ilmoittaa sellaisista työolosuhteista tai työmenetelmistä, koneista ja muista työvälineistä havaitsemistaan vioista ja puutteellisuuksista, jotka voivat aiheuttaa haittaa tai vaaraa. Tämä lisäksi työntekijän on ammattitaitonsa, kokemuksensa ja perehdytyksensä pohjalta poistettava mahdollisuuksien mukaan havaitsemansa ilmeistä vaaraa aiheuttavat viat ja puutteellisuudet (Työturvallisuuslaki 738/2002; Martikainen & Ranta 2016, 17).

Muista koulutuksen järjestäjän velvollisuuksista

Pelastuslaki (379/2011) määrittää myös vaatimuksia korkeakouluuyhteisölle. Lähtökohtaisesti jokaisella suomalaisella on kykyjensä ja edellytystensä mukainen, yleinen toiminta- ja huolellisuusvelvollisuus. Samoin jokaista koskee velvollisuus ilmoittaa tapahtumasta vaarassa oleville, tehdä hätäilmoitus ja ryhtyä pelastustoimiin. Pelastuslaki edellyttää rakennuksen tai kohteen haltijalta pelastussuunnitelmaa, jonka keskiössä ovat vaarojen tunnistaminen ja riskien arviointi johtopäätelmiseen. Työnantajan tehtävänä on taas varmistaa, että ko. suunnitelma on ajan tasalla, korkeakouluuyhteisön jäsenet tuntevat sekä turvallisuusjärjestelyt ja ohjeet onnettomuuksien ehkäisemiseksi sekä osaavat toimia oikein vaaratilanteessa. Omatoinen varautumiselle asetetun vaatimuksen mukaisesti korkeakouluuyhteisön on harjoitettava säännöllisesti rakennuksesta poistumista sekä sisälle suojautumista (Pelastuslaki (379/2011); Martikainen & Ranta 2016, 17).

Keskeisin kysymyksiä kohti lainsäädännön mukaista toimintaa

Toteuttaako työnantaja kattavaa turvallisuusperehdytystä huomioiden erilaiset käyttäjäryhmät ja tarpeet?

Dokumentoiko työnantaja antamansa turvallisuuskoulutuksen henkilöittäin, sisällöittäin ja mahdollisen koulutuksen voimassaoloajan sekä pitoajan mukaan?

Onko työpaikalla olemassa lakisäteisen turvallisuuskoulutuksen turvallisuuskoulutuskello?

Miten varmistetaan, että henkilöstön jäsenillä on riittävät tiedot ja taidot turvallisuusosaamisen osalta? Testataanko tätä?

Miten varmistetaan, että työntekijän oikeus tietää työhönsä ja työtehtäväänsä liittyvät vaarat toteutuu?

Miten varmistetaan henkilöstön osallistuminen lakisääteisiin turvallisuusharjoituksiin?

Miten varmistetaan, että työntekijä ymmärtää oman vastuunsa turvallisuuden ylläpitämisessä?

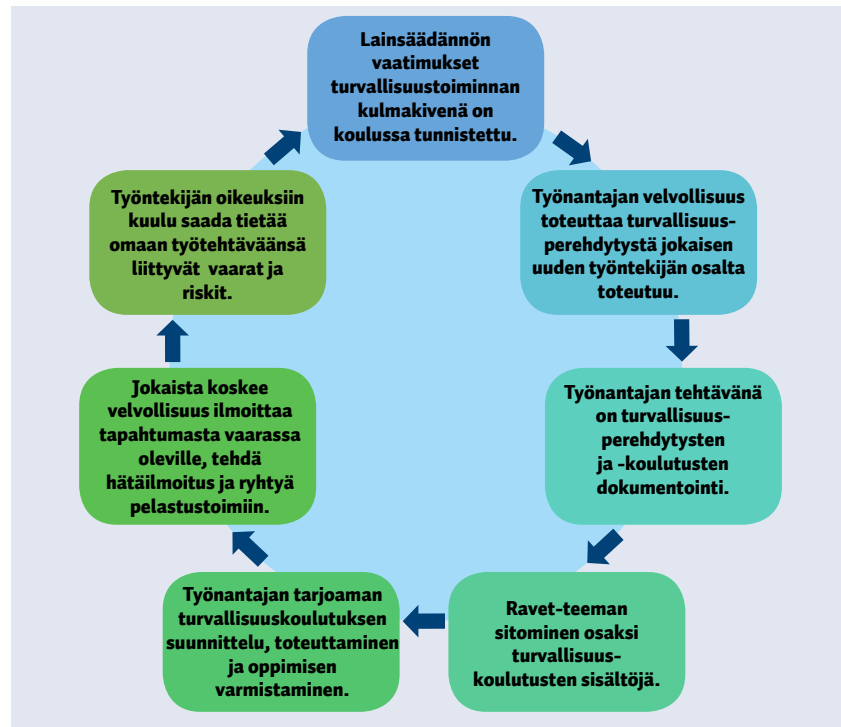
Yhteenvedo

Korkeakoulujen ja oppilaitoksen turvallisuusjohtaminen on parhaimmillaan kokonaisvaltaista, päämäärätietoista, ennakoivaa ja suunniteltua toimintaa. Sen tarkoituksena on korkeakouluuyhteisön jäsenten, omaisuuden, maineen, ympäristön ja tiedon suojaaminen. Turvallisuusjohtaminen pohjautuu riskien arvioinnille ja sisältää jatkuvan parantamisen periaatteen. (Martikainen 2015, 7).

Turvallisuustyötä ohjaavat periaatteet, joilla tarkoitetaan ylimmän johdon vahvistamia linjauksia turvallisuustyön keinojen, toteuttamisen ja vastuiden näkökulmasta. Näitä periaatteita ovat muun muassa turvallisuuden tavoitteiden ja työn vastuiden määrittely, riskienhallinnan, turvallisuuskoulutuksen ja -viestinnän toteuttamiseen liittyvät linjaukset sekä turvallisuustyön vaikuttavuuden mittaaminen. Osassa koulutusorganisaatioita voidaan puhua jo turvallisuusjohtamisesta, jolla Reimanin ja Oedewaldin (2008, 3) mukaan tarkoitetaan pyrkimystä edistää hyvinvointia päämäärätietoisella, tavoitteellisella ja pitkäjänteisellä johtamisella sekä ohjelmallisella kehittämistyöllä.

Kaikessa turvallisuustoiminnassa keskiössä on viime kädessä lainsäädäntö. Sen kautta luodaan raamit turvallisuusjohtamiselle. Riittävä ymmärrys voimassa

olevasta lainsäädännöstä on turvallisuustyön yksi keskeisimmistä elementeistä. Työnantajan velvollisuudet korostuvat turvallisuuslainsäädännössä ja siksi onkin tärkeää, että oppilaitoksen johto ymmärtää nämä vastuut velvoittavina. Aiheellinen kysymys on, onko johto aidosti tietoinen vastuistaan ja velvollisuuksistaan näiden lakien määräysten osalta. Oppaan teeman osalta tämä kilpistyy siihen, että koulu-yhteisön jäsenillä on oikeus tietää työhönsä liittyvät vaarat. Työnantajan velvollisuus järjestää turvallisuusperehdytystä ja -koulutusta tulee myös lainsäädännöstä.



Kuvio 1: Lainsäädännön merkitys oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuusjohtamisen tukena

LÄHTEET

Ammattikorkeakoululaki (932/2014). Viitattu 02.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140932>

Elinkeinoelämän keskusliitto. Yritysturvallisuus-sivusto. Osio päiviety 14.1.2014 <http://ek.fi/mita-teemme/tyoelama/yritysturvallisuus/>

Huovila, E. & Ranta, T. 2015 Myönteinen ilmapiiri ja yhteinen tahtotila Laurea-ammattikorkeakoulun ja -kirjaston turvallisuuden kehittämisen lähtökohtina. Julkaisussa Journal of Finnish Universities of Applied Sciences. No 1 (2015).

Kemikaalilaki (599/2013). <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130599>

Pelastuslaki (379/2011). Viitattu 02.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110379>

Kerko, P. 2001. Turvallisuusjohtaminen. Jyva skylla : PS-kustannus.

Lanne, M. 2007. Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa: Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuustoiminnassa. Väitöstudium. VTT Publications 632. Espoo: VTT.

Martikainen, S. & Ranta, T. 2014. Turvallisuusjohtamisen kautta arjen turvaa. Turvallisuus ja Riskienhallinta 29 (6), 34 – 35.

Martikainen, S.(toim.). 2015. Arjen ennakoiva turvallisuusjohtaminen oppilaitoksissa. Laurea Julkaisut 53. Viitattu 16.10.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-413-2>

Oedewald, P. & Reiman, T. 2006. Turvallisuuskriittisten organisaatioiden toiminnan erityispiirteet. VTT Publications 593. Espoo: VTT.

Pelastuslaki (379/2011). Viitattu 17.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379#L2P3>

Pelastusviranomaisen valvontasuunnitelman mukainen turvallisuustoiminnan riskienarviointimalli. TUTOR Max (suurasiakasversio). 2011. Vantaa: Keski-Uudenmaan pelastuslaitos.

Ranta, T. 2016. Riskilähtöisen koulutuksen keinoin kohti tehtäväkohtaista osaamista. Teoksessa Martikainen, S. (toim.). 2016 Varautuva turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 70. Laurea-ammattikorkeakoulu. s.46–55. Viitattu 05.10.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-446-0>

Ranta, T. & Martikainen, S. 2016. Turvallisuutta henkilökohtaisen kiinnostuksen kautta. Turvallisuus & Riskienhallinta. 3/2016. s. 16–17.

Reiman, T. & Oedewald, P. 2008. Turvallisuuskriittiset organisaatiot: onnettomuudet, kulttuuri ja johtaminen. Helsinki: Edita.

Työturvallisuuslaki (738/2002). Viitattu 17.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Turvallisuuslainsäädännön pikaohjeet

Systemaattista turvallisuusjohtamista toteuttavassa oppilaitoksessa ja korkeakoulussa on nimettynä taho, joka keskitetysti seuraa lainsäädäntöä ja jakaa sen koulu yhteisössä

Johdon vastuu korostuu turvallisen ja viihtyisän opiskelu ympäristön mahdollistamiseksi

Lainsäädännöstä tulee velvoitteita turvallisuuskoulutuksen säännönmukaiselle järjestämiselle ja opitun testaamiselle

Laki edellyttää turvallisuusperhdytystä ja -koulutusta

Soili Martikainen & Tiina Ranta

TURVALLISUUSKOULUTUS TURVALLISEN TOIMINNAN MAHDOLLISTAJANA

Suomessa erityisesti turvallisuuskriittiset organisaatiot ovat panostaneet systemaattiseen ja päämäärätietoiseen turvallisuusjohtamiseen jo vuosia. Koulutuksen järjestäjillä olisi opittavaa siitä, miten näitä organisaatioita johdetaan tavoitteellisesti myös turvallisuuden näkökulmasta. Ja kyllä, tämä on mahdollista toteuttaa yhteistyössä kaikkien suomalaisten oppilaitosten ja korkeakoulujen kanssa. Kaikki turvallisuustoiminta lähtee resursseista. Matka kohti kokonaisvaltaista turvallisuusjohtamista vie tutkimusten mukaan kuudesta yhdeksään vuoteen. Tällä matkalla syntyy myös tarve turvallisuuskoulutuksen järjestämiseksi.

Tässä artikkelissa kuvataan sitä, mitä oppilaitokset ja korkeakoulut voivat tehdä, jotta näiden yhteisöjen jäsenten oikeus turvalliseen työ- ja opiskelu ympäristöön toteutuisi yhden turvallisuusjohtamisen osa-alueen, turvallisuuskoulutuksen, kautta. Artikkelissa myös kuvataan, miten artikkelin kirjoittajat päätyivät yhdessä kehittämään useamman oppilaitoksen ja korkeakoulun kanssa tätä artikkelissa kuvattavaa uutta turvallisuuskoulutuksen mallia osana turvallisuusjohtamisen auditointiprosessia. Artikkelissa keskitytään kuvaamaan niitä riskilähtöiselle turvallisuuskoulutukselle tyypillisiä lähtökohtia, joita hyödyntämällä koulutusorganisaatiot perusopetuksesta aina korkea-asteelle voivat omaksua omaa turvallisuustoimintaansa tukemaan. Näkökulmana on organisaation sisäinen turvallisuuskoulutus, jolloin

lähtökohtana on paitsi riskilähtöisyys niin myös lainsäädännöstä nousevat vastuut ja velvoitteet. (Ranta & Martikainen 2016, 16).

Turvallisuusjohtamisesta turvallisuuskoulutuksen toteuttamiseen

Turvallisuusjohtamisen avulla edistetään organisaation hyvinvointia päämäärätietoisella, tavoitteellisella, pitkäjänteisellä johtamisella ja ohjelmallisella kehittämisellä. Sen tulee olla kiinteä osa organisaation järjestelmällistä johtamista, jonka tavoitteena on ihmisten, ympäristön, omaisuuden, tiedon ja maineen suojaaminen. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2017; Lanne 2007, 12; Reiman & Oedewald 2008, 435). Turvallisuusjohtaminen on jatkuva prosessi, joka etenee turvallisuuspolitiikasta ja tavoitteista suunnitelmien sekä päätösten kautta toteutukseen, seurantaan, arviointiin ja jatkuvaan parantamiseen. Riskienhallinta ja ennakoiva toiminta ovat oleellisia osia turvallisuusjohtamista. (Pelastusviranomaisen valvontasuunnitelman mukainen turvallisuustoiminnan riskienarviointimalli 2011, 3; Lanne 2007, 12.) Turvallisuusjohtamisen periaatteet eivät ole alakohtaisia, joten samat vaatimukset koskevat korkeakoulujen lisäksi niin peruskoulua kuin varhaiskasvatustakin.

Turvallisuuskoulutuksen taustoista

Turvallisuuskoulutus on pääsääntöisesti lakisäätöistä toimintaa, jonka kautta syntyy ensisijaisesti työnantajalle velvollisuus järjestää riittävää turvallisuuskoulutusta. Työntekijöille syntyy myös lain kautta velvollisuuksia turvallisuudelle toiminnalle. Tässä luvussa sivutaan sekä keskeisiä lakeja, joilla on merkitystä turvallisuuskoulutuksen järjestämiseksi, että tutkimustulosta, jossa turvallisuuskoulutuksen riittämättömyyttä selvitettiin. (Ranta 2016, 48).

Turvallisuutta monipuolisesti käsittelevä lainsäädäntö toimii vahvasti myös turvallisuustoiminnan edistäjänä kattaen useita eri turvallisuuden osa-alueita. Se määrittelee sekä oikeuksia että myös velvollisuuksia niin opiskelijoille, työntekijöille kuin työnantajallekin. Vaatimus turvallisesta oppimisympäristöstä on kirjattu lakiin – se velvoittaa koulutuksenjärjestäjää toimimaan niin, että tämä vaatimus tulee täyteen ja varmistetuksi. (Ranta 2016, 48). Oppilaitosten ja korkeakoulujen toimintaan kohdistuu useita eri lakeja, joista voi mainita esimerkiksi työturvallisuuslain (738/2002), pelastuslain (379/2011) ja kemikaalilain (599/201).

Matkalle kohti riskilähtöistä turvallisuuskoulutusta

RITU on lakisäätöinen, riskiperusteinen turvallisuuskoulutuksen toteuttamisen malli. Mallin tavoitteena on, että oppilaitoksissa ja korkeakoulussa riskilähtöisen turvallisuuskoulutuksen kohteena on koko korkeakouluyhteisö eli henkilökunta, johto, esimiehet, opiskelijat sekä sidosryhmien edustajat (Martikainen & Ranta 2014, 35). Turvallisuustaitoja harjoitellaan ja tietoja kartutetaan suunnitellusti joko isompien ryhmien tai vaikka vain avainhenkilöiden kesken. Keskeinen oppimisen

mahdollistaja on verkko-oppimislusta, jossa yksilöllinen turvallisuusoppimispolku perustuu tehtäväkohtaisille turvallisuusosaamisvaatimuksille.

RITU-mallin perusedellytyksenä on, että turvallisuusjohtamiselle on määritelty jo riittävät resurssit. Samoin edellytetään johdon määrittelemiä turvallisuustyön periaatteita, joiden kautta systemaattinen turvallisuustyö on paitsi mahdollista niin myös tavoitteellista. Turvallisuuspolitiikassa määritellään myös velvoite turvallisuuskoulutuksen järjestämisestä sen toteuttamiseen liittyvine vastuineen. Organisaatioon on jo nimettynä toimintakykyinen turvallisuusjohto, joka vastaa turvallisuuskoulutuksen suunnittelusta. Turvallisuusjohdon toimintaedellytykset ovat muutoinkin turvattu riittävillä resursseilla, jotka sisältävät niin taloudellisia kuin myös tiedollisia ja taidollisia edellytyksiä. Esimiehet vastaavat puolestaan työntekijöiden turvallisuusperehdytyksestä ja -koulutuksesta sekä koko yhteisölle järjestettävästä säännöllisestä, tehtäväkohtaisesta turvallisuuskoulutuksesta.



Turvallisuuskoulutuksen toteutus on riskilähtöistä ja se tukee organisaation muuta toimintaa. Samalla se tarkoittaa turvallisuustyön toteuttamisen suhteen yhteistä, jaettua vastuuta ja sitä kautta myös velvollisuutta kehittää sekä ylläpitää turvallisuutta kunkin omassa työssä. (Huovila & Ranta 2015.) Tästä syntyy koko korkeakoulu yhteisölle paitsi oikeus niin myös velvollisuus osallistua sekä turvallisuustietoja ja -taitoja mahdollistaviin että ylläpitäviin harjoituksiin. Tällä toiminnalla tähdätään siihen, että mahdollisessa tositilanteessa jokainen yhteisön jäsen osaa ja kykenee toimimaan oikein korkeakoulu yhteisönsä hyväksi.

Mallissa turvallisuuskoulutuksen sisällöt on johdettu Elinkeinoelämän keskusliiton (2016) turvallisuusjohtamisen mallin mukaisesti ja sen osa-alueiden kautta.

Osa-alueet ovat:

- henkilöstöturvallisuus
- toimitila- ja kiinteistöturvallisuus
- pelastusturvallisuus
- väärinkäytösten ja poikkeaminen hallinta
- tietoturvallisuus, tuotannon ja toiminnan turvallisuus
- työturvallisuus
- ympäristöturvallisuus
- varautuminen ja kriisinhallinta. (EK 2016).

Yhdeksi osaamistavoitteeksi määritellään, että jokainen yhteisön jäsen oppii oman tasonsa mukaisesti ymmärtämään ja sitä kautta toimimaan turvallisesti kaikissa arjen tilanteissa harjoituksista aina tositilanteeseen asti.

Tässä mallissa yhteisön jäsenten riittävä ja tehtäväkohtainen turvallisuusosaaminen on jaettu kolmelle eri tasolle alla olevan jaon mukaisesti (Laurea 2016).

Pronssitaso

Näistä osaamisvaatimuksista johdetuista tasoista **perustason eli pronssitason** muodostavat jokaiselle yhteisön jäsenelle kuuluvat turvallisuuden perusasiat. Tavoitteena tässä tasossa on, että esimerkiksi jokainen opintonsa aloittava opiskelija osallistuu turvallisuuskävelyyn. Tämä nähdään ensisijaisesti opiskelijan oikeutena. Opiskelijat pääsevät opintojensa aikana osallistumaan myös turvallisuusharjoituksiin ja muihin turvalliseen toimintaan tähtääviin aktiviteetteihin. Näitä ovat muun muassa turvallisuusaiheiset teemapäivät, kilpailut, luennot sekä muut tapahtumat, joiden tarkoituksena on herättää koko korkeakoulu yhteisö yhdessä työskentelemään turvallisemman opiskelu- ja työympäristön hyväksi. (Laurea 2016.)

Hopeataso

Keskimmäisellä hopeatasolla osaamista rakennetaan perustason lisäksi esimerkiksi erityistilanteiden haltuunotolla. Vaatimukset koulutuksen sisällöille johdetaan riskilähtöisesti ja tehtäväkohtaisesti. Myös keskeisten sidosryhmien koulutus tarpeet on huomioitu. (Laurea 2016.)

Kultataso

Ylimmällä kultatasolla koulutussisällöt perustuvat henkilön rooliin silloin, kun hän toimii turvallisuuskriittisissä tehtävissä. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa ylin johto sekä aulapalveluissa työskentelevät arjen turvallisuustyötä tekevät osaajat. Tähän ryhmään kuuluvien osaamista pidetään yllä jatkuvalla harjoittelulla. (Laurea 2016.)

Turvallisuuskoulutuksen toteuttamisessa suositellaan käyttämään myös verkko-opetuksen tuomia mahdollisuuksia. Ehdotetuissa sisällöissä on huomioitu mahdollisuus myös henkilökohtaiseen valintaan eri turvallisuusmoduulien välillä. Tällä on pyritty siihen, että jokaiselle syntyisi henkilökohtainen kiinnostus ja sitä kautta innostus oppia lisää turvallisesta ja viihtyisästä korkeakoulusta (Martikainen & Ranta 2016, 17).

Turvallisuuskoulutuskellon laadinnasta ja tehtäväkohtaisuudesta

Kun oppilaitos- tai korkeakoulu yhteisön jäsenet ovat turvallisuusosaamisen vaatimusten näkökulmasta jaoteltu ensin kolmeen eri ryhmään sen mukaan, mitä heiltä odotetaan osaamisen suhteen, aletaan laatia lukuvuodeksi kerrallaan turvallisuuskoulutuskelloa. Tällöin omalla työpaikallaan esimerkiksi turvallisuuskriittisiksi toimijoiksi määritellyt toimijat muodostavat oman ryhmänsä turvallisuuskoulutuksen laadun ja määrän suhteen. Heidän kohdallaan turvallisuustyön osaamisvaatimuksia on määritelty kaikkein kriittisimmän osaamisen kautta. Tässä ryhmässä ovat jäseninä muun muassa ylin johto sekä aulapalveluissa työskentelevät arjen turvallisuustyötä tekevät. Heidän osaamistaan pidetään mallin mukaisesti yllä jatkuvalla harjoittelulla. (Laurea 2016)

Toisen tasoryhmän muodostavat ne työntekijät, jotka toimivat asiakaspalvelutehtävissä niin kirjastoissa kuin opintotoimistoissakin. Tähän ryhmään kuuluvat myös ravintolapalveluita tuottavat sekä samoissa tehtävissä toimivat sidosryhmät. Heidän kohdallaan osaamistavoitteeksi on kirjattu muun muassa onnistuminen turvallisessa asiakaspalvelussa. Koulutussuunnittelussa on pyritty keskittymään ennakointiin ja oman käyttäytymisen tunnistamiseen hankalissa asiakaspalvelutilanteissa. (Laurea 2016)

Opiskelijoilla on myös oma roolinsa korkeakoulun turvallisessa arjessa. Myös heille on määritelty niitä turvallisuustaitoja ja -tietoja, joita heiltä edellytetään opiskelun arjessa. Samalla on keskitytty sen selvittämiseen, millaisia turvallisuustaitoja ja -tietoja työelämä heiltä odottaa. Tästä on syntynyt idea tarjota opiskelijoille turvallisuusosaamista, jota he voisivat itse aktiivisesti korkeakoulu yhteisössä toimimalla viedä mukanaan työpaikoilleen. Tavoitteena mallissa on, että jokainen opintonsa aloittava opiskelija osallistuu turvallisuuskävelyyn. Tämä nähdään ensisijaisesti opiskelijan oikeutena. Itse toiminnassa käydään aluksi yhteisesti läpi vain kaikki keskeisimmät turvallisuuteen liittyvät asiat. Tämän jälkeen lähdetään



Kuvio X: Turvallisuuskoulutuksen suunnitteluprosessi

kävelyosuudelle, joka sekä on etukäteen suunniteltu ja tarkasti mallinnettu kierros. Siinäkin keskitytään vain kaikkein olennaisimpaan huomioiden ne faktat, jotka on johdettu ihmisen pakokäyttäytymisestä hätätilanteissa. (Martikainen & Ranta 2017, 30 – 34.)

Merkittävä osa opiskelijoiden turvallisuusperehdytykseen liittyvistä moduuleista on kuitenkin siirtymässä tulevaisuudessa yhä enenevässä määrin verkkoon, vaikka kävelyt puolustavat paikkaansa sopivin väliajoin toistettuna. Opiskelijat pääsevät opintojensa aikana osallistumaan myös turvallisuusharjoituksiin ja muihin turvalliseen toimintaan tähtääviin aktiviteetteihin. Näitä ovat muun muassa turvallisuusaiheiset teemapäivät, kilpailut, luennot sekä muut tapahtumat, joiden tarkoituksena on herättää koko korkeakoulu yhteisö yhdessä työskentelemään turvallisemman opiskelu- ja työympäristön hyväksi.

Yhteenveto

Oppilaitos- ja korkeakoulu yhteisöjen jäsenten oikeus turvaan perustuu keskeisten turvallisuustietojen ja -taitojen haltuunottoon turvallisuuskoulutukseen osallistumisen kautta unohtamatta kuitenkaan osallistujan omaa aktiivisuutta. Paras tilanne olisi, jos myös yhteisön jäsenillä olisi mahdollisuus valita kiinnostavia turvallisuuskoulutusmoduuleita. Tämä ei sulkisi pois sitä, että tarjolla olisi myös turvallisuusharjoituksia ja -koulutuksia, joihin olisi osallistuttava tai osaaminen olisi pystyttävä muulla tavoin todentamaan. Näitä harjoituksia olisivat muun

muassa poistumisharjoitukset, sisällesuojautumisharjoitukset ulkopuolella riehuvan tulipalon tai kaasuonnettomuuden vuoksi sekä johdolle suunnatut tilannejoh-toharjoitukset, joissa harjoitellaan vakavimpien uhkien realisoituessa johtamista ja päätöksentekoa (Martikainen & Ranta 2015, 15). Lisäksi turvallisuuskoulutusten dokumentoimiseksi olisi olemassa järjestelmä, jonka kautta voitaisiin todentaa annetun koulutuksen tai toteutetun harjoituksen yleistiedot, keskeiset sisällöt ja osallistujat.

Tärkeintä on, että jokaisella yhteisön jäsenellä on oikeus osallistua korkeakoulun arjen turvallisuustoimintaan omien kykyjensä ja taitojensa mukaisesti. Työnantajan tehtävänä on tarjota niin tehtäväkohtainen turvallisuusperehdyttäminen kuin myös jatkuva, riskilähtöinen turvallisuuskoulutus. Halusta kehittyä ja kehittää turvallista työ- ja opiskelu ympäristöä tuskin on puutetta, sillä hyvässä yhteistyön hengessä toteutettava proaktiivinen, ennakoiva turvallisuustyö luo kaikille korkeakoulu-yhteisön jäsenille tasavertaiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa turvallisemman opiskelu- ja työympäristön rakentamiseen.

Kysymykset turvallisuuskoulutuksen järjestämiseksi

Toteutetaanko turvallisuuskoulutusta tehtäväkohtaisesti?

Onko turvallisuuskoulutus suunnitelmallista ja riittävää?

Onko turvallisuuskoulutuksen suunnittelu toteutettu turvallisuuskoulutusvuosikellon avulla?

Perustuuko turvallisuuskoulutus tunnistettuihin riskeihin ja niiden prioriteetteihin?

Onko turvallisuuskoulutus riskilähtöistä?

Dokumentoidaanko annetut turvallisuuskoulutukset osallistujien, keston ja sisältöjen mukaan säännönmukaisesti?

Huomioidaanko turvallisuuskoulutuksessa myös koulun sidosryhmät?

Varmistetaanko turvallisuuden kannalta kriittisten toimijoiden, kuten esimerkiksi sijaisen osalta, riittävä turvallisuusperehdytys?

Toteutetaanko koulussa myös lakisäätöistä turvallisuusperehdytystä uusien työntekijöiden osalta?

Tarjotaanko koulu yhteisön jäsenille koulutusta, jotta varmistetaan riittävät valmiudet kohdata ja tunnistaa radikaalisia ja väkivaltaisia ekstremismi omassa yhteisössä?

LÄHTEET

Ammattikorkeakoululaki (932/2014). Viitattu 29.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140932>

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2016. EK – Elinkeinoelämän keskusliitto. Yritysturvallisuus. Viitattu 06.10.2017. <http://ek.fi/mita-teemme/tyoelama/yritysturvallisuus/>

Laurea-ammattikorkeakoulu. 2016. Turvallisuuspalvelujen strategia vuosille 2015 – 2018.

Martikainen, S. & Ranta, T. 2014. Turvallisuusjohtamisen kautta arjen turvaa. Turvallisuus & Riskienhallinta 6/2014, s. 34 – 35.

Martikainen, S. & Ranta, T. 2016. Kokeilukulttuurilla uutta osaamista koulutusorganisaatioiden turvallisuusjohtamiseen. UAS Journal, Journal of Finnish Universities of Applied Sciences, nro 3.

Pelastuslaki (379/2011). Viitattu 09.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379#L2P3>

Pelastusviranomaisen valvontasuunnitelman mukainen turvallisuustoiminnan riskienarviointimalli. TUTOR Max (suurasiakasversio). 2011. Vantaa: Keski-Uudenmaan pelastuslaitos.

Ranta, T. & Huovila, E. 2015. Myönteinen ilmapiiri ja yhteinen tahtotila Laurea-ammattikorkeakoulun ja -kirjaston turvallisuuden kehittämisen lähtökohdina. UAS Journal, Journal of Finnish Universities of Applied Sciences, nro 1.

Ranta, T. & Martikainen, S. 2015. Turvallisuusjohtamisen kehitysideat. Turvallisuus & Riskienhallinta. 4/2015. s. 14-16.

Ranta, T. 2016. Riskilähtöisen koulutuksen keinoin kohti tehtäväkohtaista osaamista. Teoksessa Martikainen, S. (toim.). 2016 Varautuva, turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 70. Laurea-ammattikorkeakoulu. s.46–55. Viitattu 05.10.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-446-0>

Ranta, T. & Martikainen, S. 2016. Turvallisuutta henkilökohtaisen kiinnostuksen kautta. Turvallisuus & Riskienhallinta. 3/2016. s. 16-17.

Ranta T., Martikainen S., (2017). Turvakävelen turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 81. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Työturvallisuuslaki (738/2002). Viitattu 19.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Pikaohjeet turvallisuuskoulutukseen

Selvitä, mitä riskilähtöisellä turvallisuuskoulutuksella tarkoitetaan

Perusta koko turvallisuuskoulutuksen suunnittelu riskeille ja niiden prioriteeteille

Laadi suunnitelma turvallisuuskoulutuksen toteuttamiseksi

Laadi turvallisuuskoulutuksen vuosikello

Määrittele turvallisuuskoulutus henkilöstöryhmittäin

Muista dokumentoida pidetyt koulutukset, niiden sisällöt ja voimassaoloajat

Tiina Ranta

4.2 TURVALLISUUSVIESTINTÄ AVOIMEN VIESTINTÄILMAPIIRIN MAHDOLLISTAJANA

Johdanto

Elämme ajassa, jossa koko viestintäympäristömme käy läpi valtavaa muutosta. Kaikki toimijat eivät enää pysy perässä. Osa heistä johtaa ajatus, että kaikkea voisi edelleen hallita. Se ei ole enää kuitenkaan mahdollista, sillä yleisöt sirpaloituvat ja henkilökohtainen joukkoviestintä yleistyy. Tässä hetkessä jokaisella on mahdollisuus osallistua tuottamalla sisältöjä, osallistumalla keskusteluihin tai vaikkapa vaikuttaa ja kerätä vaikutteita. (Juholin, 2013, 19.)

Korpiolan (2011) mukaan viestintä ei ole enää organisaation tukitoiminto, vaan keskeinen osa strategiaa ja johtamista. Nykyisin viestintäkulttuuri haastaa organisaatiot viestinnässään avoimuuteen, nopeuteen, tiedon saatavuuteen ja läpinäkyvyyteen. (Korpiola, 2011, 13.) Samat viestinnän lainalaisuudet koskevat jokaista suomalaista oppilaitosta ja korkeakoulua viestinnän suunnittelun ja toteuttamisen suhteen. Hyvin suunniteltu ja toteutettu viestintä on edellytys sille, että luottamus organisaatioiden toimintaan säilyy (Korpiola, 2011, 13). Korkeakoulujen ja oppilaitosten turvallisuusviestintä on osa niiden muuta aktiivista ja ennakoivaa viestintää.

Yksi turvallisuusviestinnän tavoitteista on olla mahdollistamassa oppilaitoksille ja korkeakouluille avointa viestintäilmapiiriä keskitetyn mallin kautta. Positiivisen, turvallisiin toimintatapoihin kannustavan viestinnän tiedetään vaikuttavan paremmin turvallisuuteen kuin negatiivisiin puoliin ja huonoihin toimintatapoihin keskittyvän viestinnän. Parhaimmillaan turvallisuusviestintä näyttää kannustavana koko oppilaitoksen ja korkeakoulun yhteisenä asiana. Se rakentuu systemaattisen turvallisuusjohtamisen tueksi. Kun halutaan toimia avoimesti radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi, on keskeistä tuoda koko oppilaitos- tai korkeakouluyhteisölle tiedoksi kaikki tähän toimintaan liittyvät asiat tiedoista aina puuttumismenettelyn kuvaamiseen.

Turvallisuusviestinnän keinoin kohti avointa viestintäilmapiiriä

Parhaimmillaan organisaation proaktiivisesta turvallisuusviestinnästä muodostuu kokonaisuus, johon kuuluvat esimerkiksi turvallisuusperhdytykset, turvallisuus-työtä tukemaan tuotetut suunnitelmat, turvallisuuskoulutukset sisältöineen, arjen keskustelut, kokoukset, tiedotteet, palautteet, turvallisuuspoikkeamailmoitukset, kyltit sekä ilmoitustaulut (Merivirta & Mäkelä 2011, 4 - 5).

Ennakoivan turvallisuusviestinnän yksi keskeinen toteuttamisen väline on positiivinen ja avoin turvallisuusviestintä. Merivirta (2011) kuvaa turvallisuusviestinnän määrittelmää Realin ja Cooperin (2009) mukaan niin, että se on yksinkertaisimmillaan keino välittää organisaation turvallisuusnormeja ja näkemyksiä henkilöstölle. Kun organisaatio toimii näin, se ohjaa yhteisöään kohti positiivista turvallisuusilmapiiriä. (Real & Cooper 2009, Merivirta 2011, 19 mukaan.)

Kun korkeakoulussa ja oppilaitoksessa kehitetään turvallisuusviestintää, on suunniteltava ja myös harjoiteltava kriisiviestintää. Jokaisen oppilaitoksen arkeen kuuluu myös varautuminen poikkeustilanteisiin, jonka kautta kriisiviestinnän yhdeksi tehtäväksi muodostuu kriisin kielteisten seurausten vähentäminen. Kriisiviestintä on parhaimmillaan proaktiivista toimintaa, jolloin erityistilanteisiin on varauduttu ennakolta. (Kortetjärvi-Nurmi & Murtola, 2015, 110.) Proaktiivisuus käsitteenä kertoo aktiivisesta ja aloitteellisesta toiminnasta, jossa yksilö ottaa vastuun käyttäytymisestään (Katajainen, Lipponen & Litovaara, 2006). Yleisen suomalaisen asianaston mukaan proaktiivisuudella tarkoitetaan tulevaisuuden haasteiden ja uhkien varhaista tunnistamista sekä niihin varautumista. Proaktiivisuuden ytimessä onkin pyrkimys ennalta ehkäistä ongelmatilanteita tavoitteellisen, aloitteellisen sekä ennakoivan toiminnan kautta. (YSA, 2015.)

Parhaimmillaan turvallisuusviestintä rakentuu tukemaan organisaatioturvallisuutta, joka on Lanteen (2007) määritelmän mukaan organisaation tavoite tai dynaaminen tila. Se on tila, jossa ihmisiin, ympäristöön, omaisuuteen, tietoon ja maineeseen kohdistuvat riskit ovat hallinnassa ja jossa vahingot ovat ennaltaehkäisty. (Lanne 2007, 12.)

Turvallisuusviestinnän kaksisuuntaisuus

Hyvin rakennetun ja toimivan turvallisuusviestinnän merkittävimpinä tekijöinä voidaan pitää avointa viestintäilmapiiriä, kahdensuuntaista viestintää ja informaation helppoa saatavuutta. Avoin viestintäilmapiiri edesauttaa turvallisuuteen liittyvän tiedon itsenäistä hakemista, turvallisuusaiheista keskustelua sekä turvallisuuspoikkeamista raportointia. Se mahdollistaa ja tukee myös kahdensuuntaista viestintää eri henkilöstöryhmien välillä. (Real & Cooper 2009, 21 - 24.)

Kaksisuuntaisuus näkyy turvallisuusviestinnässä niin, että esimerkiksi turvallisuuspoikkeamista ilmoittamiseen kannustetaan ja niistä seuraa ilmoittajalle palaute asian eteenpäinviemisestä. Turvallisuuspoikkeamailmoitusmenettely toteutetaan niin, että läheltä piti -tapaukset, onnettomuudet sekä muut turvallisuustapahtumat ovat esillä erillisinä valintoina. Kaksisuuntaisuus toteutuu myös erilaisten “kysy - vastaa” -palstojen kautta, joissa ajankohtaisia turvallisuuteen liittyviä asioita kuvataan avoimen turvallisuusviestinnän keinoin. (Koskenranta, Paasonen & Ranta 2012, 60.)

Johdon näkyvyys turvallisuusviestinnässä

Johdon esille tuoma viesti siitä, että turvallisuus on organisaation toiminnassa etusijalla, rohkaisee kouluyhteisön jäseniä toimimaan turvallisten toimintatapojen edistämiseksi työyhteisössä. Turvallisuusviestintä ilman johdon näkyvää sitoutumista voidaan tulkita pelkäksi puheeksi, johon ei tarvitse reagoida eikä sitä tarvitse noudattaa. Keskittyminen pelkkiin ongelmatilanteisiin ei tue henkilöstön sitoutumista turvalliseen toimintaan. Sen sijaan viestinnän olisi oltava monipuolista ja kannustavaa. (Merivirta 2011, 21 - 22.)

Johdon näkyvä tuki korkeakoulunsa turvallisuustoiminnalle voisi näkyä esimerkiksi sen toiminnasta kertovalla tallenteella, jossa korostetaan turvallisuuden merkitystä koko toiminnan jatkuvuuden ja ihmisten hyvinvoinnin lähtökohtana. Johdon kirjalliset kuvaukset turvallisuustoiminnasta voisivat taas kertoa johdon positiivista asenteesta turvallisuustyötä kohtaan. (Koskenranta, Paasonen & Ranta 2012, 61.)

Positiivinen ja kannustava turvallisuusviestintä

Positiivinen ja turvallisiin toimintatapoihin kannustava viestintä vaikuttaa todennäköisesti paremmin turvallisuuteen kuin negatiivisiin puoliin sekä huonoihin toimintatapoihin keskittyvä viestintä (Merivirta 2011, 21). Parhaimmillaan turvallisuusviestintä näyttäytyy avoimena ja kannustavana. Turvallisuus kuvataan kouluyhteisön jäsenien yhteisenä asiana. (Koskenranta, Paasonen & Ranta 2012, 62.)



Erilaisten henkilöstöryhmien huomioiminen

Parhaimmillaan organisaatioiden turvallisuusviestinnässä näkyy erilaisten (sidosryhmät, työtehtävä, positio yms.) vastaanottajien huomioiminen, lähiesimiesten viestintä, yksinkertaisuus, positiivisuus ja monikanavaisuus (Real 2008, 355 - 358). Turvallisuusdokumentaatio on näkyvin osoitus erilaisten korkeakouluyhteisön jäsenten tai ryhmien tarpeesta - ne rakennetaan paitsi tehtävän niin myös vastaanottajan tarpeiden mukaisesti. Erilaiset vastaanottajat huomioidaan myös niin, että esimerkiksi aktiivisille työntekijöille on perusviestin lisäksi tarjolla syventävää tietoa asioista. (Koskenranta, Paasonen & Ranta 2012, 62 - 63.)

Havainnot positiivisesta viestintäilmapiiristä

Positiivinen viestintäilmapiiri rakentuu seuraaville tekijöille: avoin viestintäilmapiiri, kahdensuuntainen viestintä ja informaation saatavuus. Avoin viestintäilmapiiri edesauttaa turvallisuustiedon itsenäistä hakemista, keskustelua turvallisuudesta sekä turvallisuuspoikkeamien raportointia. Se tukee myös kahdensuuntaista viestintää. Organisaatiossa viestintäilmapiiri jo itsessään vaikuttaa positiivisesti onnettomuustilanteiden syiden selvittämiseen ja niistä mahdollisesti seuraavien interventioiden sekä muutosten vastaanottamiseen. (Real & Cooper 2009, Merivirran 2011, 20 mukaan.) Turvallisuusdokumentaation helppo saatavuus

ja sisällön luotettavuus liitetään vahvasti positiiviseen turvallisuusilmapiiriin ja sitä kautta myös turvallisen käyttäytymisen aikaansaamiseksi (Real & Cooper 2009, 21 - 25).

Lopuksi

Yksi turvallisuusviestinnän tavoitteista on olla mahdollistamassa oppilaitoksille ja korkeakouluille avointa viestintäilmapiiriä keskitetyn mallin kautta. Positiivisen, turvallisiin toimintatapoihin kannustavan viestinnän tiedetään vaikuttavan paremmin turvallisuuteen kuin negatiivisiin puoliin ja huonoihin toimintatapoihin keskittyvän viestinnän. Parhaimmillaan turvallisuusviestintä näyttää kannustavana koko oppilaitoksen ja korkeakoulun yhteisenä asiana. Se rakentuu systemaattisen turvallisuusjohtamisen tueksi.

Kysymykset

Toteutetaanko organisaatiossasi kriisiviestinnän suunnittelun ja toteuttamisen lisäksi myös samaa ennakoivan turvallisuusviestinnän osalta?

Onko organisaatiossasi tunnistettu turvallisuusviestinnän tarpeita ja mahdollisuuksia, entä sopivia viestintäkanavia?

Onko organisaatiollasi ennakoivan turvallisuusviestinnän suunnitelmaa?

Onko turvallisuusviestinnän vuosikello laadittu ennakoivan ja positiivisen turvallisuusviestinnän toteuttamiseksi?

Onko tunnistettu positiivisen turvallisuusviestinnän mahdollisuudet?

Onko eri käyttäjäryhmät sekä heidän tarpeensa ja odotuksensa tunnistettu turvallisuusviestinnän osalta?

Näkyykö turvallisuusviestinnässä johdon tuki turvallisuustyölle?

Onko RAVET-teemasta viestitty avoimesti kertomalla esimerkiksi, mitä se tarkoittaa? Onko käyty läpi yhteinen puuttumisprosessi, jos epäily huolta herättävästä käyttäytymisestä herää?

LÄHTEET

Juholin, E. 2013. Communicare! Kasva viestinnän ammattilaiseksi. Korpijyvä: MIF.

Katajainen, A., Lipponen, K. & Litovaara, A. 2006. Voimavarat käyttöön. Proaktiivisuus – reaktiivisuus. 7.2.2006. Viitattu 16.10.2017 http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_teos=onn&p_artikkeli=onn00023

Lanne, M. 2007. Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa: Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuustoiminnassa. Väitöskirja. VTT Publications 632. Espoo: VTT.

Merivirta, M-L. 2011. Turvallisuusviestintä rakennusallalla. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Progradututkielma. Viitattu 14.10.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201103221913>

Merivirta, M-L. & Mäkelä, T. 2011. Tunnetko turvallisuusviestinnän? Nolla tapaturmaa – foorumi UUTISLEHTI 1/2011, 4-5. Viitattu 16.10.2017. http://www.ttl.fi/partner/nollatapurmaa/uutislehti/Documents/uutislehti_2011_1.pdf

Korpiola, L. 2011. Kriisiviestintä digitaalisessa julkisuudessa. Helsinki: Infor.

Kortetjärvi-Nurmi, S. & Murtola, K. 2015. Yritysviestinnän käsikirja. Edita: Helsinki.

Koskenranta, H., Paasonen, J. & Ranta, T. 2012. Kansainvälinen selvitys korkeakoulujen turvallisuusjohtamisesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Real, K. 2008. Information seeking and workplace safety: A field application of the risk perception attitude framework. Journal of Applied Communication Research 36: 3, 339 – 359.

Real, K. & Cooper, M. D. 2009. The importance of communication factors to safety climate: an exploratory analysis. Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, Marriott, Chicago, IL, 21.5.2009. Tulostettu 14.04.2014. http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/9/9/1/4/p299149_index.html

YSA. Proaktiivisuus. Yleinen suomalainen asiasanasto. Viitattu 16.10.2017. <http://finto.fi/ysa/sv/page/Y159231?clang=fi>

Turvallisuusjohtamisen ympyrä. 2010. Elinkeinoelämän keskusliitto. Viitattu 19.10.2017. <http://ek.fi/mita-teenme/tyoelama/yritysturvallisuus/>

Vahti-ohjeet. 2014. Valtiovarainministeriö. Viitattu 18.10.2017. <https://www.vahtiohje.fi/web/guest/home>

Pikaohjeet ennakoivaan turvallisuusviestintään

Pohdi ensin, mitä ennakoiva turvallisuusviestintä organisaatiossasi tarkoittaa

Toteuta ennakoivan turvallisuusviestinnän suunnitelma

Tee vuosikello ennakoivan ja positiivisen turvallisuusviestinnän toteuttamiseksi

Tunnista positiivisen turvallisuusviestinnän mahdollisuudet

Huomio monikanavainen turvallisuusviestintä

Huomio eri käyttäjäryhmät ja heidän tarpeensa sekä odotuksensa

Viesti johdon tuesta turvallisuustoiminnalle

Viesti RAVET-teemasta avoimesti

5. KONKREETTISET TURVALLISUUSTOIMET RADIKALISAATION JA VÄKIVALTAISEEN EKSTREMISMIIN LIITTYVIIN ILMIÖIHIN PUUTTUMISEKSI

Tässä luvussa käsitellään niitä konkreettisia toimia, joita jokainen koulutusorganisaatio voi toteuttaa arjessa turvallisen työ- ja oppimisympäristön aikaansaamiseksi. Näkökulmana on sellaisten rakenteiden mahdollistaminen, joilla taataan asiallinen ja kaikkia yhteisön jäseniä tasapuolisesti kohteleva ilmapiiri. Samoin keskitytään kuvaamaan sitä, miten nämä yhteisöt voivat mahdollistaa luotettavien ilmoitusväylien lisäksi myös osaavan henkilökunnan.

Tiina Ranta

5.1 OHJE OPPILAITOSTEN JA KORKEAKOULUJEN TURVALLISEEN TILOJEN KÄYTTÖÖN

Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman koulurakennusten rakenteellisen turvallisuuden työryhmän tavoitteena oli koulurakennusten rakennusteknisen turvallisuuden parantaminen. Työryhmän 2015 julkaisemassa raportissa kuvataan koulurakennusten rakenteellista turvallisuutta niiden elinkaaren kaikissa vaiheissa. Samalla syntyi 17 eri suositusta, jotka koskevat muun muassa teknisiä turvajärjestelyitä, lukitusta ja kulunvalvontaa sekä lisäksi turvallisuuden huomioon ottamista suunnittelu- ja rakennusprosessin aikana. Rakentamismääräyskokoelmaan sisällytetään määräys akkuvarmennetun kuulutusjärjestelmän asentamisesta yli 100 oppilaan oppilaitoksiin ja erityisoppilaitoksiin sekä kaksi- tai useampikerroksisiin oppilaitosrakennuksiin. Lisäksi oppilaitoksissa ehdotetaan suoritettavaksi riskienarviointi, jonka perusteella arvioidaan tarve tallentavasta kameravalvontajärjestelmästä ja kulunvalvontalaitteistosta. Oppilaitosrakennusten suunnittelua varten ehdotetaan myös laadittavaksi opas, jossa korostetaan turvallisuusnäkökulmaa. (Oppilaitosrakennusten turvallisuus 2015, 61–62.)

Radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyssä oppilaitoksissa ja korkeakouluissa on kiinteistö- ja toimitilaturvallisuuden hallinta yksi keskeisistä

kokonaisuuksista. Se, millaisen viestin nämä toimijat yhteisölleen antavat, vaikuttaa siihen, millaista toimintaa tiloihin muodostuu. Jos tilojen käytöstä on olemassa selkeä politiikka ja siitä johdetut yksityiskohtaiset ohjeet, ei tulkinnan varaa pääse syntymään. Myös avoin ja proaktiivinen viestintäilmapiiri edesauttaa sitä, että yhteiset pelisäännöt ovat kaikkien tiedossa ja kaikkia käyttäjiä voidaan kohdella tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Myös mahdolliseen ei-toivottuun toimintaan puuttuminen mahdollistuu, kun ohjeet ja määräykset ovat yksiselitteisiä eikä tulkinnanvaraa jää.

Seuraavassa perehdytään yleisellä tasolla ensin siihen, mitä lisäarvoa hyvin suunniteltu ja hallittu kiinteistö- ja turvallisuustekniikka voi oppilaitos- ja korkeakoulu-yhteisölle tuoda. Tämän lisäksi esitellään yliopettaja Harri Koskenrannan luonnos-telema ohje tilojen käytön suunnitteluun ja valvontaan.

Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus oppilaitoksissa sekä korkeakouluissa

Oppilaitoksen ja korkeakoulun kiinteistö on oppimisympäristö, jossa toimivien tehtävänä on edistää oppimista, hyvinvointia, turvallisuutta ja terveyttä. Haasteena koulutuksen järjestäjillä on huolehtia kiinteistöjen turvallisuudesta onnettomuuksien ja vaaratilanteiden ehkäisemiseksi sekä häiriöistä aiheutuvien vahinkojen vähentämiseksi. Kiinteistö- ja turvallisuustekniikka tarjoaa ratkaisuja kiinteistön turvallisuuden varmistamiseksi. (Koskenranta & Martikainen 2015, 53 - 57).

Oppilaitoksissa ja korkeakouluissa kiinteistö- ja toimitilaturvallisuuden tavoitteena on taata riskienarviointiin perustuva, kustannustehokas suojaus, jonka avulla voidaan taata näille kohteille häiriötön työskentely. Jos on mahdollista, niin jo kiinteistöä suunniteltaessa on otettava huomioon kohteen toiminnan kannalta olennaiset ja tarkoituksenmukaiset suojaustarpeet. Suunnittelulla voidaan esimerkiksi erottaa toisistaan sellaiset alueet, joilla tulee olemaan erilaiset käyttötarkoitukset. Lisäksi suunnittelun avulla pyritään siihen, että turvajärjestelmien määrä ja laajuus pysyvät kohtuullisina. Teknisen valvonnan lisäksi tarvitaan henkilökunnan toteuttamaa sosiaalista valvontaa (Koskenranta & Martikainen 2015, 53 - 57).

Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus riskienhallinnan kautta

Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuuden tavoitteena on taata riskienarviointiin perustuva, kustannustehokas suojaus, jonka avulla oppilaitoksessa ja korkeakoulussa voidaan työskennellä häiriöttömästi. Samalla suojataan näiden toimijoiden aineellista ja aineetonta omaisuutta. (Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus 2010.) Rakennusten rakenteellisesta paloturvallisuudesta on tarjolla sekä määräyksiä että ohjeita Suomen rakentamismääräyskokoelmassa. Lisäksi oppilaitosten ja korkeakoulujen on rakennusten haltijoina laadittava turvallisen toiminnan mahdollistamiseksi pelastussuunnitelmat, joissa kuvataan kohteen vaarat ja niihin varautuminen sekä

erilliset ohjeet eri onnettomuus- sekä vaaratilanteita varten. (Pelastuslaki 379/2011; Asetus pelastustoimesta 407/2011.) Turvallisuussuunnittelun avulla pyritään siihen, että tilojen sijoittelu, vyöhykkeet ja rakenteelliset suojaukset kiinteistöissä voidaan toteuttaa mahdollisimman vähäisellä henkilöllisellä valvonnalla. Suunnittelun avulla pyritään myös siihen, että sähköisten turvajärjestelmien määrä ja laajuus pysyvät kohtuullisina. (Kiinteistö- ja tilaturvallisuuden tasot 2014, 7.)

Turvallisuutta ylläpitäviä ja kehittäviä tehtäviä

Oppilaitoksissa ja korkeakouluissa olisi tärkeä toteuttaa kiinteistökohtaisia turvallisuustarkastuksia, joilla voidaan mitata omatoimista varautumista, toimenpiteiden seuranta sekä lakisääteisten tarkastusten seuranta. Tämä on osa kiinteistöön kohdistuvaa riskien arviointia. Omatoimiset turvallisuustarkastukset ovat tärkeässä asemassa turvallisuuden ylläpitämiseksi. Lähtökohtaisesti tarkastuksen suorittamisesta vastaa kiinteistön turvallisuusvastaava. Tarkastuskierros on dokumentoitava – se voidaan suorittaa käyttäen apuna esimerkiksi sähköistä lomakepohjaa, jossa on kuvattuna kierroksella 30-40 tarkastettavaa kohtaa. Nämä käydään kierroksen aikana aina läpi. Jokaisesta havaitusta poikkeamasta tai muusta havainnosta seuraa ilmoitus, selvitys ja mahdollinen puuttuminen. Tarkastuksen tulos raportoidaan turvallisuusjohdolle. Tarkastus suoritetaan kuukausittain ja jokaisen tarkastuksen jälkeen myös tulokset luetaan. Tulokset raportoidaan johtoryhmälle merkittävien poikkeamien osalta. (Laurea 2016.)

Ohje turvallisen toiminnan mahdollistamiseksi

Opetusta ja koulutusta järjestettäessä on koko oppilaitos- tai korkeakouluuyhteisön turvallisuuden takaaminen kaikissa tilanteissa toiminnan keskeinen perusta. Tämä todetaan Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman oppilaitosten turvallisuustilanteen seurantar ryhmän loppuraportissa ”Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:8”. Uhkakuvat ovat muuttuneet nopeasti niin Euroopassa kuin Suomessakin. Euroopan Unioni hyväksyi vuonna 2015 EU:n sisäisen turvallisuuden prioriteeteiksi muun muassa seuraavat tehtävät:

- terrorismin, terrorismiin radikalisoitumisen sekä terrorismiin rekrytoinnin ja rahoituksen torjunta
- vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden ennalta ehkäisy ja torjunta
- verkkorikollisuuden ennalta ehkäisy ja torjunta sekä verkkoturvallisuuden edistäminen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.)

Ohjeen tavoite

Ohjeen on laatinut yliopettaja Harri Koskenranta ja sen tavoitteena on auttaa oppilaitoksia ja korkeakouluja osaltaan varmistamaan, ettei niiden fyysisiä toimitiloja käytetä rikollisen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Ohje tuo tilojen käyttöön uuden näkökulman ja täydentää kohteessa laadittuja pelastus- ja turvallisuussuunnitelmia sekä muita turvallisuusasiakirjoja, joita on laadittu ja harjoiteltu vallitsevan lainsäädännön velvoittamina tai omaehtoiseen turvallisuustyöhön liittyen.

Tilojen käytölle selkeät linjaukset

Tilojen käyttämisestä on tehtävä selkeät linjaukset. Ne auttavat myös tilojen hallintaa ja valvontaa. Se, milloin ja mihin tarkoitukseen tiettyjä tiloja saa käyttää, on tärkeä määrittellä. Tilat on myös hyvä luokitella esimerkiksi seuraavasti:

- opetustilat
- neuvottelutilat
- itsenäiseen opiskeluun tarkoitettut tilat
- auditoriot
- liikuntatilat

Se, milloin tiloja saa käyttää, on myös määriteltävä. Turvallisuusvalvonnan näkökulmasta esimerkiksi 24/7-periaate on erittäin haasteellista toteuttaa. Myös ilta- ja viikonloppukäyttö on tarkasti suunniteltava. Erityisaikojen käytössä on syytä vakavasti pohtia tilojen fyysisistä rajaamista mahdollisimman pienelle alueelle, jolloin kustannustehokas valvontakin olisi helpompi toteuttaa.

Tilojen käyttötarkoitus on myös selkeästi päätettävä. Erilaisia käyttötarkoituksia voidaan kuvata esimerkiksi seuraavilla termeillä: opetustilat, opetusta palvelevat ryhmätyötilat, projektityötilat, työelämän hankekumppanitilat, harrastustoiminta, yhdistystoiminta jne. Linjaus siitä, annetaanko tiloja myös ulkopuolisten käyttöön, on tärkeä tehdä. Jos tiloja päätetään antaa ulkopuolisille toimijoille, edellyttää tämä käyttäjäryhmien tunnistamista esimerkiksi niin, ettei tiloja anneta kuitenkaan poliittisiin tai uskonnollisiin tarkoituksiin.

Tilojen käyttöoikeuksista selkeät päätökset

Tilojen luokittelu ja käyttötarkoituksen määrittely antavat hyvät lähtökohdat sille, kuka voi ja saa käyttää tiloja. Selkeät päätökset käyttöoikeuksista mahdollistavat myös valvottavat varauskäytänteet. Käyttöoikeuksissa on määriteltävä se, kuka saa varata tiloja käyttöönsä. Jokaiselle käyttötapahtumalle täytyy löytyä selkeä vastuullinen pääkäyttäjä, ”isäntä”. Pääkäyttäjän on tiedettävä, keitä tilassa on ja mitä siellä tehdään.

Käytön valvonta

Yksiselitteiset säännöt tilojen käytöstä mahdollistavat myös tarkoituksenmukaisen valvonnan toteuttamisen. Hyvin suunniteltu valvonta ja puuttuminen poikkeamiin viestii selkeästi siitä, että tiloja halutaan käyttää vain ja ainoastaan käyttötarkoituksen mukaiseen toimintaan.

Sosiaalinen valvonta kannattaa myös suunnitella. Esimerkiksi opiskelijoille tarkoitettujen ryhmätyötilojen sijoittaminen mahdollisimman näkyville paikoille ja muukin yleinen näkyvyyden lisääminen, luovat osaltaan valvontaa.

Sähköiset varausjärjestelmät mahdollistavat käyttöoikeuksien valvonnan. Varauksen tehneen tulee antaa tilaisuudesta oikeat ja riittävät tiedot. Organisaatio voi tarvittaessa sovituin menettelyin suorittaa valvontaa. Tehokas valvonta varmistaa osaltaan myös tilojen tehokkaan ja tarkoituksenmukaisen käytön. Tilojen käytön analysointi yhdessä turvallisuusorganisaation kanssa varmistaa osaltaan turvallisuusnäkökohtien huomion ottamisen.

Hallitusti uuteen toimintatapaan

Uusi näkökulma tilojen käytölle vaatii muutosta ihmisten ajattelussa ja toimintatavoissa. Tällöin tarvitaan uutta toimintakulttuuria. Muutos kannattaa toteuttaa projektina. Mahdollisimman monen olisi päästävä mukaan suunnitteluun ja toteutukseen, koska turvallisuustietoisuus ja sitoutuminen tapahtuvat parhaiten osallistumalla. Uuden toimintatavan koulutukseen on kiinnitettävä myös erityistä huomiota.

Yhteenvedo

Radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyssä oppilaitoksissa ja korkeakouluissa on kiinteistö- ja toimitilaturvallisuuden hallinta yksi keskeisistä kokonaisuuksista. Tilojen käytölle on oltava selkeä politiikka ja siitä johdetut yksityiskohtaiset ohjeet, jolloin tulkinnan varaa tai epäselvyyksiä ei pääse syntymään. Myös avoimen ja ennakoivan viestintäilmapiirin valjastaminen tämän tehtävän tueksi edesauttaa sitä, että yhteiset pelisäännöt ovat kaikkien saatavilla ja tiedossa. Näin kaikkia käyttäjiä voidaan kohdella tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Myös mahdolliseen ei-toivottuun toimintaan puuttuminen mahdollistuu, kun ohjeet ja määräykset ovat yksiselitteisiä eikä tulkinnanvaraa jää. Systemaattinen turvallisuusjohtaminen näkyy näin kaikille käyttäjille ja mahdollistaa hyvän hallinnan – se vakuuttaa koko yhteisön sekä ulkopuoliset siitä, että tiloissa on turvallista työskennellä ja oleskella.

LÄHTEET

Kiinteistö- ja tilaturvallisuuden tasot. 2014. ST-ohjeisto 4. 3. uusittu painos. Espoo: Sähkötieto.

Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus. 2010. Elinkeinoelämän Keskusliitto. Viitattu 17.10.2017. <http://ek.fi/wp-content/uploads/Kiinteisto-ja-toimitilaturvallisuus.pdf>

Koskenranta, H. & Martikainen, S. 2015. Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus oppilaitoksissa. Teoksessa Martikainen, S. (toim.) Arjen ennakoiva turvallisuusjohtaminen oppilaitoksissa. Laurea Julkaisut 53.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:8. Viitattu 30.10.2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75299>

Oppilaitosrakennusten turvallisuus. 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:2 Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 18.10.2017. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2015/liitteet/tro2.pdf?lang=fi>

Pelastuslaki (379/2011). Viitattu 17.10.2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011). Viitattu 17.10.2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110407>

Julkaisematon lähde:

Laurea. 2016. Sisäinen ohje kuukausittain suoritettavista kampuskohtaisesta turvallisuustarkastuksista.

Pikaohjeet tilojen käyttöön

Suunnittele ja toteuta tilojen käyttö huolelle

Huomio kameravalvonnan laillisuus ja periaatteet

Laadi tilojen käyttöpolitiikka

Määrittele, kenellä on oikeus tilojen käyttöön

Edellytä ennen tilan varauksen hyväksymistä kuvaus käytöstä

Valvo, että sovittu toteutuu

Mahdollista sosiaalinen valvonta

Varmista, että kaikista poikkeamista kirjataan ilmoitus

Toteuta säännöllisesti ja dokumentoi omatoimiset turvallisuustarkastukset kiinteistöissä – raportoï turvallisuusjohdolle

Tiina Ranta

5.2 TURVALLISUUS JA SORA-LAINSÄÄDÄNNÖN SOVELTAMINEN KOULUTUSORGANISAATIOISSA

Tässä luvussa kuvataan niitä keskeisiä sisältöjä, jotka liittyvät ns. SORA-lainsäädännön toimeenpanoon oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Nimensä tämä lainsäädäntö on saanut termeistä ”opiskeluun soveltumattomuuteen ratkaisuja” (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013).

Johdantona aiheeseen

Ns. SORA-lainsäädäntö, joka koskee muun muassa opiskeluoikeuden pidättämistä, peruuttamista ja palauttamista, opiskelijaksi ottamisen esteitä sekä huumausainetestausta ja kurinpitoa, tuli voimaan 1.1.2012. Tällöin esimerkiksi ammattikorkeakoululakia muutettiin niin, että ns. SORA-pykälät lisättiin osaksi sitä. Samalla muutettiin ammattikorkeakoululain lisäksi myös yliopistoja, ammatillista koulutusta ja ammatillista aikuiskoulutusta koskevia lakeja sekä rikosrekisterilakia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013; sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Tämän lakimuutoksen tavoitteena oli lisätä koulutuksen järjestäjille keinoja puuttua opiskelijoita koskeviin soveltumattomuus- ja turvallisuuskysymyksiin. Tavoitteena oli myös parantaa potilas- ja asiakasturvallisuutta, liikenteen turvallisuutta,

alaikäisten turvallisuutta, opiskelu- ja työyhteisön turvallisuutta sekä yksittäisen opiskelijan oikeusturvaa. (Laurea-ammattikorkeakoulu 2013). Kysymyksessä ei ole kuitenkaan erillinen laki, vaikka monessa yhteydessä käytetäänkin ilmaisua ”SORA-laki tai SORA-lainsäädäntö”.

Opiskelijaksi ottamisen esteitä ja opiskeluoikeuden peruuttamista koskevia säädöksiä, joihin luetaan kuuluvaksi myös opiskelijan rikostaustaote, sovelletaan esimerkiksi ammattikorkeakoulussa niissä koulutuksissa, jotka on määritelty valtioneuvoston asetuksen ammattikorkeakouluista (1129/2014) 11 §:n mukaan: ”Opiskeluoikeuden peruuttamista koskevaa ammattikorkeakoululain (932/2014) 33 §:ää sovelletaan humanistisen alan, sosiaali- ja terveysalan, liikunnan sekä merenkulun ammattikorkeakoulututkintoon johtavaan koulutukseen. Mainittua säännöstä sovelletaan myös ammatillisiin opettajankoulutusopintoihin.” (Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista 2014.)

Opiskeluun soveltumattomuuden ratkaisuja (SORA)

SORA-lainsäädännöksi kutsuttu kokonaisuus on osa ammattikorkeakoululakia (932/2014), josta ammattikorkeakoulut ovat itsenäisesti voineet työstää omia käytänteitä ja ohjeitaan. Parhaimmillaan ammattikorkeakoulun SORA-lainsäädännön soveltamisohjeessa olisi kuvattuna SORA-lainsäädännön keskeiset sisällöt ja vastuut niin, että ne toteutuisivat mahdollisimman hyvin korkeakoulun arjessa. Ohjeen tavoitteena olisi tällöin yhtenäistää erilaisia käytänteitä ja ohjeistuksia, jolloin myös opiskelijat tulisivat kohdelluksi yhdenvertaisesti ja tasapuolisesti. SORA-lainsäädännön soveltamiseen liittyvissä asioissa prosessista pitäisi määritellä vastamaan turvallisuusosaajat yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. (Ranta 2016, 61-62.)

SORA-lainsäädäntö on hyvä nähdä turvallisuuslainsäädäntönä, jolloin sen toimeenpano ja muut vastuut ovat tarkoituksenmukaisia sijoittaa organisaation turvallisuuspalveluita tuottavan yksikön vastuualueelle. Samalla SORA-lainsäädännön vaatimukset ja mahdollisuudet voidaan valjastaa koko organisaation käyttöön – tätä toimintaa koordinoimaan voitaisiin osoittaa turvallisuudesta muutoinkin vastuussa oleva taho, joka taas tulisi vastaamaan kattavien viranomaisverkostojen yhteistyön ja aktiivisen tiedonvaihdon edellytyksistä. (Ranta 2016, 61 -62.)

Parhaimmillaan SORA-lainsäädäntö mahdollistaa osan niistä keinoista, joilla turvallisuusystyötä toteutetaan korkeakoulu yhteisön toiminnassa. Ensisijaisena tavoitteena on kuitenkin proaktiivinen, ennakoiva turvallisuusystyö, jolloin ennakointi ja kaikenlainen ennaltaehkäisy muodostavat koko toiminnan peruslähtökohdan. Tällöin reaktiivinen, vasta ongelmiin pureutuva toiminta jää vähemmälle. Myös SORA-lainsäädännön lähtökohdana on pyrkiä ennaltaehkäisemään soveltumattomuuden liittyviä ongelmia. Opiskelijaohjauksen ensisijaisena tavoitteena on kuitenkin aina pyrkiä poistamaan opiskelun esteitä ja saada näin jatkuvuutta

opintoihin. Ongelmatilanteiden ennaltaehkäisyn näkökulmasta opiskelijavalintaan on myös tärkeä varata niin paljon voimavaroja kuin mahdollista. On kaikkien osapuolien, niin hakijan kuin koulutuksen järjestäjänkin, edun mukaista valita koulutuksiin ne henkilöt, joiden soveltuvuudesta ei jää epäilyksiä. Toki on huomioitava tässä kohtaa se seikka, että opiskelija voi sairastua opintojensa aikana vakavasti ja tällöin tilannetta voidaan joutua arvioimaan riittävän terveydentilan ja toimintakyvyn osalta uudestaan. (Ranta 2016, 65- 67.)

SORA-toimijat

Paras lopputulos saavutetaan, kun SORA-lainsäädännön täytäntöönpanosta sekä muusta siihen liittyvästä toiminnasta vastaa organisaation nimeämä kokopäiväinen toimiva turvallisuuspäällikkö turvallisuusorganisaatioineen. Tässä tehtävässä toimiva päällikkö raportoi suoraan ylimmälle johdolle. On kuitenkin hyvä muistaa, että kaiken toiminnan taustalla on kouluyhteisön jäsenen oikeus turvalliseen opiskelu- ja työympäristöön.

SORA-lainsäädäntöön liittyvän työn on oltava ennakoivaa, järjestelmällistä ja tavoitteellista. Ns. SORA-prosesseihin liittyvät toimet ja mahdolliset ratkaisut on hyvä määritellä koulutusorganisaation tuottamien turvallisuuspalveluiden vastuualueelle. Tällöin turvallisuusjohto vastaa näistä prosesseista yhteistyössä eri viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa. Monialainen verkosto on tärkeä tunnistaa ja suunnitella toimintaa tukemaan. Tämän yhteistyön keskiössä ovat erityisesti terveydenhoitajat, joiden kanssa työ niin huolta herättävissä tapauksissa kuin myös ennaltaehkäisevässä työssä tulee olla aktiivista. Myös mahdollisen opintopsykologin ja erityisopettajan sekä muiden opintoja tukevien tahojen palvelut on tärkeä liittää osaksi tätä prosessia. Koulutusorganisaation on hyvä hyödyntää SORA-prosesseissa tarpeen mukaan myös terveys- tai poliisiviranomaisten apua ja tunnistaa heidät osana toimivaa ja aktiivista verkostoa. Viranomaisten puoleen voi kääntyä esimerkiksi silloin, kun tarvitaan konsultaatiota tai akuuttia interventiota.

Eri avainroolien tunnistaminen

Puuttumista edellyttäviin tapauksiin on erikseen määriteltävä avainroolit. On tärkeä tunnistaa ja suunnitella tuen ja avun tarjoajat omaksi ryhmäkseen. Samoin on huomioitava ne roolit, joissa itse puuttumista aktiivisesti edistetään. Näiden eri tehtävien toteuttaminen edellyttää toimijoiden välistä, saumatonta yhteistyötä. Hyvään ratkaisuun pääseminen pitää olla kaikkien näiden toimijoiden yhteisenä tavoitteena. Myös sen opiskelijan, jonka opintoihin ollaan puuttumassa, on pysyttävä luottamaan eri rooleissa toimiviin asiantuntijoihin. Kiperissä tilanteissa saattaa avun tarjoajien ja puuttumista edistävien tahojen välille syntyä ristiriitaa – kohdehenkilön tukeminen ei saa kuitenkaan vaarantaa puuttumisesta vastaavien mahdollisuutta tehdä työtään ja sama toki pätee myös toisinpäin.

Järjestyssäännöt vahvistamaan puuttumisen oikeutusta

Esimerkkitapauksena järjestyssääntöjen osalta perehdytään siihen, miten ammattikorkeakoululain 31 §:n mukaan ammattikorkeakoulu voi hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut järjestysmääräykset, joilla edistetään sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä ammattikorkeakouluuyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Näissä järjestyssäännöissä ja muissa järjestysmääräyksissä ammattikorkeakoulu voi antaa yhteisönsä turvallisuuden ja viihtyisyyden kannalta tarpeellisia määräyksiä käytännön järjestelyistä ja asianmukaisesta käyttäytymisestä. Lisäksi määräyksiä voidaan antaa ammattikorkeakoulun omaisuuden käsittelystä sekä oleskelusta ja liikkumisesta ammattikorkeakoulun tiloissa ja sen alueella. (Ammattikorkeakoululaki 423/2014).

Parhaimmillaan koulutusorganisaatio on laatinut kirjallisen päihdeohjelman sekä sitä tukevat järjestyssäännöt, joissa on erinomainen mahdollisuus todeta selkeästi puuttuminen aina, kun joku käyttäytyy epäasiallisesti. Vastaavasti asianmukainen korkeakouluuyhteisössä sopiva käyttäytyminen voidaan kuvata vielä erikseen eettisissä toimintaohjeissa.

Epäily mahdollisesta alalle soveltumattomuudesta

Kun epäily mahdollisesta alalle soveltumattomuudesta syntyy, on koulutusorganisaation edustajien pystyttävä toimimaan edelleen hienotunteisesti ja täydellisen objektiivisesti, mutta kuitenkin tavoitteellisesti. Puuttumisprosessiin on hankittava tarvittava osaaminen ulkoa, jos sitä ei omasta takaa ole. Esimerkiksi terveydentilaan ja toimintakykyyn liittyvien tutkimusten tai psykologisten soveltuvuusarvioiden suorittaminen on järjestettävä poikkeuksetta terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimesta. Tutkimusten ja selvitysten jälkeen voidaan jatkaa opiskelijan tilanteen selvittämistä joko niin, että mahdollisia opiskelun esteitä aletaan poistaa tai vaihtoehtoisesti ryhdytään toimenpiteisiin opiskelijan alalle soveltumattomuuden

vuoksi. Yhtenä vaihtoehtona opiskelijalle voidaan tarjota opintojen jatkumista alalla, joka ei ole ns. SORA-ala. Todettu soveltumattomuus esimerkiksi esimerkiksi sairaanhoidon tai sosiaalialan koulutuksiin ei estä opiskelua esimerkiksi tradenomiksi tai restonomiksi.

Yhteenveto

Jokainen vakavaa huolta herättävä SORA-lainsäädännön alainen tapaus on otettava viivytyksettä selvitettäväksi. Henkilökuntaa on koulutettava säännöllisesti SORA-lainsäädännön käytänteisiin. Myös opiskelijavalinnassa on jatkossa kiinnitettävä huolellisuutta erityisesti sosiaali- ja terveysalalle hakevien soveltuvuuteen. Vaikka opiskelijan oikeus suorittaa opintojaan korkeakoulussa tai oppilaitoksessa onkin niiden toiminnan keskiössä, on alalle soveltuvuuden kysymykset nimenomaisesti sosiaali- ja terveysalojen tutkintoon johtavassa koulutuksessa nostettava kaiken edelle. Korkeakoulujen ja oppilaitoksen velvoitteena on pitää huolta siitä, ettei niistä missään olosuhteissa valmistu alalle soveltumattomia henkilöitä. Tässä on kuitenkin viime kädessä kysymys tavallisen kansalaisen oikeudesta saada osakseen palveluita, joissa esimerkiksi potilasturvallisuus ei vaarannu.



Kuva X: SORA-lainsäädännön puuttumismenettelyyn liittyvän prosessin rakentaminen (Ranta 2017)

LÄHTEET

Ammattikorkeakoululaki (932/2014). Viitattu 17.11.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140932>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013. Viitattu 22.11.2017. http://www.yths.fi/filebank/2343-11_Vainola_SORA.pdf

Ranta, T.2016. Turvallisuus ja SORA-lainsäädännön soveltaminen Laurea-ammattikorkeakoulussa. Teoksessa Martikainen, S. (toim.) Sairaanhoidaja hoitotyön turvallisuuden kehittäjänä. Laurea Julkaisut 72.

Ranta, T. 2016. Turvallisuushavainnoista ja -poikkeamista ilmoittaminen - jokaisen kouluyhteisön jäsenen oikeus. Teoksessa Martikainen, S. (toim.) Varautuva turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 70. 64–70. Viitattu 17.11.2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-446-0>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. SORA-lainsäädännön toimeenpano terveydenhuollossa. Ratkaisuja opiskeluun soveltumattomuuteen. Viitattu 22.11.2017. <https://www.julkari.fi/handle/10024/125752?show=full>

Turvallinen Laurea-ammattikorkeakoulu - SORA-lainsäädännön soveltamisohjeet 2016. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista. 2014. Viitattu 22.11.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141129>

Pikaohjeet SORA-lain soveltamiseen

Edellyttää hyvää hallintotapaa

Opiskelijaa pitää neuvoa, ohjata ja mahdollistaa

Pitää dokumentoida KAIKKI mahdollinen

Pitää sietää ja kestää, mutta asettaa myös rajat

Pitää pystyä näyttämään, että opiskelun esteitä on AIDOSTI poistettu ja tukea järjestetty

Pitää antaa tiedoksi, antaa mahdollisuus tulla kuulluksi

Kurinpitomenettelyssä rehtorin kirjallinen varoitus hallintopäätöksenä

Harjoittelun vaiheiden yksityiskohtainen dokumentointi

Pitää pystyä keskeyttämään harjoittelu

Tiina Ranta

5.3 TURVALLISUUSILMOITUS- MENETTELYSTÄ TUKEA TURVALLISUUSJOHTAMISELLE

HUOLTA HERÄTTÄVÄN KÄYTTÄYTYMISEN KÄSITTELY

Johdanto

Turvallisuushavaintoja ja -poikkeamia varten on keskeistä suunnitella koulu yhteisölle suunnattu turvallisuusilmoitusmenettely. Tarjolla on useita erilaisia kaupallisia ratkaisuja, joissa ilmoituksen voi jättää mobiilisti tai esimerkiksi organisaation intran kautta. Tärkeintä on, että prosessi on suunniteltu huolella kohdeorganisaation tarpeiden mukaisesti. Sisällöllisesti sen pitäisi kattaa kaikki turvallisuuden osa-alueet.

Ilmoitusten osalta kaikki oppilaitos- ja korkeakoulu yhteisön jäseniltä saadut havainnot asioista, jotka liittyivät niin arjen toimintaan kuin myös työ- ja opiskeluympäristön turvallisuuteen sekä viihtyisyyteen, ovat arvokkaita. Paras tilanne olisi, jos ilmoituksia saataisiin laajasti kaikista mahdollisista havainnoista ja johto tukisi tätä toimintaa näkyvästi omilla kannanotoillaan. Samoin yhteisölle säännöllisesti suunnattu raportointi ilmoitusten määrästä ja luonteesta toisivat luottamusta menettelyä kohtaan. Tämä kertoisi samalla myös siitä, että turvallisuus koetaan

organisaation yhteisenä asiana. Tällöin jokainen yhteisön jäsen voisi kokea tekevänsä ilmoituksen arvokkaana ja yhteistä hyvää edistävänä.

Turvallisuusilmoitusmenettelyksi on tärkeä suunnitella erityisesti kyseessä olevan koulutusorganisaation omaa toimintaa tukeva ratkaisu. Tällä voidaan varmistaa tärkeäksi koettuun turvallisuustehtävään entistä luottamuksellisemmat ja asian myöhempää käsittelyä parhaiten tukevat puitteet. Ilmoituksen jättämisestä on tehtävä helppoa ja vaivatonta. Samalla on kuitenkin pystyttävä varmistamaan ilmoittamisen turvallisuus ja luottamuksellisuus. Samoin IT-palveluiden ottaminen mukaan sähköisen ilmoitusmenettelyn suunnitteluvaiheessa on tietoturvan ja -suojan toteutumisen kannalta välttämätöntä.

Ilmoituksen jättämisestä seuraavien puuttumistoimenpiteiden luottamuksellisuus, kattavuus, tehokkuus ja ehdoton objektiivisuus auttavat osaltaan turvallisen opiskelu- ja työympäristön. Oppilaitosten ja korkeakoulujen on määriteltävä myös se, kenellä yhteisön jäsenistä on oikeus arkaluonteiseen tietoon. Tällaista tietoa näissä prosesseissa väkisin syntyy. Esimerkiksi ammattikorkeakoululaki edellyttää erikseen niiden tahojen nimeämistä, joilla on oikeus arkaluonteiseen tietoon. Arkaluonteisen tiedon käsittelyn huolellisuutta ei voi koskaan korostaa liikaa. Myös välitön asiaan puuttuminen ja oikean sekä objektiivisen ratkaisun löytäminen ovat erityisesti ns. SORA-tapauksissa paitsi opiskelijan kuin myös koko korkeakoulu yhteisön edun mukaista.

Seuraavaksi keskitytään kuvaamaan hyvän ilmoittamisen perusteita sekä ohjataan kehittämään kaikkia turvallisuuden osa-alueita tasapuolisesti huomioiva ilmoitusmenettely.

Luotettava ilmoitusmenettely koko yhteisön käyttöön

Jos organisaatio haluaa kantaa vastuunsa yhteisönsä turvallisuudesta, on sen tehtävänä suunnitella ja toteuttaa luotettava turvallisuusilmoitusmenettely kaikkien yhteisönsä jäsenten käyttöön. Vastuut ilmoitusten vastaanotosta, arkaluonteisen tiedon käsittelystä ja asioihin puuttumisesta on määriteltävä. Ilmoitusmenettely ei yksistään riitä, jos organisaatio ei ole ymmärtänyt luoda riittävän kattavaa osajaverkostoa tämän toiminnan toteuttamiseksi. Näissä verkostoissa korostuu eri toimijoiden saumaton yhteistyö - akuuttia puuttumista edellyttävässä tilanteessa näitä erityisesti tarvitaan. Toteutuakseen tämä vaatii hyvää etukäteissuunnittelua ja vahvaa turvallisuusjohtamista. (Ranta 2016, 61 – 63.)

Kaikki korkeakoulu yhteisön jäsenet vastuussa ilmoittamisesta

Jotta koulutusorganisaatio voisi taata asiallisen ja viivytyksettömän reagoinnin yhteisöstä nouseviin varhaisiin signaaleihin, edellyttää tämä koko yhteisölle suunnattua turvallisuusilmoitusmenettelyä. Tämä voidaan toteuttaa monella tavalla.

Tärkeintä on, että tavoiteltu prosessi suunnitellaan huolella. Tällöin linjataan muun muassa se, kenellä on vastuu aloittaa toimet, jos ilmoitus sitä edellyttäisi. (Ranta 2016, 65 -66.)

Turvallisuushavainnoista ja -poikkeamista ilmoittaminen liittyy organisaation tehtävään eli tapahtuneiden tapaturmien nopeaan sekä perusteelliseen tutkimiseen. Tätä pidetään keskeisenä tekijänä myös oppilaitosten ja korkeakoulujen arjen turvallisuustyössä. On tärkeää nähdä tapahtumien syiden taakse. Simolan (2006) mukaan perussyöt ovat varsinainen tauti tapahtuman takana, ja ne heijastavat koko johtamisjärjestelmän, toimintaohjeiden tai niiden noudattamisen puutteita (Simola 2006, 133).

Jotta yhteisön jäsenet rohkaistuisivat ilmoittamaan havainnoistaan, edellytetään organisaatiolta henkilöstöön suuntautuvia toimia tähän menettelyyn kannustamiseksi. Samoin edellytetään myös itse ilmoitusprosessiin liittyvien tehtävien hyvää ja etukäteistä suunnittelua. Myönteisen turvallisuusasenteen ja -tietoisuuden luominen organisaatioon perustuu myös osaltaan siihen, että hyvin toimiva tapaturmien ja vaaratilanteiden tutkinta- ja raportointijärjestelmä tukee myönteisen turvallisuusilmapiirin kehittymistä. Tällöin vaaratilanteet nähdään erityisen arvokkaina oppimiskokemuksina siitä syystä, ettei syntyneessä tilanteessa ole kukaan vielä loukkaantunut. Vaaratilanteiden avoin raportointi edellyttää, ettei ketään syyllistetä, ja ilmoittajalle annetaan palautetta asiasta. Myös ilmoitukseen reagoinnilla on merkitystä – reagoitavalla voidaan ilmoittajalle osoittaa välittämistä ja arvostamista, joka osaltaan kannustaa ilmoituksen tekemiseen myös jatkossa. Hyvin toimiva vaaratilanneilmoitusjärjestelmä voi paljastaa sellaisia vahinkoja, joista ei olisi voitu ilmoittaa ilman järjestelmän olemassaoloa. Simolan mukaan toimivalla vaaroista ilmoittamisella voidaan saavuttaa muun muassa seuraavia etuja:

- Sattuneita tapauksia analysoimalla voidaan jatkossa estää samanlaisen tai vakavamman vahingon syntyminen.
- Ihmiset eivät koe vaaratilanteita tunteen kautta, kun taas tapaturmiin reagoimisessa tunnetekijät korostuvat. Vaaratilanteiden käsittely tapahtuu helpommin ja mahdolliseen muutostarpeeseen on helpompi suhtautua positiivisesti.
- Vaaratilanteita on lukumääräisesti riittävästi laadullisen analyysin tueksi (verrattuna tapatumamääriin).
- Vaaratilanteiden raportoinnilla on mahdollisuus parantaa turvallisuustoiminnan yhteistyötä henkilöstön ja johdon välillä. (Simola 2006, 133.)

Myös eri laeista löytyy velvoitteita vaarojen tunnistamiseksi. Muun muassa työturvallisuuslaki (738/2002) määrittelee työnantajalle velvollisuuksia, joissa korostuu työnantajan velvollisuus huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä. Työnantajan on muun muassa selvítettävä ja tunnistettava työstä, työajoista, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaarateki-jät sekä arvioitava niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle. Työnantajan on myös taattava työntekijälle riittävät tiedot työpaikan haitta- ja vaaratekijöistä. Näin työntekijän oikeuksiin kuulu saada tietää omaan työtehtäväänsä

liittyvät riskit. (Martikainen & Ranta 2016, 17.) Hyvällä ja toimivalla ilmoitusmenettelyllä myös työnantajan mahdollisuudet saada ajankohtaista tietoa työpaikan vaaroista monikertaistuu. Voidaan ajatella, että kattava ilmoitusmenettely on keino toteuttaa lainsäätäjän tavoitetta työhön yms. liittyvien vaarojen tunnistamiseksi.

Ilmoituksen sisällön suunnittelusta

Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) on vuonna 1986 määritellyt turvallisuuden eri osa-alueiden muodostamaksi kokonaisuudeksi. Näitä ovat henkilöturvallisuus, kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus, pelastustoiminta, rikosturvallisuus, tietoturval-lisuus, tuotannon ja toiminnan turvallisuus, työturvallisuus, ulkomaantoimintojen turvallisuus, valmiussuunnittelu sekä ympäristöturvallisuus (EK 2014). Vaikka kysei-nen Elinkeinoelämän keskusliiton malli uudistettiin vuonna 2016, on ensimmäisen version turvallisuuden osa-alueet hyödynnettävissä ilmoituspohjan suunnittelussa. Jätettyjen ilmoitusten luokitteluksi ja mahdollisten jatkotoimien sujuvuuden kohdentamiseksi on perusteltua käyttää ainakin osin tätä turvallisuuden osa-alue-jakoa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että turvallisuusilmoitusta jättävä oppilai-tos- tai korkeakoulu-yhteisön jäsen päättää, mihin näistä turvallisuuden osa-alueista asia hänen mielestään liittyy. Tätä valintaa tukemaan olisi perusteltua lisätä jokai-sesta osa-alueesta vielä lyhyt, informatiivinen kuvaus. EK:n mallille perustuva jako onkin käytännössä osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi. Se antaa jäsenettyä tietoa myös organisaation johdolle siitä, mihin turvallisuuden osa-alueisiin on järkevää ja perusteltua sijoittaa esimerkiksi turvallisuuden lisäresursseja.

Organisaation itsensä suunnitteleman ilmoitusmenettelyn kautta voidaan ilmoitet-tuihin asioihin puuttua nopeasti ja luottamuksella. Anonymisti jätetty ilmoittami-nen on hyvä myös mahdollistaa. Perusteena tälle on se, että tällaisen väylän mah-dollistaminen palvelee tapauksissa, joissa asia arkaluonteisuutensa vuoksi voisi muutoin jäädä ilmoittamatta.



Avoin turvallisuusviestintä ilmoitusmenettelyn tueksi

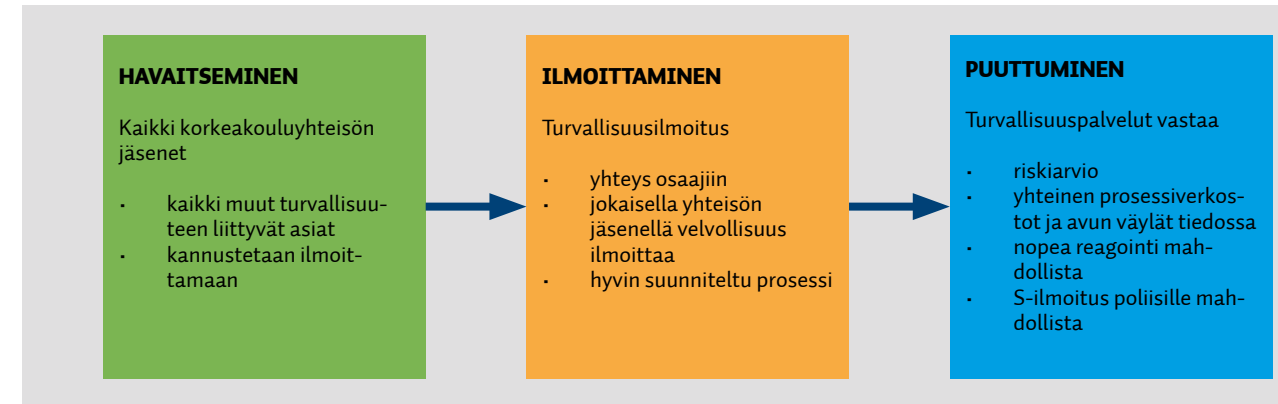
Ilmoitusmenettelystä on tärkeä ohjeistaa koko yhteisöä ja kertoa, miten tämän menettelyn kautta turvallisuushavaintoja ja -poikkeamia voidaan käsitellä luottamuksellisesti sekä systemaattisesti (Ranta 2012, 66 - 69). On hyvä kuvata myös mahdolliset jatkotoimenpiteet. Samalla voidaan korostaa myös sitä, että jokaisen oppilaitos- tai korkeakoulu-yhteisön jäsenen oikeutena ja samalla myös velvollisuutena on tehdä havaintonsa mukainen ilmoitus turvallisuuteen liittyvästä vaaratilanteesta tai poikkeamasta. Tämä vaade on hyvä kirjata organisaation turvallisuutta ohjaaviin periaatteisiin, ts. turvallisuuspolitiikkaan. Myös sen kuvaaminen, mistä oikeutus puuttua syntyy, on ehdoitta tärkeä kuvata. Tämän voi kuvata esimerkiksi järjestysäännöissä näin: Häiritsevä, loukkaava tai uhkaava käyttäytyminen on kielletty kaikessa toiminnassa. Epäasiallisesta käytöksestä tai kohtelusta seuraa aina sisäinen puuttumismenettely, jossa määritellään mahdolliset jatkotoimet. Kaikki vakavat teot ilmoitetaan poliisiviranomaisille. (Laurea, 2013.)

Turvallisuusilmoitusmenettelyn periaatteista

Käytännössä turvallisuusilmoitusmenettely toimii siten, että tehty ilmoitus, esitetty turvallisuusaloite tai esimerkki hyvästä käytännöstä kirjautuu järjestelmään, josta vastaa organisaation turvallisuusjohdon edustaja. Jokainen ilmoitus käsitellään, tutkitaan ja mahdolliset turvallisuustoimenpiteet aloitetaan sen mukaan, miten tärkeäksi tai kiireelliseksi esitetty asia arvioidaan. Yhteisön jäsenille on kuitenkin tärkeä painottaa, ettei tämä menettely toimi ilmoitusväylänä akuutisti, samalla hetkellä toimintaa vaativille turvallisuustehtäville. Näihin tapauksiin on hyvä antaa erilliset ohjeet. Kiireettömiin ilmoituksiin voi asettaa esimerkiksi kahden arkipäivän sisällä tapahtuvan vastaamislupauksen.

Kollektiivisen huolen ilmaisusta

Laurea-ammattikorkeakoulussa on kehitetty ilmoitusmenettelyn rinnalla ”kollektiivista huolta herättävän käyttäytymisen riskienhallintamallia”, jonka avulla puututaan huolta herättävään käyttäytymiseen. Tätä menettelyä on käytetty tilanteissa, joissa tavoitteena on ollut tunnistaa varhainen, kollektiivista huolta herättävä käyttäytyminen. Näin on haluttu mahdollistaa kohteelle tarpeen vaatiessa ja viivytyksettä esimerkiksi terveydenhuollon ammattihenkilön apua sekä tukea. Tällä mallilla on päästy hyviin tuloksiin. Jokainen huolta herättävä, käyttäytymisestä kumpuava tapaus otetaan viivytyksettä selvitykseen. Prosessin tueksi on luotu viranomaisverkostot niitä tilanteita varten, jolloin jatkotoimiin on perusteltua lähteä. Huolen ilmaisun taustalla voi olla myös huoli opiskelijan terveydentilasta ja toimintakyvystä. Nämä tapaukset on ohjeistettu saatettavaksi Turvallisuuspalveluista vastaavan tietoon turvallisuusilmoitusmenettelyn tai henkilökohtaisen konsultoinnin kautta. Kynnys ilmoittaa on tehty riittävän matalaksi, jotta jokainen korkeakoulu-yhteisön



Kuva X: Kollektiivista huolta herättävän käyttäytymisen riskienhallintaprosessi

jäsen voi rohkaistua tekemään ilmoituksen. Laurea-ammattikorkeakoulun turvallisuuspolitiikassa todetaan, että jokaisella korkeakoulu-yhteisön jäsenellä on velvollisuus ilmoittaa havainnostaan. Jokaiseen ilmoitettuun tapaukseen puututaan välittömästi. Ilmoitettu asia tutkitaan huolella tehtävään nimettyjen osajien toimesta – tavoitteena on selvittää asia objektiivisesti ja ketään leimaamatta. Tarpeen vaatiessa asia voidaan hoitaa sisäisenä puuttumismenettelynä tai ammattikorkeakoululaissa kuvatun kurinpitomenettelyn kautta. Vakavimpien tapausten osalta on harkittava siirtymistä ns. SORA-prosessiin, jos kyseessä on sosiaali- tai terveysalan opiskelija. Vaikka ilmoitusmenettely onkin kirjattu velvollisuutena, se on nähtävä nimenomaisesti oikeutena ilmoittaa – tämä mahdollistaa esimerkiksi opettajille keskittymisen omiin töihinsä, kun puuttumisesta vastaavat tahot ottavat asian viivytyksettä hoitaakseen. Tämä menettely on taannut työrauhan sekä vahvan tunteen turvallisuudesta kaikille yhteisön jäsenille. (Ranta 2016, 61.)

Yhteenvedo

Peruskouluille on suunnattu lähinnä vielä kokeiluina erilaisia välivalta- ja uhkatilanteisiin liittyviä ilmoitusmenettelyitä. Ne edustavat jo hyvää alkua ilmoittamisen suhteen. Kuitenkin jos oppilaitos tai korkeakoulu haluaa keskittyä systemaattiseen ja kokonaisvaltaiseen turvallisuuden kehittämiseen, on aiheellista kysyä, miksi ilmoittaminen kohdistuisi vain yksilön käyttäytymisestä nouseviin tekijöihin. Kyseinen osa-alue on tärkeä ja olennainen osa ilmoitusmenettelyä – sitä ei kukaan kiistä. Laajentamalla ilmoittamisen näkökulmaa saadaan samalla kokonaiskuva organisaation kaikista turvallisuuden osa-alueista. Esimerkiksi peruskouluissa tapahtuu piha-alueilla huomattava määrä onnettomuuksia ja läheltä piti-tilanteita, joihin liittyvien, ennakoitujen havaintujen olosuhteiden tai tekijöiden tunnistamisella ja ilmoittamisella voitaisiin joko osin tai kokonaan välttää ikäviltä seurauksilta. Jokainen jätetty ilmoitus on arvokas – sellaista turvallisuusorganisaatiota ei ole,

joka pystyisi havaitsemaan kaiken ilman yhteisönsä apua. Mitä monipuolisemmin yhteisö oppii ilmoittamaan, sitä paremmin saadaan turvallisuutta kehittävät toimet aloitetuksi ilmoitusten perusteella. Siksi kaikkien turvallisuuden osa-alueiden huomioiminen ilmoitusmenettelyä laajennettaessa on ensiarvoisen tärkeää.

Toimivan turvallisuusioitusmenettelyn kautta organisaatio voi parhaimmillaan saada satoja ilmoituksia. Ilmoitusten suuri lukumäärä ei kerro huonosti johdetusta turvallisuudesta, vaan päinvastoin – mitä enemmän yhteisö ilmoittaa, sitä paremmalla tasolla turvallisuus organisaatiossa mahdollisesti on. Vähäinen ilmoitusten määrä ei siis indikoi turvallisia olosuhteita, vaan kertonee enemmänkin siitä, että organisaation pitäisi ehkä vielä tehostaa turvallisuustyötään. Erityisesti henkilöstöltä saatu palaute on osoittanut, että toimiva ja kaikki turvallisuuden osa-alueet kattava menettely koetaan paitsi tärkeänä niin myös turvallisuuden tunnetta lisäävänä. (Ranta 2016.) Ilmoittajille on syntynyt kuva, että oma panos kannattaa koko yhteisön puolesta. Tällaista turvallisuusilmoitusmenettelyä ei voi kuin suositella muillekin koulutuksen järjestäjille turvallisemman opiskelu- ja työyhteisön vuoksi. Saadut hyödyt ovat kiistattomat ja varmaa on, että kohteissa, joissa on jo kaikki turvallisuuden osa-alueet kattava turvallisuusmenettely, on saatu estettyä jo iso joukko haitallisia tai jopa vaarallisia tapahtumia, asioita tai ilmiöitä.

Tärkeitä kysymyksiä turvallisuusilmoitusmenettelystä

Onko organisaatiosi erikseen nimennyt ne tahot, joilla on oikeus arkaluoteiseen tietoon?

Miten turvallisuutta organisaatiossasi johdetaan?

Onko turvallisuuteen liittyvät vastuut määritelty selvästi ja onko tälle työlle osoitettu riittävät resurssit?

Onko yhteisössäsä kaikki turvallisuuden osa-alueet huomioiva turvallisuusilmoitusmenettely?

Miten yhteisön jäseniä kannustetaan ilmoittamaan havaitsemistaan poikkeamista?

Onko varmistettu, että organisaatiossasi on riittävä osaaminen sen selvittämiseksi, mitä on tosiasiallisesti tapahtunut?

Kuka vastaa puuttumisista, jos kysymyksessä olisi esimerkiksi epäily rikoslain alaisesta teosta? Onko puuttumisesta vastaavalla riittävä taito ja ymmärrys siihen, miten puututaan ja miten suojataan sekä ilmoittajaa että myös mahdollista ilmoituksen kohdetta?

Miten varmistetaan, että puuttuminen hoidetaan asiallisesti, kohdetta leimaamatta ja kuitenkin tavoitteellisesti?

LÄHTEET

EK – Elinkeinoelämän keskusliitto. Yritysturvallisuus-sivusto. Osio päivitetty 14.1.2014 <http://ek.fi/mita-teemme/tyoelama/yritysturvallisuus/>

Koskenranta, H., Paasonen, J. ja Ranta, T. 2012. Kansainvälinen selvitys korkeakoulujen turvallisuusjohtamisesta. Laurea – Ammattikorkeakoulu. Laurea Leppävaara.

Martikainen, S. & Ranta, T. 2014. Turvallisuusjohtamisen kautta arjen turvaa. Turvallisuus ja Riskienhallinta 29 (6), 34 – 35.

Ranta, T. & Martikainen, S. 2016. Turvallisuutta henkilökohtaisen kiinnostuksen kautta. Turvallisuus & riskienhallinta. 3/2016. s. 16-17.

Ranta, T. 2016. Turvallisuus ja SORA-lainsäädännön soveltaminen Laurea-ammattikorkeakoulussa. Teoksessa Martikainen, S. (toim.) Sairaanhoidajan hoitotyön turvallisuuden kehittäjänä. Laurea Julkaisut 72.

Simola, A. 2005. Turvallisuuden johtaminen esimiestyönä. Tapaustutkimus pitkäkestoisen kehittämishankkeen läpiviennistä teräksen jatkojalostustehtaassa. Oulu: Oulun Yliopisto.

Työturvallisuuslaki (738/2002). Viitattu 18.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Pikaohjeet huolta herättävän käyttäytymisen käsittelyyn

Edellyttää organisaation johdolta sitoutumista turvallisuusjohtamisen kehittämiseen

Edellyttää niiden tahojen nimeämistä, joilla oikeus arkaluonteiseen tietoon

Edellyttää toimivaa turvallisuusorganisaatiota, jonka toiminnasta vastaa täysipäiväinen turvallisuusjohdon edustaja

Edellyttää organisaation yhteisen turvallisuusilmoitusmenettelyn huolellista suunnittelua, vastuiden määrittelyä ja myös ajallisten resurssien mahdollistamista

Edellyttää esimerkiksi järjestyssääntöjä, joissa puuttumisen oikeutus kuvattu

Edellyttää toimivia viranomaisverkostoja puuttumisen tueksi

Edellyttää taitoja rohkaista yhteisön jäseniä ilmoittamaan

Hanna Erkinjuntti

5.4 RADIKALISOITUMISEEN VIITTAAVIEN MERKKIEN PUHEEKSIOTTO

Miten toimia, kun omassa työympäristössä herää epäily tai huoli opiskelijan radikalisoitumisesta? Kuinka tällaisen asia voidaan ottaa puheeksi ja kenen kanssa siitä tulisi puhua? Miten aihetta tulisi käsitellä? Puheeksioton malli antaa rakenteen, jonka avulla voidaan ryhtyä purkamaan huolta herättänyttä tilannetta rakentavalla tavalla. Malli on syntynyt opinnäytetyön lopputuotoksena ja on suunnattu alun perin toisen asteen oppilaitoksen opetushenkilöstölle, mutta sen periaatteet ovat sovellettavissa myös korkeakouluympäristöön.

Johdanto

Tässä artikkelissa esitellään ehdotus puheeksioton mallista, jolla voidaan ottaa nuoren huolestuttava käytös tämän kanssa puheeksi. Puheeksioton malli on syntynyt vuonna 2016 valmistuneen, väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisyä toisen asteen oppilaitoksissa käsitelleen opinnäytetyön tuotoksena. Opinnäytetyössä on hyödynnetty aiempaa, terrorismia ja väkivaltaista ekstremismia koskevaa tutkimustietoa. Lisäksi sitä varten on kerätty tietoa haastatteleamalla väkivaltaisen ekstremismin parissa työskenteleviä asiantuntijoita sekä toteuttamalla verkkokysely Helsingin alueen toisen asteen opettajille. Kysely koski sitä, minkälaista tietoa ja apua opettajat kaipaavat aiheen tiimoilta.

Asiantuntijahaastatteluiden tulokset olivat hyvin samassa linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa. Opettajakyselyn tulosten perusteella aiheen tuntemus taas on hyvin vaihtelevaa ja opettajat tarvitsevat tietoa aiheesta sekä keinoja puuttua havaittuihin huolestuttaviin merkkeihin. Lisäksi he kaipaavat neuvoa ja tukea huolestuttavien merkkien tulkinnessa sekä asian hoidossa. Lisäksi kävi ilmi, että osassa vastaajien kouluista yhteistyö niiden opetushenkilökunnan ja opiskelu-huollon välillä oli kyselyn perusteella vaihtelevaa ja haasteellista. Myös koulujen ja viranomaisen välisessä tiedonkulussa oli paljon ongelmia. Ongelman taustalla ovat tiukka salassapitovelvollisuus sekä tiedon puute tahoista, joilta saada apua. Malli on luotu asiantuntijahaastattelujen, teorian ja muualla maailmassa käytössä olevien toimintatapojen pohjalta, Suomen olosuhteisiin sovellettuna ja ottaen huomioon opettajakyselyn tulosten esiin tuomat haasteet.

Työtä suunnitellessa kävi ilmi, että teoreettista tietoa ilmiöstä on olemassa paljon, mutta konkreettisia työkaluja sen käsittelyyn on toistaiseksi vähän. Tätä havaintoa tukivat myös opettajakyselyn tulokset. Opinnäytetyön tuotokseksi muotoutui ehdotus ja ensimmäinen versio puheeksioton mallista sekä toisen asteen opettajille suunnatusta tietopaketti väkivaltaisesta radikalisoitumisesta, radikalisoitumisprosessista sekä paljon esillä olevista ääriilikkeistä. Työ pyrki vastaamaan konkreettisten työkalujen tarpeeseen ja luomaan pohjaa jatkotutkimukselle sekä uusille ratkaisuille.

Merkkien tunnistaminen ja niiden vakavuuden arviointi

Miten radikalisoitumisprosessi näkyy ulospäin? Opinnäytetyön lähteet olivat hyvin yksimielisiä siitä, etteivät pelkät ulkoasun muutokset ole luotettava pohja päätelmille, sillä niiden takana voi olla monia muita syitä. Ulkoasu voi esimerkiksi olla keino ilmaista omaa identiteettiä vailla minkäänlaisia kytköksiä radikaaleihin aatteisiin. Parempi havainnoinnin kohde onkin käyttäytyminen ja siinä tapahtuvat muutokset. Esimerkiksi väkivaltaista iskua edeltävässä, niin sanotussa mobilisaatiovaiheessa iskun tekijä voi usein – tietoisesti tai tiedostamattaan – antaa vihjeitä ennakkoon aikeistaan. Tällaisia vihjeitä voivat olla hienovaraiset uhkaukset, kerskailu, vihjailut, ennustukset tai uhkavaatimukset, jotka voivat kanavoitua oppilaan kirjallisiin tai muunlaisiin tuotoksiin, kuten esseihin, tarinoihin, runoihin, piirroksiin tai videoihin. Nämä tuotokset paljastavat ajattelun taustalla vaikuttavia tunteita, ajatuksia, fantasiaista, asenteita tai aikeita.

Kanadalainen The Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence (myöhemmin CPRLV) on erikoistunut väkivaltaisen radikalisoitumisen sekä viharikosten ehkäisyyn ja viharikosten uhrien auttaminen. CPRLV on luonut työkalun nimeltä Behaviour Barometer, jonka tarkoitus on auttaa tulkitsemaan havaitun käytöksen ja muiden radikalisoitumisesta kielivien merkkien merkitystä sekä auttaa erottamaan vakavat ja vähemmän vakavat merkit toisistaan. Jotkut vakavista signaaleista nimittäin voivat tulla ymmärretyksi väärin tai niitä voidaan pitää merkityksättöminä ja siten jäädä huomiotta. Esimerkiksi identiteetin ilmaisu

oman ulkoasun kautta ei ole kriittinen tai hälyttävä merkki, mutta muita ryhmiä dehumanisoivien näkemysten esittäminen on, sillä muiden kansanryhmien dehumanisointi yhdistettynä kyvykkyyteen kohdistaa väkivaltaa tähän ryhmään kuuluvia ihmisiä kohtaan. Käyttäytymisbarometri on suuntaa antava, mutta sitä ei tule käyttää kattavana seulontavälineenä.

Pyrittäessä hahmottamaan yksilön käytöksen merkkien vakavuutta, on hyödyllistä CPRLV:n jakoa noudattaen jakaa ne vähäpätöisiin, ongelmallisiin, huolestuttaviin ja hälyttäviin. Tämän asteikon pohjalla ovat vähäpätöiset merkit ja mitä ylemmäs asteikolla mennään, sitä syvempi on merkkien vakavuus. CPRLV:n barometria onkin hyödynnetty osana opettajille suunnattua tietopakettia. Alkuperäinen barometri on nähtävissä CPRLV:n kotisivuilla.

Miten havaittuun tai epäiltyyn väkivaltaisen radikalisoitumisen merkkeihin tulisi puuttua?

Miten siis kannattaisi aloittaa tilanteen purkaminen havaitessa ja tulkitessa huolestuttavia, radikalisoitumiseen ja ääriajatteluun viittaavia merkkejä? Puheeksioton malli lähestyy aihetta seuraavien viiden pääkohdan kautta, jotka kattavat prosessin merkkien havaitsemisesta keskusteluun yksilön kanssa ja toimintaan keskustelun jälkeen.

1. Miten kannattaisi aloittaa tilanteen purkaminen huolestuttavia merkkejä havaitessa?
2. Kenelle asiasta tulisi kertoa?
3. Milloin asiasta tulisi kertoa?
4. Asian ottaminen puheeksi nuoren kanssa
5. Keskustelun jälkeen

Miten kannattaisi aloittaa tilanteen purkaminen huolestuttavia merkkejä havaitessa?

Huolestuttavia merkkejä havaitessa on tärkeää välttää panikoitumista ja lähestyä asiaa rauhallisen analyttisesti ylireagoitua välttämällä. Ensimmäinen askel on faktoiden selvittäminen: mitä on havaittu, miksi huoli tarkalleen heräsi, mitä nuoren elämäntilanteesta tiedetään? Kun faktat tiedetään, voidaan tilannetta ryhtyä purkamaan puuttamalla niihin. Merkkejä tulisi aina tulkita kokonaisvaltaisesti, suhteutetaan ne yksilön aiempaan käytökseen ja tämän elämäntilanteeseen. On tärkeää ottaa selvää siitä, mitä nuoren käytöksen taustalla on ja pyrkiä sulkemaan pois mahdolliset muut syyt, kuten mielenterveysongelmat.

Kenelle asiasta tulisi kertoa?

Huolista ja havainnoista on hyvä puhua esimerkiksi työtoverille tai muulle työyhteisön jäsenelle, sillä aiempi tutkimus on osoittanut, että vaikka radikalisoituneen

nuoren perhe, ystävät ja kouluyhteisön jäsenet ovat havainneet huolestuttavaa käytöstä, ei tieto havainnoista helposti lähde leviämään. Syynä tähän on usein epävarmuus siitä, miten asian ottaisi puheeksi tai siitä puhuminen voi tuntua pelottavalta. Se, että huolista puhutaan esimerkiksi kouluyhteisön luotettavaksi koetulle jäselle, koulun muulle henkilökunnalle tai poliisille antaa mahdollisuuden puuttua tilanteeseen.

Milloin asiasta tulisi kertoa?

Havainnoista tulisi kertoa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. FBI on kouluille tuottamassaan oppaassa todennut, että väkivaltaiset iskut ovat harvoin impulsiivisia, vaan tekoa edeltää mobilisaatiovaihe, jossa isku suunnitellaan huolellisesti. FBI:n mukaan aiempi tutkimus on osoittanut, että nuoren ääri-ideologian omaksumisen ja sen pohjalta tekoihin ryhtymisen välillä oleva ajanjakso on hyvin lyhyt. Tämän takia huolestuttavia merkkejä havaitessa on tärkeää puuttua tilanteeseen rauhallisen analyttisellä, mutta ripeällä ja päättävällä otteella.

Miten ottaa asia puheeksi yksilön kanssa?

Paras tapa puuttua huolestuttaviin merkkeihin on ottaa asia puheeksi kahden kesken sen henkilön kanssa, josta epäily on herännyt. Keskustelua varten tulisi varata rauhallinen aika ja paikka ja pyrkiä hoitamaan keskustelu hienovaraisesti ja huomaamattomasti, tekemättä siitä numeroa. Asia kannattaa ottaa puheeksi suoraan ja reippaasti. Hyvä lähestymistapa on

- aidosti kunnioittava
- myötätuntoinen
- ennakkoluulottomasti
- neutraali
- utelias

Henkilön, joka ottaa asian puheeksi huolta herättäneen henkilön kanssa, tulisi olla hyvin avarakatseinen ja valmis ennakkoluulottomaan keskusteluun. Lisäksi kunnioittava ja myötätuntoinen asenne luovat pohjaa hyvälle keskusteluyhteydelle. Keskustelussa tulee pyrkiä näkemään, miten asia näyttäytyy toisen näkökulmasta katsottuna ja sävyn on hyvä olla neutraali. Keskustelun aikana asian selvittämisen kannalta oleellista tietoa tulisi kerätä tahdikkaasti ja hienovaraisesti, pyrkien välttämään epäluulon herättämistä tai tämän vetäytymistä kuoreensa. Toimiva henkilö- ja molemminpuolisen luottamussuhteen rakentaminen keskustelukumppaneiden välillä ovat oleellisen tärkeitä.

Kun keskusteluyhteys on luotu, voi huolta herättänyttä tekoa kuvata ja tiedustella, miksi yksilö toimii ja/tai ajattelee tällä tavalla. Minkälaisia ajatuksia on esimerkiksi provosoivan puheen tai tämän kirjoittaman esseen vihamielisten ja aggressiivisten ilmaistujen takana? Mitä asia hänelle merkitsee? Kun hänen ajatuksistaan on päästy selville, voidaan esittää tarkentavia kysymyksiä. Jos kyse on esimerkiksi väkivallan

käytön ihannoinnista, voi kysyä, minkälaiseen lopputulokseen sillä pyritään pääsemään. Mitkä ovat toiminnan päämäärät? Minkälaiseen lopputulokseen valituilla keinoilla yritetään päästä? Päämäärien lisäksi on pyrittävä selvittämään, mistä nuoren motivaatio kumpuaa. Haluaako hän ratkaista yhteiskunnallisen epäkohdan tai muuttaa maailmaa parempaan suuntaan? Ratkaisevaa on tapa, jolla nämä aiheet kanavoidaan toiminnaksi. Onko aiottu kanava suoraan haitallinen tai vaarallinen muille ihmisille, nuorelle itselleen tai yhteiskunnalle?

Keskustelussa tulee välttää

- painostamista
- saarnaamista
- moralisointia
- tuomitsemista

Keskustelun sävy tulisi pitää sellaisena, ettei nuorelle jää tunnetta, että hänen päättään yritetään kääntää tai että hänelle yritetään kertoa, miten hänen tulisi ajatella. Tällaisessa lähestymistavassa vaarana on, että sen vaikutus onkin käänteinen ja pahimmillaan kiihdyttää radikalisoitumisprosessia. Myös keskustelukumppanin arvojen ja uskomusten kyseenalaistaminen tai haastaminen voivat aiheuttaa puolustautumisreaktion ja tyrehdyttää keskustelun.



Leimaavia nimityksiä, kuten radikaali ja ekstremisti, sekä stereotyyppioita tulee välttää, sillä niiden käyttö voi vahvistaa henkilön tunnetta siitä, ettei häntä lainkaan ymmärretä tai johtaa pahimmillaan näkemään keskustelukumppanin olevan sortajan puolella. Stereotyyppioiden ja leimaamisen sijaan rakentavampi lähestymistapa on vastanarratiivin käyttö. Tämän menetelmän käyttö edellyttää kuitenkin kokemusta ja asiantuntemusta: täytyy tuntea riskiryhmään kuuluvien tyypillisesti käyttämä narratiivi, jotta hänen väitteitään ja ajatteluaan on mahdollista haastaa rakentavalla tavalla ja samalla tukea henkilön itsereflektiota. Rakentavaa haastamista on esimerkiksi sen kysyminen, onko henkilö ajatellut asiaa toiselta kannalta. Mikäli henkilöllä on selvä päämäärä, voidaan kysyä, onko sitä mahdollista saavuttaa juuri ääriliikkeen kautta. Mitä kaikkea ääriliikkeen toimintaan osallistuminen tarkoittaa? Voiko siinä olla huonoja puolia? Entä onko se ainoa keino päästä päämäärään vai voiko sen saavuttaa toisenlaisella toiminnalla? Muutosmotivaation kannalta voi olla hedelmällistä pohtia, minkälaiset asiat henkilöä motivoivat.

Keskustelukumppanin esittäessä havaitsemiaan epäkohtia ja vääryyksiä, ei häntä kannata tyrmentää. Parempi ratkaisu on myöntää niiden olemassaolo ja pohtia niitä yhdessä. Tyrmentäminen tarkoittaa, ettei keskusteluun suostuta ja näin menetetään mahdollisuus vaikuttaa keskustelukumppaniin. Aiheen lähestymistä sääntörikkomusten ja rangaistavan toiminnan näkökulmasta tulisi välttää, sillä muutoin yksilö voi kokea olevansa valvonnan kohteena tai epäiltynä. Lisäksi kannattaa välttää uhriajattelun vahvistamista ja sen sijaan innostaa henkilöä ottamaan vastuu oman elämänsä suunnasta. Keskustelukumppanin tunteet, kuten suuttumus ja turhautuminen on hyvä huomioida, mutta huomioonläänsä lisäksi henkilöä tulisi ohjata kehittämään rakentavia ja käytännönläheisiä keinoja puuttua epäkohtiin ja pyrkiä muuttamaan niitä positiiviseen suuntaan.

Kun käytöksen taustalla olevat syyt, esimerkiksi elämäntilanteeseen liittyvät käytännön ongelmat, alkavat selvitä, voidaan asiaa lähteä purkamaan pureutumalla niihin. Mikäli vaikuttaa siltä, että henkilö on tosissaan, tulisi kartoittaa, onko hän esimerkiksi hankkinut välineistöä teon toteuttamiseen ja kuinka paljon hän on miettinyt aiotun teon seurauksia. Se, kuinka realistisia vastauksia hän osaa tällaisiin kysymyksiin antaa, luo käsitystä siitä kuinka voimakkaasti henkilö on harkinnut tekoa ja sitoutunut ajatukseen sen toteuttamisesta.

Keskustelun jälkeen

Keskustelun jälkeen tulee ottaa yhteyttä aihetta tunteviin asiantuntijatahoihin ja seurata tilanteen kehittymistä. Hienovaraisuuden periaatteita ja tilannekohtaista harkintaa noudattaen voidaan henkilön itsensä lisäksi jututtaa hänen lähipiiriään ja mahdollisesti kuulla sosiaalityöntekijöitä.

Puheeksioton mallin hyödyntäminen oppilaitosten arjessa

Puheeksioton malli on tarkoitettu antamaan rakenne prosessille, jolla huolestuttaviin merkkeihin voidaan puuttua; oppilaitoksen ratkaistavaksi jäävät roolitus ja vastuunjaot. Voidaan esimerkiksi määritellä:

- Kuka ottaa asian puheeksi?
- Keiden tulee asiasta ja sen etenemisestä tietää?
- Kuka on tarpeen vaatiessa yhteydessä viranomaisiin?

Tilannetta voidaan ennakoida luomalla suunnitelma, jossa otetaan kantaa yllä esitettyihin kysymyksiin sekä siihen, ketkä osallistuvat tilanteen vakavuuden arviointiin sekä mitä kautta ja missä vaiheessa viranomainen otetaan mukaan.

Radikaloituminen on asia, joka on liian suuri ja monimutkainen yhden ihmisen ratkaista, joten on tärkeää sekä radikaloitumisen merkkejä havaitsevan, radikaloitumisvaarassa olevan sekä kummankin yhteisön takia puhua huolistaan ja havainnoistaan, päästää tieto leviämään. Tässä on kuitenkin noudatettava suurta hienotunteisuutta, sillä kyse on henkilökohtaisesta asiasta ja lisäksi laki luo tähän omat rajoitteensa.

Tiedon leviämistä voidaan tukea luomalla luontevaa keskusteluyhteyttä opettajien, oppilaiden tai opiskelijoiden sekä näiden perheiden ja muiden arjen yhteisöjen välille. Kun on olemassa luontevalta tuntuva kommunikointiyhteys, voi havainnoistaan puhua ilman pelkoa kostosta tai esimerkiksi muiden oppilaiden silmätikuksi joutumisesta. Tällainen keskusteluyhteys lisää myös aihetta koskevaa tietoisuutta.

Yhteenveto

Puheeksioton malli tarjoaa keinon, jonka avulla huolestuttavat havainnot tuodaan esiin nopeasti. Ripeys on tärkeää, sillä aikaikkuna tilanteeseen vaikuttamiseen voi olla hyvinkin lyhyt. Puheeksioton mallissa ennakkoluuloton ja avarakatseinen henkilö, joka kuuluu yleensä koulun henkilökuntaan, nostaa huolta herättäneen asian suoraan puheeksi nuoren kanssa.

LÄHTEET

Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence. 2016. Recognizing Violent Radicalization. Verkkojulkaisu. <https://info-radical.org/en/radicalization/recognizing-violent-radicalization/>

Erkinjuntti, H. 2016. Väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisy toisen asteen oppilaitoksissa. Verkkojulkaisu. Laurea-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016120719417>

FBI. 2016. Preventing Violent Extremism in Schools. Verkkojulkaisu. <https://info.publicintelligence.net/FBI-PreventingExtremismSchools.pdf>

McCauley, C. & Moskalenko, S. 2008. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. Terrorism and Political Violence. Volume 20, Issue 3, 2008. Sivut 415-433. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09546550802073367#abstract>

Radicalisation Awareness Network RAN. 2014. Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Strengthening the EU's Response. RAN Collection - Approaches, lessons learned and practices. First edition. Julkaistu: 15.1.2014. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/collection_of_approaches_lessons_learned_and_practices_en.pdf

Pikaohjeet puheeksiottoon

Aloita tilanteen purkamisen huolestuttavia merkkejä havaitessasi selvittämällä ensin faktat

Puhu havainnoista tai huolesta työtoverille, muulle työyhteisön jäsenelle tai poliisille mahdollisimman aikaisessa vaiheessa

Ota asia puheeksi nuoren kanssa painostamatta, saarnaamatta, moralisoimatta, tuomitsematta

Keskustelun jälkeen ota yhteys aiheesta tunteviin asiantuntijatahoihin ja seuraa tilanteen kehittymistä

Soili Martikainen

5.5 RISKINARVIOINTITYÖKALU VÄKIVALTAISEN RADIKALISOITUMISEN TUNNISTAMISEEN

Suomalaisten korkeakoulujen käyttöön on kehitetty riskienarviointityökalu väkivaltaisen radikalisoitumisen tunnistamiseen ja sen arviointiin. Työkalun avulla on tarkoitus tunnistaa mahdollinen radikalisoituminen sekä saada samalla käsitys radikalisoitumisen vakavuudesta. Työkalu syntyi Juho Papposen turvallisuusjohtamisen (YAMK) opinnäytetyön tuloksena.

Onko radikalisaatio riski vai uhka?

Radikalisaation yhteydessä käytetään sekä uhan että riskin käsitettä, kuten myös uhka-arvio- ja riskienarvio-käsitteitä. Uhka-arvio -käsitettä käytetään tyypillisesti kohdennetun väkivallan arviointiin, eikä tarkastettavalla henkilöllä ole välttämättä väkivaltahistoriaa. Tällöin henkilön käytös synnyttää huolenilmaisun joko sivullisen tai arvioijan toimesta. Yleensä uhka liittyy akuuttiin tilanteeseen. (Papponen 2017, 32–35.) Se, käytetäänkö käsitteenä riskiä vai uhkaa, ei ole oleellinen kysymys, vaan tärkeintä on keskittyä radikalisaation tunnistamiseen ja arviointiin.

Papponen (2017, 32) tuo opinnäytetyössään esille sen, että on tärkeää arvioida radikalisoituvan henkilön muodostamaa uhkaa ja samalla myös uhan muodostamia riskejä. Näin pyritään selvittämään, millä todennäköisyydellä henkilö käyttää

väkivaltaa ja millaisia seurauksia teolla voi olla. On myös huomattava, että väkivaltaista tekoa suunnitteleva henkilö ei välttämättä ilmaise aikomustaan etukäteen.

Riskienarviointityökalun kehittäminen

Papposen (2017, 50–52) kehittämä, korkeakoulujen käyttöön suunniteltu riskienarviointityökalu auttaa tunnistamaan ja arvioimaan väkivaltaista radikalisaatiota. Työkalu syntyi analysoimalla valmiita, ulkomailla käytössä olevia väkivallan uhan ja ekstermismien arviointimalleja. Tavoitteena on arvioida tilanteen vakavuutta. Työkalulla ei ole tarkoitus saada aikaan juridisesti pitävää näyttöä eikä luoda arvioidulle henkilölle hoitosuunnitelmaa. Kun työkalun avulla on arvioitu riskin suuruus, voi koulu käyttää tilanteeseen parhaiten soveltuvia riskienhallintatoimia.

Arviointimallin ensimmäisestä versiosta pyydettiin palautetta runsaalta kahdelta kymmeneltä asiantuntijalta tai asiantuntijaryhmältä, kuten neljältä radikalisoitumiseen tai uhka-arviointiin osallistuvalla poliisimieheltä, neljältä psykologilta, seitsemältä radikalisoitumisen, ekstermismien ja terrorismin tutkijalta sekä Ammattikorkeakoulujen turvallisuusverkostolta. Saadun palautteen perusteella laadittiin uusi, nyt käytössä oleva versio. (Papponen 2017, 52.)

Arviointityökalun sisältö ja rakenne

Kyseessä on strukturoitu, tarkistuslistamuotoinen työkalu, joka muodostuu useista erilaisista väkivaltaiseen radikalisoitumiseen liittyvistä riskitekijöistä, varoitavan käyttäytymisen tunnusmerkeistä sekä suojaavista tekijöistä. Arviointiasteikko on kolmiportainen, jottei arvioinnissa keskitytä liian pieniin yksityiskohtiin. Riskitekijät on valittu siten, että ne soveltuvat suomalaiseen yhteiskuntaan ja korkeakoulussa tehtävään arviointiin. Suojaavista tekijöistä valittiin viisi sellaista tekijää, jotka sopivat kontekstiin. Työkalun avulla havainnoidaan arvioitavan henkilön käytöstä, eikä se ole tarkoitettu henkilöiden seulontaan. Sovellusta voidaan käyttää tilanteisiin, joissa yksilön käyttäytymisestä tai aikeista on syntynyt huoli. Arviointiin tarvitaan mukaan ihmisen käyttäytymiseen erikoistunut asiantuntija tai uhka-arvion tekemiseen koulutettu henkilö. Työkalun avulla voidaan myös arvioida riskin tasoa. On huomattava, että työkalua käytetään päätöksenteon tukena. Työkalua ei saa käyttää yksinään perusteena arvioitavan asemaa heikentäville toimenpiteille, kuten esimerkiksi erottamiselle. Työkalun avulla pyritään siihen, että ammattikorkeakoulu kykenee mitoittamaan oikein tarvitsemansa riskienhallintakeinot. Riskienarviointityökalun tueksi on laadittu ytimekkäät ohjeet. (Papponen, 51–52, 58–59; 86–89.)

Työkalu pyrittiin saamaan yksinkertaiseksi ja helppokäyttöiseksi, jotta se otettaisiin käyttöön tarvittaessa. Tärkeää on myös se, että sen käyttöön riittävät korkeakoulun omat resurssit ilman pääsyä terveydenhuollon tai poliisin rekistereihin. Työkalun avulla varmistetaan korkeakouluyhteisön turvallisuus sekä samalla ohjataan

radikalisoitunut henkilö mahdollisimman nopeasti oikeiden palvelujen luokse. Kynnys huolen ilmaisuun ja ilmoitus poliisille tai terveydenhuollolle tulisi olla matala. (Papponen 2017, 9–10.)

Arvioinnin haasteet

Kansainvälisesti tarkasteltuna väkivaltaisen ekstremismin ja terrorismin arviointiin käytetään stukturoituja arviointimalleja, sillä ne ovat kliinisiä arviointeja tarkempia tekojen ennustettavuuden suhteen. Merkittävä haaste syntyy siitä, että korkeakouluilla ei ole käytettävissään paljokaan tiedonlähteitä, minkä vuoksi arviointi pohjautuu käyttäytymisen arviointiin. Korkeakoululla ei ole arviointitilanteessa käytössään esimerkiksi terveys- eikä rikostietoja. Riskienarviointityökalun toiseen versioon otettiin kuitenkin yhdeksi riskitekijäksi mukaan mielenterveysongelmat, sillä saadun palautteen perusteella mielenterveysongelmien on todettu vaikuttavan uhkatapauksiin korkeakouluissa. Toinen arvioinnin haaste liittyy siihen, että arviointi koetaan korkeakoululuissa vaativaksi tehtäväksi. Arviointiprosessin on oltava hyvin määritelty ja selkeä. Sen on myös oltava lainmukainen ja koulun omien toimintasääntöjen mukainen. Riskienarviointityökalun käyttö edellyttää sekä vastuullisuutta että ammattitaitoa. On myös otettava huomioon, että arviointi on lähtökohtaisesti salassa pidettävää tietoa, jota on säilytettävä ja käsiteltävä oikein. Arviointia tekevä henkilöstö on syytä kouluttaa hyvin mallin käyttöön. (Papponen 2017, 51, 54–55, 58–59, 87.)

Yhteenveto

Tehdyn väkivaltaisen radikalisoitumisen riskienarviointityökalun avulla arvioidaan riskitekijöitä, tunnistetaan varottavan käyttäytymisen tunnusmerkkejä ja kokonaisriskiä pienentäviä suojaavia tekijöitä. Työkalun avulla pyritään siihen, että ammattikorkeakoulu kykenee mitoittamaan oikein tarvitsemansa riskienhallintakeinot. Jos korkeakoululla syntyy epäily henkilön radikalisoitumisesta, otetaan yhteyttä poliisiin.

LÄHTEET

Papponen, J. 2017. Väkivaltaisen radikalisoitumisen tunnistaminen ja arvioiminen korkeakouluissa riskiperusteisella arviotyökalulla. Opinnäytetyö. Turvallisuusjohtaminen YAMK. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 12.9.2017 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201701171447>

Pikaohjeet riskienarviointityökalun käyttöön

Kun huoli henkilön radikalisoitumisesta syntyy

1. Käynnistä riskienarviointiprosessi
Ota mukaan ihmisen käyttäytymiseen erikoistunut asiantuntija tai uhka-arvion tekemiseen koulutettu henkilö
2. Kerää tarvittavat tiedot
Varmista tiedon oikeellisuus
3. Tee arviointi
4. Suunnittele ja toteuta hallintakeinot
5. Seuraa ja arvioi hallintakeinojen toimivuutta
6. Käynnistä riskienarviointi tarvittaessa uudelleen

Väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin riskinarviointityökalu

Arviointityökalun käytöstä:

- **Akuuteissa tilanteissa ilmoita välittömästi hätäkeskukseen (112).**
- **Huomioi lain asettamat vaatimukset läpi prosessin. Esimerkiksi arvioitavan henkilön tietojen käsittelyssä, tehdyn arvioinnin salassapidossa ja luovuttamisessa. Tarvittaessa konsultoi lakiasioihin erikoistunutta tahoa.**
- **Mikäli opiskelijan epäillään muodostavan toisiin kohdistuvan väkivallan uhkan, on myös terveydenhuollon ammattihenkilöillä oikeus ilmoittaa tietonsa poliisille.** (Ammattikorkeakoululaki 932/2014 / Yliopistolaki 558/2011 ja Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992).
- **Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen aikeen osalta kaikilla ilmoitusvelvollisuus** (Rikoslaki 39/1889).
- Työkalua ei ole tarkoitettu seulontakäyttöön. Sovellusta voidaan käyttää, kun yksilön käyttäytymisestä tai aikeista on herännyt huoli. Työkalua voidaan käyttää radikalisoitumisen ja ekstremismin tunnistamisen lisäksi riskin tason laadulliseen arviointiin.
- Arvioinnin tekemisessä on oltava mukana ihmisen käyttäytymiseen erikoistunut ammattilainen (esim. psykologi) tai erikseen uhka-arvioiden tms. tekemiseen koulutettu henkilö (esim. uhka-arviokoordinaattori). Lisäksi arvioijilla on oltava riittävä tietämys väkivaltaisesta radikalisoitumisesta ja ekstremismistä.
- Arvioinnissa tulee varmistua saadun ja käytetyn tiedon oikeellisuudesta.
- Työkalu ei anna yksiselitteistä eikä numeraalista tulosta radikalisoitumisen tai riskin tasosta. Riskitekijöitä ei ole tarkoitettu yhteenlaskettaviksi. Kaikissa tapauksissa on tehtävä kokonaisvaltainen harkinta, jossa huomioidaan arvioinnin lisäksi kunkin tapauksen erityispiirteet. Yksittäisen riskitekijän läsnäolo voi yhdellä arvioitavalla olla vähäinen indikaatio. Toisen arvioitavan tilanteessa vastaava löydös voi olla vakavakin.
- Työkalu on tarkoitettu päätöksenteon tueksi, ei ainoaksi päätöksenteon välineeksi.
- Työkalua ei saa käyttää yksinään perusteena arvioitavan asemaa heikentäville toimenpiteille, kuten erottamiselle, pakkokeinoille jne.

- Noudata hienotunteisuutta arvioinnissa ja tiedon keräämisessä arvioitavan henkilöllisyyden paljastumisen sekä leimaantumisen estämiseksi.
- Ota yhteyttä poliisiin, mikäli arvioinnin perusteella tai muuten herää epäily henkilön radikalisoitumisesta. Epävarmoissa tilanteissa tarvittaessa konsultoi myös muita tahoja. Esimerkiksi sosiaalitoimen- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä jne.
- Tarvittaessa arviointi tehtävä uudelleen aika ajoin.

Arviointiprosessi:

1. Huoli henkilön radikalisoitumisesta/ uhkasta herää
2. Arviointiprosessi käynnistetään
3. Tiedon kerääminen ←
4. Arvioinnin tekeminen
5. Hallintakeinojen suunnittelu ja toteuttaminen
6. Hallintakeinojen toimivuuden arviointi ja seuranta

- Laadittu arviointilomake on lähtökohtaisesti salassa pidettävä asiakirja. Tämä tulee huomioida lomakkeen säilyttämisessä ja tietojen käsittelyssä. Arviointiin liittyvä dokumentaatio on kuitenkin asianosaisjulkista. Eli oikeus saada tieto itselleen on henkilöillä, joiden oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Huomioitava on, että mikäli asia esimerkiksi (arviointilomake jne.) siirtyy poliisille esitutkintaan saattaa myös asianosaisten oikeus saada tietoa arviointilomakkeesta olla rajoitettu kunnes esitutkinta on suoritettu. Tällaisissa tapauksissa tulee konsultoida asiaa hoitavaa poliisia. (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999).

Korkeakoulujen tekemään väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin riskinarviointitoimintaan liittyy muun muassa alla olevat lait ja määräykset:

- Ammattikorkeakoululaki/Yliopistolaki
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta
- Henkilötietolaki
- Rikoslaki
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista
- Poliisilaki
- Korkeakoulun omat ohjeet
- Jne.

Tarkasta arviointitoimintaa koskeva lainsäädäntö ja sen ajantasaisuus ajoittain.

Korkeakoulun turvallisuuskäsikirjassa (2010) luodaan perusta tämän arvioinnin tekemiselle ja korkeakoulun turvaryhmän toiminnalle. Lisäksi kirjassa vastataan useimpiin tietojen käsittelyyn ja korkeakoulujen turvallisuustoimintaan liittyviin kysymyksiin (<https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/C14.pdf>).

ARVIOITAVAN NIMI JA SYNTYMÄAIKA:	ASUINOSOITE:	ARVIOINTIPÄIVÄ:	KOULU:
HUOLI HERÄSI (KUKA HAVAITSI, MITKÄ TEKIJÄT, MILLOIN JNE.)			

RISKITEKIJÄT (ARVIOITAVA/ ARVIOITAVAN...)	EI-LÄSNÄ	MAHDOLLISESTI/ OSITTAIN	LÄSNÄ	TIETO EI KÄYTÖSSÄ
TAIPUMUS VÄKIVALLAN KÄYTTÖÖN:				
On aiemmin tiedetysti käyttäytynyt väkivaltaisesti				
Ihannoi väkivaltaista toimintaa				
On ilmaissut aikomuksensa lähteä taistelemaan ulkomaille aatteensa puolesta tai henkilön tiedetään olleen vierastaistelijana				
On esittänyt halunsa kuolla jonkun asian takia tai marttyyrina				
Kärsii mahdollisesti mielenterveyden häiriöistä				
Kokee aatteisiinsa liittyen tarvitsevansa tietyn aseman, jonka uskoo olevan saavutettavissa väkivallalla.				
On sitoutunut aatteeseen, joka hyväksyy väkivallan keinona				
On osoittanut vihaa tiettyä ryhmää tai ylipäätään ihmisiä kohtaan				
Puheessa, käytöksessä tai teoissa väkivalta tai kuolema tematiikkaa				
On kykenemätön tuntemaan empatiaa				
On jännityksen- ja seikkailunhaluinen				
VERKOSTOT JA LÄHISUHTEET:				
Perhe tai kaveripiiri mukana ekstremistisessä toiminnassa, hyväksyy sen tai tukee sitä.				
Pitää yhteyttä tai kuuluu ekstremistiseen järjestöön				
On altis vaikutteille, auktoriteeteille, manipuloinnille tai radikaalien ajatusten iskostamisella				
On vaarassa syrjäytyä tai on alkanut eristäytymään muista kuin samanmielisistä				
On hylännyt demokraattisen yhteiskunnan ja sen arvot				
RADIKAALI MAAILMANKUVA:				
Kokee olevansa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksien ja epäkohtien uhri				
Ajattelu tai tunteet on muuttunut ehdottomaksi, mustavalkoiseksi tai ”räikeäksi”				
On vihamielinen kansallista kollektiivista identiteettiä kohtaan				
Epäinhimillistä tai demonisoiva tahot, joiden kokee tekevän hänelle vääryyttä				
Syylittää tietyn kohteen (ihminen, ryhmä, paikka) kokemansa tai edustamansa ryhmän kokeman epäoikeudenmukaisuuden aiheuttajaksi				
Käyttää tai levittää ekstremistisen järjestön tai ääriaatteen tunnuksia tai muita tunnusmerkkejä				
Poliittinen aktiivisuus ekstremistiseen aatteeseen liittyen on lisääntynyt				
On kykenemätön ymmärtämään oman ryhmänsä ulkopuolisia				
Moraalinen ylemmydentunto motivoi tai hän kokee moraalinen velvoittavana				
Opiskelutehtävissä tai muissa tuotoksissa ilmenee ekstremistisiä ajatuksia				

VAROITAVA KÄYTTÄYTYMINEN -TUNNUSMERKIT	EI-LÄSNÄ	MAHDOLLISESTI/ OSITTAIN	LÄSNÄ	TIETO EI KÄYTÖSSÄ
Polku-käyttäytyminen (Kaikki toiminta mikä viittaa hyökkäyksen suunnitteluun, valmisteluun tai toteuttamiseen.)				
Fiksaatio (Pakonomainen kiinnostus henkilöä tai asiaa kohtaan. Usein samassa yhteydessä sosiaalisuus tai työssä suoriutuminen heikkenee.)				
Identifikaatio (Kaikki käyttäytyminen mikä viittaa henkilön halukuuteen olla soturi, kommando jne. Aikaisempien hyökkääjien yms. ihannointi.)				
”Uusi aggressio” (Henkilö kokeilee itselleen uudenlaista väkivaltaa testatakseen kykyään väkivaltaan. Yleensä väkivalta ei sinällään liity suunnitelmassa olevaan hyökkäykseen.)				
Energiapurkaus-käyttäytyminen (Kohteeseen liittyvä toiminta, mukaan lukien harmiton, lisääntyy tai monipuolistuu.)				
Vuotaminen (Paljastaa tai vihjailee väkivaltaisista aikeistaan kolmannelle taholle.)				
Viimeinen keino -käyttäytyminen (Kokee olevansa umpikujassa sekä epätoivoinen. Ei enää näe tavoitteen saavuttamiseksi muuta keinoa kuin väkivallan. Hyväksyy uhrin tekonsa seurauksena.)				
Suora uhkaus (Esittää etukäteen suullisen tai kirjallisen uhkauksen suoraan kohteelle tai viranomaisille.)				

SUOJAAVAT TEKIJÄT (ARVIOINTI PÄINVASTOIN – TEKIJÄN LÄSNÄOLO PIENENTÄÄ KOKONAISRISKIÄ) (ARVIOITAVA/ARVIOITAVALLA...)	LÄSNÄ	MAHDOLLISESTI/ OSITTAIN	EI-LÄSNÄ	TIETO EI KÄYTÖSSÄ
Vanhemmat, jotka kannustavat väkivallattomuuteen				
Mukana toiminnassa, joka tähtää radikalisoitumisen purkamiseen				
Kavereita, jotka kannustavat väkivallattomuuteen				
Parisuhteessa, jossa kannustetaan väkivallattomuuteen				
Yhteisön tuki väkivallattomuuteen				
Ei hyväksy tai hän on hylännyt väkivallan keinona				

JOHTOPÄÄTÖS RISKIN TASOSTA	MATALA	KOHTALAINEN	SUURI

LISÄHAVAINNOT (ESIM. MUUT RISKIÄ LISÄÄVÄT/ VÄHENTÄVÄT TEKIJÄT):
--

JATKOSUUNNITELMA JA RISKINHALLINTAKEINOT:
--

ARVIOIJAT:



LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän



Väkivaltainen radikalisoituminen, ekstremismi ja ääriliikkeiden toiminta ovat entistä näkyvämpiä Suomessa. Yksilön radikalisoitumiseen johtava prosessi voi olla hyvinkin nopea tai vaihtoehtoisesti se voi kestää vuosia. Väkivaltaiselle ekstremismille on lukuisia syitä ja sen ennaltaehkäisy edellyttää suunnitelmallista, monipuolista ja samalla joustavaa yhteistyötä muun muassa politikkojen, päättäjien, viranomaisten, perheiden ja ystävien kesken.

Oppilaitosten ja korkeakoulujen toimet radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi koskettavat suurta henkilömäärää. Ennaltaehkäisevät toimet ovat siten merkittäviä tekoja sekä turvallisen että terveellisen opiskelu- ja työympäristön varmistamiseksi.

Tässä oppaassa tarkastellaan radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin keskeisiä käsitteitä, ilmiön syntymekanismeja ja sen esiintymistä Suomessa. Samoin käydään läpi riskiperusteisen turvallisuusjohtamisen periaatteita sekä lainsäädäntöä. Oppaassa tuodaan esille myös konkreettisia turvallisuustoimia radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin ehkäisemiseksi oppilaitos- ja korkeakoulu yhteisössä.

Tämä opas on tarkoitettu oppilaitos- ja korkeakoulu ympäristöön ja siellä tehtäviin toimiin. Oppaassa ei käsitellä radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin vaikuttavia yhteiskunnan ennaltaehkäiseviä toimia.